శ్రీ ర స్తు.

ఈ నాటకమును గుఱించి కొందఱు తమతమయభిప్రాయముల దయచేసిరి. వానిలోఁ గొన్నింటి నీ క్రిందఁబొందు పఱుచుచుంటిని.

1. మదరాసు ప్రసిడెన్సీకాలేజీలోఁ దెలుఁగు పండితులును, శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణమంతయుఁ దెనిఁగించి యాంధ్రవాల్మీకి నా[illegible] ప్రశస్తి వడసినవారును, నగు బ్రహ్మశ్రీ, వావిలికొలను సుబ్బారావు పంతులుగారీ క్రింది విధమున వ్రాయుచున్నారు.

శ్రీమద్బులుసు, సీతారామశాస్త్రులవారు రచించిన కృష్ణాకుమారి నాటకము నంతయుఁ జదివిచూచితిని. కథ ప్రసిద్ధ చరిత్రమగుటచే నే జెప్పవలసినదేమియు లేదు. కవిత్వము మిక్కిలి సరసముగను మనో హారముగను నున్నదనుట నిర్వివాదాంశము. వర్ణనలు సముచితము గను హృదయంగమములుగను నున్నవి. రసము పోషింపఁబడి యున్నది యింతయేల యిదియుత్తమ నాటకములలోఁ జేర్చ[illegible] నని [illegible] భాషాజ్ఞానములేక కుక్షింభరత్వకారణముచే మా[illegible] సమూ నాశనముచేయ నుద్దేశించి పాటుపడుచున్న భాషాదూషకులచే [illegible] డలు పడుచున్నను నిక్కమైనభాషాభిమానముగల యిట్టి పండితు[illegible] పురోభాగుల దూషణముల సరకుగొనక స్వాభిమానము నిట్టికా[illegible] రూపముగా లోకమున వెల్లడింపఁజేయుటచే భాషావిద్వేషులు మ[illegible] యాంధ్రభాషకుఁ గల్పింప నుద్దేశించిన స్థితి యింకను రాలేదని నే[illegible] సంతసించుచు నిట్టివారికి లోకోపకృతికి భాషోపకృతికినిగాఁ బెక్కుగ్ర[illegible] థములు రచించుశక్తితో నాయువు భగవంతుఁ డొసంగుఁ గాక య[illegible] భగవంతుని వేఁడుచున్నాఁడ.

ఇట్లు,

[illegible]

ఓం

శ్రీగురుభ్యో నమః.

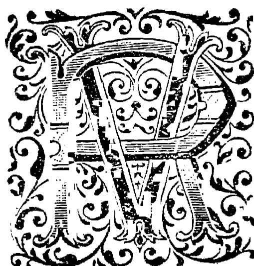
కృష్ణాకుమారీనాటకము.

శ్రీమద్బొబ్బిలి పురవాసియగు

నష్టావధాని, బులుసు - సీతారామశాస్త్రిచే

విరచితము.

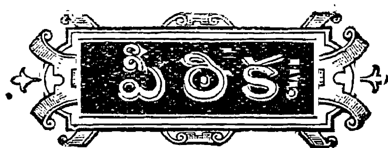
చెన్నపురి:

వావిళ్ల-రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచేఁ

ప్రకటితము.

Price As. 0 10. 1913.

THE PROGRESSIVE PRESS,—MADRAS.

చదువరులారా! ఈకృష్ణాకుమారినాటకము (James Todd) దొరగారిచే నాంగ్లేయభాషలో వ్రాయఁబడిన రాజస్థానకథావళిలోని చరిత్రము నాధారముగాఁ జేసికొని వ్రాయఁబడినది. ఇందలి కథానాయికయగు కృష్ణాకుమారి పందొమ్మిదవశతాబ్ది పూర్వార్థములో మీవారుదేశమునకు రాణా (రాజు) యగుభీమసింగుని కుమారిత. ఈమె యుత్తరహిందూస్థానములోని రాజపుత్త్రికులమునకు వన్నె దెచ్చిన "అహల్యాబాయి, తారాబాయి, లక్ష్మీబాయి" మున్నగువారిలో మిన్నయనుట కావంతయైనను సందియంపడ నవసర ముండఁబోదు.

—••◆ చరిత్రలోనికథాసంగ్రహము. ◆••—

పందొమ్మిదవశతాబ్ద్యారంభములో ఢిల్లీచక్రవర్తియగు ఔరంగజేబు మృతి నొందుటయు; నాయనకుమాళ్ళు:—

శా. హుక్కాఁ ద్రాగుచు రాత్రియుంబవలు రాజ్యోద్యోగముల్ మానికై
పెక్కింపందగువస్తువుల్ మెసవుచున్ హేలావినోదమ్ముగా
నక్కల్ సక్కనితక్కులాఁడులకునై యర్పించి తామెవ్వరో
లెక్కింపఁజాలనియావనవిభుల్ సేవింపఁగా యోగ్యులే!"

(పండితరాజనాటకము)

అనుపద్యమునకు లక్ష్యముగా మద్యపానాదివ్యసనపరంపరకు లోనయి రాజ్యపాలనముసంగతియే మఱచిరి. వారియశక్తతచే రాజ్యమంతయు నంతదశకు వచ్చినది. అక్కాలమున స్వదేశ రాజుల కైకమత్యము లేమిం జేసి యన్యోన్యమును బోరాటములు సంభవించుచు, నవి దేశక్షోభమునకుఁ గారణమయినవి. అట్టిసమయమున మహా

రాష్ట్రులు ప్రబలి వీలయినంతవఱకు దేశముల నాక్రమింపసాగిరి. అప్పుడు మనకథానాయికకు జనకుఁడగు రాణా భీమసింగు రాజపుత్త్రస్థానములోఁ జేరినమీవారు రాజ్యము నేలుచుండెను. ఆయన బాల్యమునుండియు దుర్వ్యసనపరాయణుఁడు. భోగలంపటుఁడు. అసమర్థులలో మొదటివాఁడు. కావుననే రాజ్యపరిపాలనకుఁ దగినశక్తి లేని తనకుమారునకు రాజ్య మీయక రాణాతల్లి తానే యేలుచుఁ దనమంత్రికుటుంబముల కన్యోన్యమును గయ్యము గలిగించి తన్మూలమున దేశమునకు మఱింతసంక్షోభమును గలిగించినది. అమాయికుఁడగుభీమసింగు తుదకెట్లనో రాజ్యము నొంది ప్రకృతసంక్షోభమును నివారింపఁజాలక తుట్టతుదకు మహారాష్ట్రుల సాయముగోరి తన్మూలమున రాజ్యమునంతయు దీనావస్థపాలు చేసెను.

ఈవిధముగా దేశము మహారాష్ట్రు లాక్రమించుకొనియుండఁగా నంతట హోల్కారు, సింధ్యాయుఁ బోరాడి జయ మలవడ నతఁడు మీవారురాజ్యమును స్వతంత్రరాజ్యముగా నెంచి కప్పముఁ బుచ్చుకొనుచుండెను. ఒకప్పుడు రాజ్యము హోల్కారునకును, మఱొకప్పుడు సింధ్యాకును నధీనము కావలసివచ్చుచుండెను. ఇట్లగుటచే వీరిరువురకును గట్టికప్పములచేఁ గోశాగారము శుద్ధశూన్యదశకువచ్చినది. పయిని రాజ్యము ఋణాగ్రస్తమాయెను. తుట్టతుదకు వీరిరువురిలో సింధ్యా విజయలక్ష్మిని గొనుటచే మీవారురాజ్య మాతనియధీనములోనే యుండెను.

ఇది యిట్లుండఁగా మహారాష్ట్రప్రభువగు దౌలతరావు సింధ్యా మనకథానాయిక యగు కృష్ణాకుమారియొక్క సౌందర్యాదులను విని తన కాసుందరిని పెండ్లిచేసికొనుట కిమ్మని కోరి యామె తండ్రి యగుభీమసింగుచే నిరాకరింపఁబడి యప్పుడు జాద్పూరు రాజధానిగాఁగలమారువారుదేశమునకు రాణా యగుమానసింగుతో నెయ్యమున కియ్యకొని, యతనియభీష్టమును నెఱవేర్పఁదలంచి

" నాకియ్యక పోయినను మానసింగునకైనను గృష్ణాకుమారి నిచ్చి పెండ్లి చేయవలసిన" దని మరల నామె తండ్రిని గోరియుండెను నిరాకృతుండై, యంతట జయపూరు రాజధానిగాం గలయంబరు దేశమున కధిపతి యగు జగత్సింగు రాణాకుం గృష్ణనిచ్చి వివాహము సేయుటకు వాగ్దాన మగుటయు విని యమితముగం గోపించెను.

అట్లు కోపపిశాచికావిష్టహృదయుండయి మిత్త్రులతోడను, సైన్యముతోడను వచ్చి యుదయపురపుం గోటను ముట్టడివైచి ఫిరంగులం బ్రేలింప మొదలిడెను.

అంత భీరు వగు భీమసింగు మఱింత భయావిష్టహృదయుండయి కింకర్తవ్యతావిమూఢుండై తాను జేసిన వాగ్దానమును దప్పి రాజ్యము కాపాడుకొనుటకై మానసింగునకే తన బాలిక నియ్య నియ్యకొనెను.

ఆసంగతియంతయు విని కలుషితస్వాంతుండై జగత్సింగు మానసింగున కొక దాయాదుం డుంటను దెలిసికొని వానిని బ్రోత్సాహపఱిచెను. అట్లు పురికొలుపంబడిన దాయాదునికి మానసింగు యొక్క సైన్యములోనుండి సగము సైన్యము సాయపడినది. అంతట జగత్సింగుగూడం దన సైన్యముతోం దోడువచ్చి మానసింగుపై దాడి వెడలించెను. అంతట నుభయులకును ఘోరయుద్ధము జరిగినది. ఆయుద్ధములో మానసింగు సైన్యసమేతముగా నోటుచెంది పాఱి యాయవమానమును సహింపంజాలక, పొడిచికొని చచ్చుటకు సన్నద్ధుండయ్యె; నతని మిత్త్రునిచే నోదార్పంబడి మెట్టకేలకుం గోటకుం జేరి మరలం దన సైన్యమును బలపఱుచుకొన మొదలిడెను.

అంతట నుపేక్షావశంవదుండై యున్న జగత్సింగు జాగరూకుండై మానసింగుకోటను ముట్టడింప నారంభించెను. కాని తన సైన్యమున కాహారోపయోగ మగుపదార్థములు చాలమిచేతను,

మఱికొన్నికారణములచేతను మానసింగునిదాయాదునకును దన కును నంతఃకలహములు పుట్టఁగా; నాదాయాదునిసైన్యము జగత్సిం గుసైన్యమును హైన్యము నొందించినది.

అపుడు జగత్సింగు చేయునదిలేక దాయాదునిసేనాధిపతు లకు వలసినన్ని లంచము లిచ్చికొని తుదకుఁ దానెక్కి-వచ్చిన పట్టపు టేనుఁగు మొదలగుయుద్ధోపకరణములను గూడ రణభూమిలో విడి చి ప్రాణములు పిడికిడిలో నుంచికొని యెట్లో కోటకుఁ జేరెను.

అట్టిసమయమున మానసింగు కొంచెము నెమ్మదిపడి మరల సైన్యమును గూర్చికొని సింధ్యాసేనాధిపతి యగునమీరుఖానుని వలనఁ గొన్నికపటోపాయములు పన్నించి తనదాయాదుని జంపించి నిష్కంటకముగా రాజ్య మేలుకొనుచు, నీయమీరుఖానునే కృష్ణా కుమారీపరిణయమునకు రాయబారినిగా నామె తండ్రియగు భీమ సింగునొద్దకుఁ బంపెను.

అట్లు రాయబార మంపఁబడిన ఖానుఁ డుదయపురము ప్రవే శించి "తనప్రభు వగుసింధ్యాకుఁ గుమారి నీయకపోయెనే" యనుకోప మున నామెను జంపింప నెంచి, భీమసింగునకు నమ్మికమంత్రి యగు నజితసింగునకు లంచ మిచ్చి యతనిని బ్రోత్సాహపఱిచెను.

అంత భీమసింగు కుటిలుఁ డగుమంత్రియొక్క- యాలోచ నము విని వానియనుమతి నంగీకరించి కూఁతుం జంపుట కెన్నేని ప్రయత్నము లాచరించెను. అట్టియెడఁ గష్ణాకుమారి యించుకేని యుఁ జలింపక తనదేశమునకు రాజ్యమునకును దటస్థించిన దుస్థితి కెంతయు వగచి తదుద్ధరణతత్పరయై తనమరణమునకై వగచుతల్లి దండ్రుల కనేకవిధములుగ నీతులు గఱపి వారినోదార్చి తనధైర్య మును విడవక ప్రజలందఱును సుఖముగ నుందురుగాక యని వా రిచ్చినవిషముం గ్రోలి రాజకులమున కేవిధమయిన యాటంకమును

లేకుండునటులు చేసి, నశ్వర మగుభౌతికశరీరమును విడిచి శాశ్వత మగుకీర్తిశరీరమును గైకొన్న దని చదువరులహృదయములు నీరగు లాగున నీచరిత్రములో ముగింపఁబడినది.

అట్టి వీరవనితచరిత్ర ప్రతిమనుజునకును బఠింపఁదగినది యను నభిప్రాయముచే నాటకరూపముగా వ్రాయఁబూనిననేను కథానాయిక మృతినొందె నని వ్రాయుట యమంగళముగా నెంచి యట్లు వ్రాయక, యామె సాహసాదిధైర్యగుణంబుల కొక్కింతయు లోటురాకుండునటులను, మఱియు నామె విషముద్రావి మృతినొందె నని వ్రాసిన చరిత్రలేఖకులమాట యసత్యముగాకుండునటులను, దోషరహితమగునట్లు, మనకథానాయికతండ్రి యగుభీమసింగుని మేనల్లుఁడే "యామె విషముద్రావి మృతిం జెందె"నని ప్రతీతి వ్యాపింపఁజేసి తాను బెండ్లియాడినట్లును మార్చి చదువరులహృదయముల కెంతయు సంతత మగు నని వ్రాసితిని.

ఈనాటకమునం దచ్చటచ్చటను బాత్రోచితమగు భాష వాడఁబడినది. అదియుఁ జదువరులహృదయముల కానందము గల్గించు నని నమ్ముచున్నాఁడను. నాటకోచితముగఁ గొన్ని బాత్రములును నామములును గల్పితము లని యెఱుఁగందగును.

ఈనాటకమునఁ బ్రథమాంకములో నాకాలపుదేశస్థితియు, భీమసింగుని యమాయికతయు, నతనిమేనల్లుని ధైర్యసాహసాదులు, గురుభక్తియు, సౌమ్యసింగునిసౌమ్యతయుఁ దెలుపఁబడినవి.

రెండవయంకమున సింధియాప్రాబల్యము, జాయప్పురాణాయగుమానసింగునకు సింధియాకును గలిగిన సఖ్యాదులు, కృష్ణాకుమారిచిత్రపటమును జూచి సింధ్యావలచుటయు మొదలగునవి యభివర్ణింపఁబడినవి.

మూఁడవయంకములో భీమసింగువిలాపము, సింధ్యాకును భీమసింగునకును జరిగిన యుత్తరప్రత్యుత్తరములును, యథోచితముగ వర్ణింపఁబడినవి.

నాలవయంకమున లంచముగొని భీమసింగుని మంత్రి కృష్ణాకుమారిని జంపి రాజ్యము నుద్ధరించుకొనుటయె ముఖ్యకర్తవ్య మని భీమసింగునకు హితము నుపదేశించి యెట్లో యొప్పించుట. మహా దుఃఖము !

పంచమాంకమునఁ గృష్ణాకుమారిం జంపుటకై పోయిన భైరవసింగు తనసవతి యన్నయగు భీమసింగునికూతు రగుకృష్ణాకుమారియొక్క గుణసంపత్తి కెంతయు నలరి తావచ్చిన పని సేయ నోపక పరవశుండై కత్తిఁగూడ నచటనే పాఱవైచి సాష్టాంగ మర్పించి వెలికిఁ బోవుటయుఁ, గృష్ణాకుమారికిని చెలులకును భైరవసింగున కును జరిగినసంభాషణాదికము చదువరులకు హృదయంగమ మగు నట్లు వ్రాయఁబడినది.

షష్ఠాంకమున విషమును ద్రావించి కృష్ణాకుమారిని విధి లేక చంపించుటకు సిద్ధపడిన తలిదండ్రులకును, గృష్ణకును, యామెచెలి కత్తెలకును జరిగిన యన్యోన్యప్రీతిసూచక మయినసంభాషణయు, విషాదోద్రేక మగుసంభాషణయు, మంత్రియొక్కకాపట్యము, ప్రభాసింగునిబలగర్వము, కృష్ణాకుమారి "విషముద్రావి మృతి నొందిన" దని ప్రతీతిని బుట్టించి యామె మేనత్తకొడుకుఁ దాను దీసి కొనిపోవుట, తాను జేసినఘోరకృత్యమునకు వెంటనే తగినఫల మును మంత్రి పొందుట మొదలగునంశములు యథోచితముగా నుదాహృతము లయినవి.

సప్తమాంకమునఁ గృష్ణాకుమారివివాహము, ప్రభాసింగున కును, గృష్ణాకుమారికిని గలయన్యోన్యానురాగము మొదలగు వానితో నాతిశృంగారముగా నాటకము ముగింపఁబడినది.

విన్నపము:—

నా కిదియే ప్రథమప్రయత్న మగుటచే నిందెన్నేని లోపము లుండక పోవు. అయినను బ్రకృతకాలపువారు వ్రాయునాటకములకు వలెనే దీనికిని గథానాయిక యొక్క గుణాదులచే నయినను గౌరవము గలుగకపోదని నమ్ముచున్నాఁడను.

ఇట్టి నానాటకమును సావధానముగా విని నూఁటపదియా ఱురూప్యములుఁ గూడఁ బారితోషికముగా దయచేయుటయే కాక యచిరకాలముననే ముద్రింపించి, నా కుచితముగ దయచేసిన బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను.

కాని మహాశయులారా!

సీ. బొబ్బిలినుండి గొబ్బునఁ జెన్నపురికి రప్పించి నాఁ డలర మెప్పించినాఁడు
రప్పించియుం దనగొప్పతనం జెల్లఁ, జూపినాఁ డనురక్తి సూపినాఁడు
మాన్యకృష్ణాస్వమారిని ముద్రించి, యిచ్చినాఁ డుచితార్థ మిచ్చినాఁడు
అలహరిశ్చంద్రు నాయాపేదముల మించి, యాడినాఁ డింక మా రాడినాఁడు
గీ. కాఁడు; వావిళ్ల సత్కులకలశవార్ధి, రాశిరాకాసుధాకరరమ్యమూర్తి
వేంకటేశ్వరశాస్త్రి, వివేకధాత్రి, చెలఁగుచుండుతఁ బుడమి జేజేలువొగడ.

మఱియు నీనాటకము ముద్రించునపుడు నా కనేకవిధములుగాఁ దోడ్పడినవారును, కలకత్తారాజకీయసంస్కృతవిద్యాలయాధ్యక్షులచేఁ గావ్యతీర్థ - పురాణతీర్థాదిబిరుదముల నందినవారును నగుబ్రహ్మశ్రీ శతావధాని పురాణం-సూర్యనారాయణ తీర్థులవారికి నాకృతజ్ఞతాసూచకవందనము లర్పించుచు వారునానాటకమును గూర్చి యిచ్చిన యభిప్రాయమును గ్రిందం బొందుపఱిచి యింతతో విరమించుచున్నాఁడను.

ఇట్లు
గ్రంథకర్త,
బులుసు-సీతారామశాస్త్రి,
బొబ్బిలి.

2-7-13
మద్రాసు

బ్రహ్మశ్రీ బులుసు - సీతారామశాస్త్రి కవిగారిసన్నిధికి:—

అయ్యా! మీచే రచింపఁబడిన "కృష్ణాకుమారి" నాటకమును జదివితిని. మీరు పీఠికలో వ్రాసినప్రకారముగా దేశచరిత్రను దెలుపుకథ యగుటం జేసి పాఠకులకు హృదయరంజకముగా నుండు ననుటకు సందియము లేదు. మఱియుఁ జరిత్రలోని యమంగళసూచక మగుకథను మీరు చక్కఁగా మార్చితిరి. మీరు పీఠికలో "నాకిదియే ప్రథమప్రయత్నము" అని వ్రాసితిరి. అది యెంతవఱకు సత్యమో? మీహృదయమునకే తెలియవలయును, కాని, మీ రీనాటకమునం దుపయోగించిన కవితాశైలినిబట్టి మీకిది ప్రథమప్రయత్నమని నేను నమ్మఁజాలను. అట్లేని నానాఁటికి మీకవితాసుందరి మఱింత సర్వాంగసుందరియై యందఱ హృదయముల నింక నలరింపఁగలదు.

ఇట్లు విధేయుఁడు,
పురాణం - సూర్యనారాయణతీర్థులు.

☞ ఈ నాటకము వలయువారు బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల - రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారికి వ్రాసియైనను, లేక తెన్నేటి సూర్యనారాయణపాతులు, హైస్కూలు రైటర్, బొబ్బిలి, విశాఖపట్నంజిల్లా, అని వ్రాసియైనను బడయఁగలరు.

ఈనాటకమునందలిపాత్రలు.

ప్రథమాంకము.

1. భీమసింగు—కృష్ణాకుమారితండ్రి
2. సౌమ్యసింగు—భీమసింగుబావ
3. ప్రతీహారి—ద్వారపాలకుఁడు.
4. ప్రభాసింగు—రాజుమేనల్లుఁడు.

(సరదార్లు దొంగలు మొదలగువారు)

ద్వితీయాంకము.

1. సింధ్యా—మహారాష్ట్రప్రభువు.
2. మంత్రి.
3. ప్రతీహారి.
4. కలాచలభట్టు—జాడ్పూరుపండితుఁడు
5. దీర్ఘజంఘు—ఉదయపురపుభటుఁడు.

తృతీయాంకము.

1. భీమసింగు.
2. అజితసింగు—మంత్రి.
3. సౌమ్యసింగు.
4. భటుఁడు—సింధ్యాప్రేషితుఁడు.
5. ప్రతీహారి.
6. భూసుఁడు—జాడ్పూరురాయబారి.

చతుర్థాంకము.

1. పేరన్న } మీవారుదేశీయులు
2. జాంబన్నావధాని }
3. భీమసింగు.
4. అజితసింగు.

పంచమాంకము.

1. భైరవసింగు—రాజుసవతితమ్ముఁడు.
2. కృష్ణాకుమారి—కథానాయిక.
3. భానురాంగి } చెలికత్తెలు.
4. కనకాంగి }

షష్ఠాంకము.

1. కృష్ణాకుమారి.
2. భానురాంగి.
3. కనకాంగి.
4. ప్రభాదేవి—కృష్ణతల్లి.
5. భీమసింగు.
6. అజితసింగు.
7. కుటిలక—అంతఃపురపరిచారిక.
8. ప్రభాసింగు.
9. సౌమ్యసింగు.

సప్తమాంకము.

1. కృష్ణాకుమారి.
2 భానురాంగి.
3. కనకాంగి.
5. ప్రభాసింగు.

మ. స్థిరమై సుస్థిరమై సమస్తనిగమాఁచింత్యంబునై చిత్సుఖా
కరమై సంకరమై గుణత్రయగతాఁకారోచితోద్యోగమై
చరమై గోచరమై బుధావళిశుకీఁసంస్తూయమానంబునై
పరమైయొప్పి వెలుంగునాహరిహరఁబ్రహ్మాంబునేఁగొల్చెదన్

ఓం.

శ్రీగురుభ్యో నమః.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

నాంది.

శా. శ్రీకృష్ణుండు సుధాకరాయతముఖిన్ జిత్తానుసారంబుగా
నాకాలంబున జూద మాడుతఱిఁ గృష్ణా! కావవే? ప్రోవవే?
యోకంసాంతక! యంచుఁగూయిడఁగ నోహో! యక్షయంబౌచుఁ
దా, నాకాతీతఫలం బొసంగునలకృష్ణాపాలుఁ డేలుత మిమున్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి, తెరవంక జూచి)

సూ—అలంకరించుకొనుట యైనచో నటి! ఇటకొకసారి రమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్త్ర! నమస్కారము.—

సూ—సౌభాగ్యవతీ భవ.

నటి—నాథా! నాచేయుపను లుండెనేని నాజ్ఞ యొసంగుదరుగాక.

సూ—ఆర్యా! సకలకలాకోవిదులును, దిగంతవిశ్రాంతయశస్కులును, అశేషభాషాభూషితహృదయులును, నవరసభరితాంతరంగులును, నాగరికాగ్రేసరులును, నగునీసభాజను లయత్నముగ లభ్యులయిరి గావున; వీరలకడ నెద్దియేని రూపకం బొకండు ప్రదర్శింప నుత్సాహినై పిలిచినాఁడను. కావున వీరల హృదయముల రజింప నెట్లు తోడ్పడెదో గదా!

నటి—ఆర్యపుత్త్ర! మింటికి నిచ్చెన దార్చులాగున మీ కేల యీపిచ్చితనము? ఈ బుధజనాగ్రగణ్యులహృదయము లెచ్చట? మనము రంజింపఁజేయు టెచ్చట? అట్టిరూపకముగూడ నున్నట్లు గాన్పింపదే?

సూ—ఆర్యే! వెంగలీ! జగజ్జేగీయమానప్రతాపులై, బ్రహ్మాండకటాహాతిక్రాంతసాహసయశస్కులై, మానాభిమానములవిషయమై యొరులు దమ్ము బ్రాఁతి

గఁ జెప్పుకొనులాగునఁ బెక్కుసంగరములఁ బగఱమద మణంచి, ప్రజాపాల నైకధురీణులై జగంబంతయు యశస్సాంద్రంబుగఁ జేసి, యాయుష్యైకజీవను లగుటను దుచ్ఛకళేబరములపై నాసలం గోసి, కోటిజన్మములకైన నార్జింప నలవి కానియశోధను లగుటచే వీరస్వర్గములఁ జూఱఁగొని, కీర్తిశేషులై యలరు నాయుదయపురరాజుల నెఱుఁగకుంటివా?

నటి—అట్టిజగద్విఖ్యాతుల నెఱుఁగనివార లుందురా? ఔ; నెఱుఁగుదు; నైనను?

సూ—అట్టికులమునకు వన్నె దెచ్చినకన్నె కృష్ణాకుమారి. తత్కులాలంకారభూత యైనయామె సాహసధైర్యాదు లనుమేయము లగుటయు నెవ్వరెఱుంగనివి? ఆనాటక మాడిన నేరిమనంబుల కానందము గాకుండు?

న—అవును; బాగుగనే యున్నది; గాని యానాటక మాడ మనశక్తిఁ జూచికొన వలదా?

సూ—ఆర్యా! అట్టివీరవనితాగ్రణియొక్క నాటక మాడమనము; నదివ్రాయు నా కవియు "జనానందము గాకుండునా" యని జంక నేలా?

గీ. శారదామలచంద్రికా౯ చంద్రుకతన
యామినియుఁ, గుముదినియుఁ జా౯ మ్మతిశయిల్లుఁ
గాని, భూమిని నాసిశా౯ కాంతునకును
గాంతి సివి, చేయు ననుమాట ౯ కలదె చెపుమ?

ఆరీతి నామానవతీమణియొక్క చరితమే సభానురంజకమును, మనప్రయోగ విజ్ఞానవిజ్ఞాపకమును, కవి చాతుర్యాతిశయవిస్తారయిత్రకమునుగూడ నయ్యెడిని; సంకోచింప నేలా?

న—ఆర్యపుత్రా! అటులే; కాని నా కేమియు సెల వొసంగ రేలా?

సూ—సుందరీ! సభాసదుల నానందపఱచుటకంటె సెలవున కేమున్నది?

న—అట్లైన నేదానిఁగుఱించి గానము సేయుదు?

సూ—అచిరప్రవృత్తమై సకలజనానందకరమై యలరువసంతమునకన్న నేమున్నది?

న—చిత్త మటులే. (అని గానము సేయును.)

కవిరాజవిరాజితము.—

తళుకు చగుపూవుల౯ తావులు గల్గి లతావలయమ్ముల సా౯ద్రావృతభం
భరనినదమ్ముల౯ పారము కాఁగ౯ సపాకమహీరుహా౯ భాసురప

క్షీరుతములొప్పఁగఁ గీర్ణమరాళసఖీవలయమ్ములొ గింగలుగన్
సరసరసాలవి శాలకిసాలరసాదరకోకిల సంకులమై.

మత్తకోకిల. పల్లవాంగుళులం జెలింపుచుఁ బాదపద్మము లూఁపుచున్
మల్లికారదనాభదీపిత మందహాసము లొల్క సం
ఫుల్లపుష్పవిభూషణాళివి భూషితుండయి వింతగాఁ
జల్లగాలులమూపుఁ దాల్చి వసంతుఁ డంతట గంతెసెన్.

సూ—సెబాస్! చెలీ! నీగానప్రభావమున సభాసదులు బొమ్మలవలె నిశ్చేష్టులైరి; గావున మనము ప్రదర్శింపఁబోవునాటక మేదియో మొదట నొడివి కృతయత్నురాలవు కమ్మి.

న—"ఆశ్చర్యచైత్యాలంకారిణి యగుకృష్ణాపదమారచరిత మాడుద"మని మొదటనే నొడివియుంటిరే యిట్లనెద రేలా?

సూ—వా! చెలీ! బాగుగ జ్ఞప్తి కొల్పితివి; నీగానమేకదా నన్నుఁగూడ నిట్లు విస్మృతునిగఁ జేసినది?

న—కాని; నాథా! ఈకృతికర్త యెవఁడై యుండునో తెలిసినదికాదు.

సూ—అయ్యో! ఆయన నీ కెఱుకపడలేదా? వినుము వినఁదగినదే యడిగితివి.

ఉ. ఎవ్వరు యోగజాలము లనేకము లీభువిలోన నింపిరో
యెవ్వరు వేదబోద్ధలయి యేపున గాంచె విరించిరీతి, నిం
కెవ్వరు కర్మరాశి వెలయించిరొ శాస్త్రముఁ జూపి, జన్మ మిం
కెవ్వరు లేక చేయుటకు నెవ్వరుఁ జాలరొ; యాకులీనుఁడే.

న—ఆర్యపుత్రా! అత్రిపవిత్రమగువంశ మెయ్యదియై యుండనోపు? వినఁ గుతూహలము పెచ్చగుచున్నయది.

సూ—అట్టిలోకైకవిఖ్యాతి గలకులము 'బులుసు'కుల, మని చెప్పనేలా? ఈయనపేరు సీతారామకవి యనియెదరు. మఱియు నిక్కపిని మిక్కిలి గారవించి, యీ నాటకమును ముద్రించినమహనీయునైన నెఱుఁగుదువా!

న—ఎవఁ డామహితగుణసాంద్రుఁడు? నే వినలేదే?

సూ—అట్లైన వినుము.

సీ. భామాసతికిఁ బెంపు । పరఁగించె నెవ్వాఁడు
ధనముచే గ్రంథశో । ధనముచేతఁ
జిరకీర్తికామినిం । జేపట్టె నెవ్వాఁడు
వరతచే సత్సుధీ । వరతచేతఁ
బటుదానధీమదా । ర్భటిఁ జెందె నెవ్వాఁడు
తెంపుచేతను దెగు । దెంపుచేత
సకలరాణ్మండలీ । సమ్మాన్యుఁ డెవ్వాఁడు
కలితసుధీకలా । కలదచేత
గీ. వాఁడు వావిళ్లలసదన్వ । వాయతోయ
నిధిసుధాకరుఁ డాశాంత । సితకీర్తి
విద్రుమోష్ఠీమనోధీశ । వేంకటేశ్వ
రాభిధుం డెన్న సాధార । ణాభిధుండె ?

న — ఆర్యపుత్రా! ఈమహనీయుఁడు రాజరాజ్యాంగాదిచిహ్నములు బిరుదములు మున్నగునవి లేకయే యెంతకొనియాడఁబడుచున్నాఁడు ?.

సూ — ప్రేయసీ!

గీ. అగసముత్తుంగశృంగసిం । హాసనంబు
నందు నిండోలగం బుండు । నంత, నింక
భీమసింగంబు నాఁ బేరు । పెట్టుకొనినఁ
దాదృశుం డెట్లు ? చకితమృ । గీదృగాక్ష్య !

మన కీతఁడ వేలా ? అదె యుదయపురాధీశ్వరుఁ డగుభీమసింగు నిండోలగం బుండి, భటుని బిలువ నటు మోము సారించుచున్న వాఁడు. కావున మన మిఁకఁ బోవుదము రమ్ము.

ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.

ఇది ప్రస్తావన.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

ప్రథమాంకము.

రంగము. ఉదయపురములో దర్బారు.

[రాణాభీమసింగు ప్రవేశించును.]

భీ—ఎవఁడురా! అచ్చట.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! ఏమి సెలవు?

భీ—మాబావ యగుసౌమ్యసింగును దీసికొనిరమ్ము.

ప్ర—చిత్తము; దేవా! (అని వెడలి దృష్టి నిగుడించి) అదిగో నాయన యిటకే వచ్చుచున్నాఁడు; పాప! మీయనయు, నేనును, గాలము గడపినవారలము గావున; నే నింటికడను, ఈయన రాజుకడను, లేనిపోనిగాథలన్నియుఁ జెప్పి వాపోయుచుందుము. అవియన్నియుఁ జెవిటివానిముందు శంఖములవలెఁ గాక; నిసర్గశౌత్రప్రకర్ష విహీనులకును, నిరస్తసుగుణస్వభావులకును, నెందు నైనఁ దెలియ నగునా? (స్మృతి నభినయించి) ఆఁ! మొన్నటిసంగతి యీ మహనీయున కెఱుకపఱతుఁగాక. అని దరి చేరి.

అయ్యా! నమస్కారము.

(అంత సౌమ్యసింగు ప్రవేశించి) ఇదిగో! లక్ష్మోజీ! ప్రభు వేమైనఁ జెప్పి పంపెనా యేమి? ఏమి చేయుచున్నారు?

ప్ర—అయ్యా! ఇప్పుడే భోజనము చేసి కూరుచుండి యున్నారు; ఇంక మీరాకకై వేఁచి యున్నారు. కాని బాబూ! మహారాష్ట్రులు దుర్మార్గులై పెచ్చురేఁగుట మీ రెఱిఁగినదే కదా!

సౌ—అయ్యో! ఆదుర్మార్గులు పొగరెక్కుట లెవ్వ రెఱుంగనివి?

ప్ర—అయ్యా! నిన్నటిరేయి మాయింటిపొరుగున నున్నవర్తకునియింటికి నేఁబది మందిమహారాష్ట్రాధములు కరములఁ గరవాలమ్ములఁ బట్టి, యమదూతలవలె ఘోరాకారులై దోఁపిడికై వచ్చిరి. మ్లేచ్ఛాధములుగూడ నీవిధముననే ద్రిమ్మరుచుండిరిసుఁడీ!

సౌ

—ఈసంగతికూడ జనసామాన్యముగ నేయున్నది. పైసంగతి యేనికడ నే నడుగు వాఁడ; గావునఁ బోదము రమ్ము. (ఇరువురును రాజుకడకుఁ బోవుదురు.)

భీ—(సౌమ్యసింగుంజూచి) బావా! ఆయాసన మలంకరింపుఁడు ; ఇంతజాగు చేసితి రేలా ?

సౌ—(ఆసనముపైఁ గూర్చుండి తనలో) ఈరాజున కేమిచేతకా కున్నను ; గూర్చుండు మనుట,తినుమనుటమాత్రము తెలియంబడె (ప్రకాశముగా) బావా! రాజ్య మెటఁజూచినను మహాసంక్షోభముతోఁ గూడుకొని యున్నది, ఆస్థితి వర్ణింప నా కింతయు శక్యంబు కాదు.

భీ—బావా ! ఉపద్రవము లెవ్వియేనిఁ బాటిల్లెనా యేమి ?

సౌ—క్రొత్తగా జరిగిన వేవియు లేవు, అయినను వానిలో నిది క్రొత్త; అనఁగా వానియొక్క పరిణామరూపమే.

భీ—బావా ! ఏమియో కదా ! విన మనము తత్తరింపుచున్నది.

సౌ—"ఏమియో,, యన నేల? ఆమహారాష్ట్రినులు, మ్లేచ్ఛులుఁగూడ రేయింబవళ్లు దేశములం బరిభ్రమింపుచు, నూళ్లను, బల్లెలను, గొల్ల వెట్టుచుఁ జిత్రవధలు గావింపుచుండిరి.

భీ—మన కెవ్వియు సంప్రాప్తములు కాలేదుకదా ?

సౌ—ఈచెప్పిన వన్నియు మనకే, మనపట్టనముననే.

భీ—ఏమాయుపద్రవము ?

సౌ—ఓయీ ! లక్ష్మోజీ ! మొన్నటిరేయి నాదోఁపిడికాండ్రు వైశ్యోత్తమునియిలు సొచ్చిన పై వృత్తాంతము నీ కెఱుక వడె నేనిఁ జెప్పుము.

ప్ర—బాబూ ! దురాత్ము లట్లా వైశ్యునియిలు సొచ్చి, యాదంపతులను లేపి, యెలుఁగెత్తినఁ గుఠారంబులఁ గంఠవిలుంఠనము సేయువారల మని యదల్చి, నీయాస్తి నూసెదవా? నిర్మూలింతుమా? యని యడిగిరి.

సౌ—ఔను ; ద్రవ్యప్రధానుల కాతనితో నిమిత్తమే ముండు ? ఇట్లన నాపిటికిబం టేమి చేసినాఁడు ?

ప్ర—"నేఁ గేకలువేయ, నాయాస్తి నంతయుఁ గొనుండు చంపకుఁడు" అని బీగములు పాఱవైచినాఁడు.

సౌ—ఆహా ! కాఁపాడు వాఁడు లేకయే కద్దా! ప్రజలు పలుబాముల కాస్పద మగు మండిరి ? పిమ్మటి ?

ప్ర—అట నాముచ్చులు బంగారు, వెండి, నాణెము లాదిగాఁ గలసర్వస్వ మపహరించి, "ప్రియనే ప్రాణములు దక్కఁజాలు" నని బీగములఁదడాలునఁబాఱ వైచుటంబట్టి, "నిర్లక్ష్యముగా బీగములు పాఱవైచినాఁ,, డనియు, దీనిచే నెచటనో యింకను ద్రవ్యము నిక్షేపించినాఁ" డనియు, దురభిప్రాయులై "యింక నీయాస్తి నెచట నిక్షేపించితివో చెప్పెదవా? ఇదె నీకూఁతుల లాగున నీకుత్తుకఁ గూడ నిర్మూలింతుమా?" యని తక్షణము మంచముపైఁ బండుకొని యుండుపసికూనలకుత్తుకలు దంపతులు పాదములపైఁ బడినను జరాలున నాకటఁగరవాలమునఁ గంఠమ్ముల నుఱుమాడిరి.

సౌ—హా! మహారాష్ట్రాధములారా! హా! మ్లేచ్ఛాధములారా! ఎంతపాప మొడిఁగట్టుకొంటిరిరా! తరువాత నేమి జరిగినది?

ప్ర—పిమ్మట నేలం బొఱలు నావైశ్యదంపతుల నాదురాత్ములు తమకఱకుఁబాదములం దన్ని "ఓరీ! వైశ్యాధమా! చెప్పవుగా! చెప్పవుగా!" యంచుఁబల్కి యాయనభార్యకడ నున్న చంటికూనను బలిమిని లాగికొని వారలకుఁ జూపుచుఁ గట్టెదుట గచ్చుపై గభాలునఁ గొట్టి కాలితో నలిపివైచిరి. మఱియు,

సౌ—(అనునంతఁ జెవులుమూసికొని) చాలును, మఱి చెప్పవలదు, వినఁదరము కాకున్నది. ఛీ! భ్రూణహత్యాపరాయణులారా! ఛీ! హంతకులారా! మీ కేమికూడినదోరీ! స్త్రీహత్య యనక, శిశుహత్య, యనక బ్రహ్మహత్యను స్మరింపక, ఆస్తుల నొప్పగించి మేఁకలవలె నున్నను గాఠిన్య మొందనవి హృదయములా? పాషాణములా? హా! ఏకేశ్వరా! ఏనాఁడైన మేవాడరాణావారు నీయెడఁ గృతఘ్నులైరా? తాము ప్రజాసౌఖ్యకరము లగుకార్యముల నాచరింపుచు, నీరాజ్యభారమంతయు నీయందే యుంచి, తావకపదకమలానుసంధానితమనస్కులై యుండ, నట్టివారికి నసమర్థతఁ గూర్చి, సకలజనపీడాకారణుఁడవై యుంట ధర్మమా? (అని నిట్టూర్పు నిగుడించి,) ఓయీ! ఇట్లు ప్రతిదినమ్మును వారు పెచ్చు రేఁగుట వింటయే కాని, యీరీతి ఘోరకృత్యముల నాచరించుట వినలేదుసుమా! ఎంతఘోర! మెంతఘోరము! ఇఁకఁ బొమ్ము. నీపనిఁ జూచుకొమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించును)

భీ—బావా! ఈదౌర్జన్య మణఁగి స్వాస్థ్య మెట్లబ్బు?

సౌ—బావా! కర్మపరిపాకము గాక నీబాము లెట్లు పోవు?

భీ — బావా! నీవలన సమస్తధర్మములు విని; బాల్యమున నభ్యసింపఁబడినదుర్వ్యసనములనన్నిటిని బరిత్యజించుట మీ రెఱుంగనిది కాదుగదా? నే బాల్యముననుంట మాతల్లిగారీరాజ్యమునంతయు నిట్లు దుస్థితులపాలు సేయుటయుఁ జెప్ప నేలా? కావున మన మీయెడఁ జేయందగుకృత్యమును, బ్రస్తుతపుదేశసమాచారమును దేటపఱిచెదరుగాక.

సౌ — బావా! మీతల్లిగారివలననే మనరాజ్యమున కింతచేటుమూడె ననుటను సందియములేదు. ఏలయన.

ఉ. చా వనుమాట నెంచక వికాలబలంబునఁ బోరుచుండుచం
దావతులన్, యశమ్మునఁగసందమతుల్యులఁ జేయనెంచి, "సూ
క్తావతు" లెంతయున్ రణమదమ్మున ముద్రిపులన్ జయింప రే?
యేవము! వారలిద్దఱకునీయమ యాల మదేల కొల్పెనే?

కాన నారీతి రణరంగవీరులై ప్రఖ్యాతి గనినకుటుంబము గావునఁ జందావతుమంత్రికుటుంబమువారు పరాక్రమలవదుర్విదగ్ధులైన నాదురుగాక, అట్టియెడ నాయమకు స్వాభ్యుచ్ఛ్రియకాంతుయే యున్నయెడల వారలపూర్వపురుషులకు రాజాధిపయమై గలభక్తివిశ్వాసములతోఁ గూడినచరితములఁ జెప్పియో, యొండెమఱికొన్నిహితవులఁ గఱపియో, యేలాగునసైన మంచిత్రోవ ద్రొక్కునటులఁ జేయవలయును గాని, యిట్లామంత్రికుటుంబములవారికి నంతఃకలహములఁ బెంచుట పాడియా? దానిచేత నేకదా! మనకోట కింతచేటు మూడినది. ఏరాజ్యమునందైన మంత్రులు కలహించుకొని యితరేతరసంవర్ధితక్రోధాగ్నిప్రచండులై యసిధారలరక్తధారలలోలుకనాధిపత్యమును వీరంత మొందవారు, వారంత మొందవీరును, గానుట గంటివా? ఎందైనను వింటివా? విత్తమదచిత్తులు గాక యీమాత్రమైనను జూచికొనవలదా?

భీ — బావా! ఆయమయట్లు తగులఁబెట్టినది. నే నేమి సేయుదును?

సౌ — కాని బావా!

ఉ. ఆయమ కేమి యూఁదుది, సకమంచితశక్తిని శత్రుకోటిపై
డాయరె సింగులెల్ల? రకరటా! యికఁ వారలశక్తిఁ గాంచి నీ
వే యవనీశ! పోరఁ దగవే? మగవాఁడవు గావె? యింతకున్
బోయినసద్యశోరమను బొందొడఁ గూర్పగ శక్య మేరికిన్?

భీ—బావా! సుగుణప్రభావ! ప్రజలెల్లరకు శత్రుసంకట మధిక మాటచే స్వామిభక్తి యేరియందును నంకురింపదాయె. నే నేమి చేయుదు?

సౌ—రాజా! ప్రజలకు శత్రుసంకట మనుకొంటివా యేమి? అది య ట్లుండనిమ్ము, ఆసంకటముల మించినసంకటము మనలవలననే కలుగుచున్నది. ఎట్లన:—

చ. ఇరుపురుమంత్రు లిద్దఱు పొగడక్కి జయమ్మునుబొందువారుసం
బరమున "మాదిరాజ్యముసుమా"యని పట్టిపలార్చియెల్లరక్
గరువము దాల్చి, దండన రకమ్ముగఁ జేయుచు నంతకారికిం
కరు లయి లేనిపోని వనఘా! గనఁగాఁ గొనరే? కరమ్ములన్.

ఈవిధమునఁ గప్పములఁ గొనుచు, సమస్తరాత్మసకృత్యములఁ జల్పునీమంత్రులకంటె శత్రులు వేఱె యుందురే?

ఉ. మత్తగజద్వయం బిల సమానముగా బవరం బొనర్చి మేల్
బిత్తరి లేడిపిండును జలింపక చంపెడురీతి నిప్పు డీ
మత్రులు పోరు పోరియు నమాయికులై యలరారుచుండునీ
పత్తనరాష్ట్రవాసులను బాధలపాలుగఁ జేయుచుండరే ?

భీ—బావా! అట్టిక్రౌర్యము గలవా రౌటనే కదా! యే మనుటకును భీతి యగుచున్నది.

గీ. చండతరకోపవేగవేదండయుగము
పోరుచుండంగ దండకుఁ బోదుమేని,
గండు మీఱినబలితంపుఁ దుండమునకుఁ
జిక్కఁ జేసియు నేలకుఁ ద్రొక్కకున్నె ?

సౌ—ఓయీ! బావా! భీరుస్వభావా!

ఉ. ఇంతటిమేటివై యలరు ఎంతయు నే నిఁ కెఱుంగువాఁడ ర
వ్వంతయు శక్తి యున్న నిటులందువె? "నీయెడ లేదు తప్పు, గా
కెంతయు శత్రురాడ్బలదురీక్ష్యులు నీప్రపితామహుల్, యశో
దంతురితప్రభావులు, సుదారులు నై యలరార నంటిఁగా,

కాని, యోయీ! బావా!

చ. చిమిడిన దంత యిప్పు; డిఁకఁ జేసెడి దేమియు లేదు, నీదు రా
జ్యమునకు సౌఖ్య మీపయిని నైనను గల్గఁబోదు సుమ్ము; నీ
కమలుఁ డొకండు లేఁడు, గను సంతతిశక్తియు లేదు నీయెడన్;
భ్రమలిఁక మాను, మంత్రులిటు పట్టము నేలుటయున్న చెప్పుమా?

భీ—ఔ, నంతయు నిజంబు. నే నేమి చేయుదు? సాధ్యమైనంతవఱకు యత్నించెద.

సౌ—రాజా! మన రాజ్యమునఁ బ్రతిదినమును జరుగుచున్న క్రమములన్నియు వినియేయుంటివికదా! ఆప్రజలబాము లాయీశ్వరుఁ డెఱుంగుఁ గాని చెప్ప నేరికిఁ దరమౌను? ఇంక మనదేశపుస్థితి వినుము.

భీ—ఔను; మనవారలయంతఃకలహములనుండియే కదా యింత యనాడికి వచ్చుచున్నది. సెలవిండు.

సౌ—ఔరంగజేబు చచ్చుట వానికొమరు లగు మ్లేచ్ఛులు రాజ్యముఁ జెంది, మద్యపానాయత్తచిత్తులై తమకును రాజ్యమునకును నాశముఁ దెచ్చుకొనుచుండిరి. వారలదురవస్థలకుఁగూడ రాజ్యము మంత్రులయధీన మౌటయే ముఖ్యహేతువుగ నెఱుంగుము.

భీ—మనకుఁ బ్రత్యక్షమే. పైని?

సౌ-శా. నష్టప్రజ్ఞుల వారిఁ గాంచి మది నానందంబుతోడన్ మహా
రాష్ట్రుల్ బీరముతోడఁ బోరుచు, నపారంబౌ మదోద్రేకసం
తుష్టిన్ దేశము పంచికొంచు, మదిలో దుర్దర్పముం జెందుచున్
గష్టావిష్టను జేయుచుండిరి భువిన్ గామప్రకర్షాత్ములై.

భీ—ఆమ్లేచ్ఛులకుఁ గావలసినదే! పిమ్మట?

సౌ-సీ. తల యెత్తి నీకు లుబ్ధతశక్తి రాజ్యంబు
గొంచెము దండ స్థాపించలేదె?
నొకమూల నాంగ్లేయు లొకటను బ్రాన్సునా
ర్మెలపుతోడుత నాక్రమించ లేదె?
దక్షిణాశాగతోద్దండమహారాష్ట్రు
లడలంగఁజించి చెండాడలేదె?

ఐకమత్యవిహీనులై రాజు లంతటఁ
బాడిగా దనకఁ బోరాడలేదె?

గీ. కార్యకారణములు నెంత గానకుండి
కయ్యమే యంచు నెప్పుడుఁ గాలు ద్రవ్వి
యెంతయును భూమి రక్తభూయిష్ఠఁ జేయ
నిఁకను గనఁ దేటపడును గాక కటకటా.

భీ—ఆహా!! దేశమంతకు నెంతటిదురవస్థ యబ్బినది?

సౌ—ఇట్లు మితిలేని సంగరములు జరుగుచుండ దేశదేశమునకు క్షణక్షణమున కొక్కొక్క కాటు, సత్రొక్క తెండ్లవలనఁ గలుగుప్రజాసౌఖ్యములును, జెప్ప నేలా? దీనికిఁ దోడు వినుడు.

భీ—వినుచునే యుంటి సెలవిండు.

సౌ-సీ. కాబూలుపారసీకకములమ్లేచ్ఛులు దాము
దండు వెడలి భూమి నిండుకొనుట
పచ్చిమాంసము కల్లు విచ్చలవిడిఁ గ్రోలి
చెఱఁ బట్టియును స్త్రీల నుఱుకుచుంట
మత్తులై కుత్తుకల్ దుత్తునియలఁ జేసి
మెల్లమెల్లన నూళ్లఁ గొల్లఁగొనుట
దేవళంబులఁ గడతేర్చి యందుల నుండు
విత్తంబుఁగొని పెట్టుకొనఁగుచుంట

గీ. దేశమంతయు నాశనదేవతకును
బట్టమునుఁ గట్టు టదియు నూఁకకొట్టనేల?
యందఱకు మిక్కుటంబుగా ననుభవించు
చుంటిమే గద! నేనిఁక నంట యేల?

భీ—నిజమే మనమును, బ్రజలు, ననుభవించుచునే యుంటిమి.

సౌ—బావా! ఇట్లు దుర్వారవైరివారపరవేష్టితులై,

చ. మెలకువ లేక యిండ్లను నిమీలితలోచనులై పరుండఁ గా
నలుదెసలందు బిగము లనంతముగా బిగియించి చిచ్చిడన్

మలమలమాఁడురీతి రిపుకమండలదావపరీతులై మహా
కులతను బొందుచుండి రనుకో! మనభారతవాసులెల్లరున్.

భీ—అట్లనుటకు నిస్సంశయము. పాప! మట్లనే మాఁడుచుండిరి.

సౌ—బావా! ఈకష్టములన్నియు మనవి సగము, మిగిలిన లోకమంతటిది సగముగ నెలుంగుము. ఏలయన; నీరాజ్యము నుద్ధరింతురేమో యని యూమరాటుల సాహాయ్యముఁ గోరితివి; అదియే కొఱవితోఁ దల గోకికొనుట యైనది. ఆహా! పూర్వ మెవ్వరైన మనచిత్తూరుఁ దేటిచూడనైరే? ఉదయపురమును స్వతంత్రముగ స్వీకరించి, కప్పములఁ గట్టించుకొనిరే? నేఁటికిఁ గదా యూనరాథముల నీవు సాహాయ్యముగఁ గోరుట నవియన్నియుఁ దటస్థమైనవి.

భీ—బావా! వీ రేమియో యుద్ధరింతు రనియే కోరితిఁగాని, యీరీతి ద్రోహులౌదు రని కలగంటినా?

సౌ—భావా! దానికేమి; నిన్నుఁ బొడగాంచిన విచార మగుచున్న యది ఏలయన:—

ఉ. దేశ మ దిట్టు లుండెఁ గడు దీనులు తాక రాష్ట్రవాసులుక్;
గోశములోన ద్రవ్య మొడఁగూర్చుట లేఁ; దలకాలపాశసం
కాశులు నీదుమంత్రు; లవకాశము లే దిఁక నెందుకైన; స
ర్వేశుఁడు నీపయింగృప నిఁకెట్లుఁబూనెనొ? చెప్ప లేముగా.

కానరాజా! నిన్నును, నీప్రజల నెట్లు గాఁపాడు కొనెదవోగదా?

(తెరలోఁ గలకలము)

భీ—(విని) ప్రతీహారీ! అదేమిరయో? తెలిసికొని రమ్ము.

ప్ర—చిత్తము, దేవా! (అని నిష్క్రమించి ప్రవేశించి) దేవా! దేవరమేన యల్లుఁడు ప్రభాసింగుగారు దేశలములఁ గొల్లవెట్టుచున్న లగుమ్లేచ్ఛాధులకుఁ జిచ్చఱపిడుగై చించిచెండాడి హతశేషు లగువారలఁ బట్టి బంధించి, పురజనులు వెంబడింపఁ దా దేవరసన్నిధానమునకు వచ్చుచున్నారు.

భీ—(తత్తరపాటుతో) సరదారు లెన్నరైనఁ దోడైరా? ఆకష్టుఁ డొక్కఁడేనా?

ప్ర—అయసహాయశూరునకు సరదారులు తోడౌటనే మఱింత విజయి యైనాఁడు.

భీ—బావా! చూచితివా? ఒకచెంపఁ బాలును, వేఱొకచెంప నీరును, గలయీ

యన నెవరైన నియమించిరా యేమి? చదువు మాని యిట్టిసాహసమునకు దిగుటా?

ఉ. ఒక్కతె చెల్లె, లామె కితఁ డొక్కఁడె కుఱ్ఱఁడు; తండ్రియీవిధిన్
బెక్కఁగ ముచ్చలందునిమిషింపేర్వడిచచ్చెఁ; దదూర్ధ్వభాగమున్
ద్రొక్కఁగ సాగె నీతఁ; డలదోర్బల మబ్బెనె? యబ్బెఁగాక; యీ
చక్కటి చూచితే, నయవిశారద! కుఱ్ఱలచేతకే గదా?

సౌ——ఓయీ! బావా! ఇట్లనెదవేలా? నీమనంబున నిట్లుండఁగాదు. ఏలయన,

చ. మును మనసింగులెల్లరు సమున్నతవిక్రములై పరాక్రమిం
చిన తెఱఁగీ వెఱుంగవె? విచిత్రముగా మనరాజకాంత లిం
కను బవరం బొనర్చి మును గాంచరె సద్యశ? మట్టిమేటులా
గానబుకులానఁ బుట్టువుల కుంగ మఱి విక్రమ మీడఁబోవునే?

అయిన నిప్పటిమనస్థితినిబట్టి యనఁదగినదే? పూర్వమేమైన.—

క. పిన్నతనంబున నిట్టుల
నెన్నం డగుపనుల నెవ్వఁడేనియు సలుపన్
గ్రన్నన బిరుదంబుల నిడి
పన్నుగ నగ్రాసనాధిపత్యం బీరే?

(అంత యథోక్తముగఁ బ్రభాసింగు ప్రవేశించును)

సౌ——బావా! చూచితివా నీయల్లుని? (అని సంతోషముతో)

ఉ. అల్లదె! చూచితే కొలముననందుఁ బునర్భవుఁ డైన "బాప్పరా
వ" ల్లిటు శక్తిచేతఁ బరిపంథివిమర్దన మెంత చేసి, తా
నెల్లర కాదరాస్పద మదే! యటు గానఁగవచ్చు,నీదు మే
నల్లుఁడు చూడు మీయెడ, నరాధిప! యాతనిదైన వేసమున్.

సీ. జిలుగుమోమునఁ జిఱుచెమ్మటల్ గ్రమ్మ, వి
జయలక్ష్మిగుట్టు తా బయలుపఱుపఁ
బరిపంథిజనభయంకరుఁడు తా నై యొప్పఁ
గేల వాలు మఱింత డీలుపఱుప

దాకాల గండపెండెరము లేకయె మత్త
కరియాన మొక్కటి మురువు సూపఁ
బై నున్న హొంబట్టుపావడవాటు చిఱునవ్వు
తతవిశృంఖలవిచిత్రతను దెలుపఁ
గీ. చేతు లెత్తుచు జనులు జే జే లొనర్పఁ
దేటగా నూఁగుమీసము గీటుకొనుచు
వచ్చె నదె! చూడు పెద్దలవంటివాఁడు
విద్దెలకు తేఁడు చూపఱముద్దులాఁడు.

(అంతఁ బ్రభాసింగు మొదలగువారు రాజునకు నమస్కరింతురు)

భీ—(ప్రభాసింగును కౌఁగిలించుకొని) బాబూ! ఎందు కిట్లేఁగితివోయీ! మనసరదారులనైన సరకుగొనక, కటికవృత్తిని జీవించునీమ్లేచ్ఛాధములను, మహారాష్ట్రాధములకు నీ వెఱుఁగకుంటివా? నీ కాయుద్ధప్రసంగము లేమైనఁ దెలియునా? చదువు మాని సాహసమునకు దిగుట మంచి యశానటరా! తండ్రీ! నీతండ్రిగారు కూడ నీవితమున నే మ్లేచ్ఛుల హతముచేసి హతముచేసి, తుదకు వారిచేతనే హతు లౌట యెఱుఁగకుంటివోయీ! ఎంతపని చేసితివి? నిన్నెవరైన నిర్బంధపెట్టిరా యేమి?

ప్ర—(తనలో) ఏ మిదీ! ఈయన కింత పిఱికిదయ్యె మావేళ మైనది? (ప్రకాశము) మామయ్యా! ఇట్లనుచుండిరేలా? హాని వచ్చు ననియే కదా?

ఉ. పుట్టినవార లేరు తలపోయఁగ శాశ్వతులై ధరాతలిన్
గిట్టక యుందు? రెద్ది పరికించిన వెంటనె రాఁ దొడంగు? మీ
మ ట్టిదిమూఁడఁగానసుపమానమొ? తుచ్ఛమొ? యెవ్వరేసియుం
బుట్టినయింటిపౌరుషపుఁబోఁడిమిఁ గూడఁగఁ జేయఁ; జెప్పరే?

భీ—అయ్యో! వెంగలీ! "పుట్టినవారు గిట్టక తప్ప"రని కోరియగ్నిఁ జొఱ నీయకొందురా?

ప్రభా—అట్లైన మామయ్యా!

చ. అనుభవయోగ్య మైనసుఖ మందఁగ శక్తుఁడె? కష్ట మట్లనే
కొనఁగ నశక్తుఁ డయ్యె! తనకున్ మఱి యేరికి నైన భూమిలోఁ

బూనరుపరాని పంచుఁ దలఁపోసియు మిన్నకయుంట పాడియే?
కనుక మహానుభావ! ఘనకార్యముపట్లను జింత యేటికిన్.

ఇంతియ కాక, మామయ్యా! మీకుఁ దెలిసినను బెద్దలమాట గావున నుడువుచుంటిని గాన క్షమించి యాలింపుఁడా.

ఉ. పౌరుష మన్నిటం గడుశుభం బని పల్కుదు రద్ది లేక కా
పూరుషజీవ మొందుటను బూజ్యుఁడె? యెందుల నైననింక నా
పౌరుషశాలియై యలరఁ బావని జచ్చిన జీవి యందు రా
పౌరుషహీను నందురు "శవం" బని చచ్చిన జీవముండినన్.

భీ—అయ్యో! పిచ్చివాఁడా! విను మాసంగతి విశదపఱిచెద.

చ. వినయము పెద్దలందును, వివేచన శాస్త్రములపట్ల, భక్తి యా
యనుపమశక్తిభాసురునియందు, సమత్వము ప్రాణికోటిపైఁ,
దనరి, సమస్తకార్యములఁ దాల్మిని జూచుచుఁ గీర్తిదంబులౌ
ఘనవనసత్త్రసన్మఠనికాయ మొనర్చిన జీవి చచ్చినన్.

ఇదియ పౌరుషము. ఇంతియకాక, మన్ను మిన్నుఁ గానక, స్వబలపరబల న్యూనాధికభావముల నెఱుంగక, ఘనాభిమానహీను లగుమ్లేచ్ఛాధమాదులపైకిఁ బరువు లిడి, చదువు సంధ్యల నీటఁ గలపినంతనె పౌరుష మనుకొంటివా యేమి? ఇట్టితుచ్ఛులఁ బైకొన నేటితప్పో యోజింపుము?

ప్ర—(తనలో) అన్నా! ఈయనతో శుష్కవాదము కష్టమైనదే! పెద్ద లగుటనే మనుటకుఁ జంకగుచున్నది కావున నెట్టులైనఁ బెద్దమాటలుమాని, ప్రస్తుతోచితముగనే యుందము.

సౌ—(తనలో) ఏమీ! ఈయనయవివేకము? తా సంతసించిన సంతసించుఁ గాక, లేకున్న మానుఁగాక. అంతియ కాని యిట్లుతూలనాడు టేమిపాడిగనున్నది? (అని నుడువంబోయిసంశయముతో) మన కెందులకు? ఆయనయే చెప్పఁగలఁడు.

(సరదారు లొండొరులం గూర్చి రహస్యముగా)

మొం. వాఁకు—ఓయీ! ఈయన మనము చచ్చిన సరే యని పురిగొల్పుచుఁ, దనవారేక్కైనఁ దోడు గాకుండ నెట్లు బోధించుచున్నాఁడో!

రం. దమ—అందులకే! కోట యింత వృద్ధిలో నున్నది.

మూ. దు—ఏమిది యీయన యవివేకము? ఇచటనే యనవలెనా? మన కెంత సంతసము? ఆయన కెంత యానందము.

నా. దు—ఈయనమాటలకుఁ జిన్నపోయి యాపిల్లసింగ మేమియో యను నట్లున్నది; వినుండు. ఈతనిస్వభావ మెఱుఁగమా యేమి?

ప్రభా—మామయ్యా! మీరు సెలవిచ్చినఘనవనసత్రసన్మార్గాదు లొనరించుట యెందులకు? కీర్తి సంపాదించుటకేగదా?

భీ—అందులకే యని నెందువలేదా? కాకేమి?

ప్రభా—అవి యొనర్చినఁ గీర్తివంతు లెట్లయ్యెదరు? అవి జనోపయోగము లౌటనేకదా?

భీ—కాక; స్వోపయోగార్థ మౌటనే యంటినా యేమి?

ప్రభా—పౌరుష మునఁ బురుషకారమా? వేఱొకటియా?

భీ—పౌరుషగాక, ఏ మని నెంచెదవు?

ప్రభా—జనోపయోగము లగుకార్యములఁ జేయఁ గీర్తివిశిష్టు లౌట కేయాటంకమును లేదుకదా?

భీ—తనతలకుఁ దగినజనోపయోగము లగుకార్యముల నొనర్చిన నెటుల నాటంకముండు?

ప్రభా—మామయ్యా! బాగుగ నెఱిఁగితిరి కాని,

ఉ. ఏ నిధి సేతు నీపగిది కెవ్వఁడటం చెద నిశ్చయించి తాఁ
బూనినఁ బూనుఁ గాక విధికిం బూనిక లేక పొనర్పు టెట్లు? దాఁ
బూనిక గల్గి యున్న విధికిం బూనికతోడన సేయ నేర్చెడిన్
గాన నొనర్పఁ బూన విధి కిం కల్గిన నయ్యెడు, నెంచె మానెడున్

అంతియకాని "తనతలకుఁ దగనిది రా" యని మిన్నకుండఁగలమా? కాని యాదీను లగుప్రజలబాధలఁ గన్నులారఁ గాంచుచు, నేకతినాత్ముఁడు మిన్నకుండఁ గలఁడా? ఇంక వారిబాముల వాకొన నూఁకొనఁ గూడ సమర్థులు లేరన నెవ్వ రంగీకరింపరు?

చ. "కనులకు నిద్ర రాదు; కడకుంగండ్లను గాంచఁగ జేఁడు లేఁదు; చే
క్కొనినముఁగాంచువారెవరొకో!" యని యేడ్చుచునుండుఁ దిండిమూం

తనువున నీరుగాఁ బరిణతం బగు"నంచును నెంచుచుండు ; వా
కొన నికఁ జాల "శత్రువులకోర్తు లివే"యని రాజచంద్రమా.

సౌ——(తనలో) వా ! కేసరికిశోరకమా ! వా ! వీరాగ్రేసరా ! ఏమియుక్తిగ భాషించితివి. సెభాస్ చాలునురా ; తండ్రీ చాలునురా ?

భీ——(విసువుతో) అబ్బా ! ఇప్పటికున్నలతోనైన మాటలాడ లేమండీ !

సౌ——(మందహాసము సేయును)

ప్రభా——నే ని ట్లెటేఁగియు రెండుకారణముల వలనఁ బోవక తప్పినదికాదు.

సౌ——ఏ వానిర్బంధములు ?

ప్రభా——ఒకటి మాగురువులవలనను, రెండవది కృష్ణాకుమారివలనను.

భీ——వారివలన నీ కేల కలుగవలె ? వారా నీకు నియామకులు ?

ప్రభా——వారు నిమిత్తమాత్రులు గాని, మాగురువుగా రీదురాత్ములవలనఁ బడినబాములే నియోగించినవి.

భీ——ఆయననుగూడ బాధించిరా యేమి?

ప్రభా——మనగురువు లని యూరకుండువా రనుకొంటిరా యేమి ?

భీ——అన్నా ! ఆయనను గూడ బాధించిరా ?

ప్రభా——మిక్కుటముగ ననుభవించినవారియం దాయనయే మొదటివాఁడు.

భీ——బాబూ ! ఈదురాత్ము లాయన నేమిచేసిరి !

ప్రభా——మామయ్యా ! చెప్ప నాతరము కాదు, వినుటకును జాలెనువా రుందు రన రాదు. (దృష్టినిగుడ్చి) అదిగో ! [illegible] యిటకే వచ్చుచున్నాఁడు, పాప! మాయనయాత్రముఁ జూచితిరా ? అదె చూడుఁడు.

ఉ. జందెము జాఱుచోఁదనభుజం బెగఁజిమ్ముచు, బాజ్జ నూఁపుచున్
జిందఱవందలై చెమట చిమ్ముచుఁ బాఱఁగ నొక్కపక్కనన్
వింద మటంచు రా వెనుకపిందెయు జాఱఁగ, వచ్చుచుండియే
తొందరతోడఁ గేల నెగఁద్రోయుచు నూర్పులు పుచ్చివచ్చెడిన్.

చూచితిరా? ఆయన యెల్లరకు మిక్కుటముగాఁ గీడ్పడె ననుట కాతొందరయే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

(అంత యథోక్తముగ గురువు ప్రవేశించును)

(ఎల్లరు లేచి నమస్కరింతురు)

గు—రాజేంద్రా! ఈముచ్చులను బంధించినమేటి నాశిష్యుఁడేనా?

భీ—చిత్తము, తనతలకుఁ దగినపని యని యాలోచించినవాఁడు కాఁడు.

గు—(రాజువైపునుండి దృష్టినిమరలించి) నాయనా! కుమారా! ఇటురమ్ము.

(అంతఁ బ్రభాసింగు దరి చేరఁ గౌఁగిలించి)

చ. గురునకు బాధ సేసి రనికూళలపైకి నొకింతయేని సం
గర మనుభీతి నీమదిని గాంచక పోతివె? నీకు నిట్టియా
దర మది గాంచ నెవ్వరి కతంబునఁ గల్గెనె? నీవి నెట్టులో
క్రూరుఁడవు గండడంచితివి? కాయము కోమల మయ్యు బాలకా?

ప్రభా—గురువరా!

ఉ. ప్రాణము పోవనీ గురుపరాభవ మెవ్వఁడు చూడనోపు? నే
కోణములోన సన్మతిని గూర్చెడువారలు? మీవచఃపరి
త్రాణుఁడ నయ్యు నే రిపుమదం బణఁగించితి; నొక్కరుండనై;
ద్రోణుని బోలుమీకతనఁ గ్రమించుటలక్ష్యమె? యీదురాత్ములన్.

కాని, గురూత్తమా? పరాభవప్రతీకారములెన్ని చేసినను, బరాభవ మొండు గల్గించితిమి కదా యను పరితాపమావరించి దేహమంతయుఁగాల్చుచున్నయది.

గు—కుమారా! నీ విందుల కెంతమాత్రమును జింతింపకుము.

ఉ. ఎంతటివారికైన బలుకెందలొ గావఁగఁ జుట్టుముట్టినన్
వంత విధాత యొంచిన ల[illegible]బును గాచుట సున్న నా కిదే
సంతస మీకులోన్నతయశంబును నిల్పితి వింక నన్యమా
చింతన; మానుమా? సుఖముఁ జెందుమ! దీవనతోడ బాలకా.

ప్రభా—గురువరా! అనుగ్రహింపఁబడితిని, మీవాక్యము లమోఘములు కదా!

సౌ—ఆచార్యా! మీ కేమొనర్చి రీదురాత్ములు?

గు—అయ్యా! ఆబాధలన్నియుఁ దలఁచుకొనిన నాగుండె యిప్పటికిని నవియు చున్నది.

సౌ—అట్లేని సంక్షేపముగ సెలవిండు.

గు—అయ్యా మొన్నటిరేయి రెండుయామములు గడచినతరువాత నీదుష్టులెల్ల రేకమయి నాయిలు సొచ్చిరి; చొచ్చి మంచముపైఁ బండుకొనియుండు నా

మీఁపుపై నెవఁడో గభాలున నొక గ్రుద్దుగ్రుద్దినాఁడు, నే నంత భయంపడి "మ్లేచ్ఛాధములు! మ్లేచ్ఛాధములు! చచ్చితిఁ జచ్చితి!" యని కేక వేయ నుంకించితిని గాని, యానరాధములు దౌడలు బిగియ నొక్కుటచే నిష్ఫ్రయోజనమైనది.

సౌ——హా! ఏమీ! వీరలస్వాతంత్ర్యము! పైని—

గు——అంత నొకఁడు నాశిఖ చేఁబూని, కూర్చుండఁబెట్టి, కత్తి ఝుళిపించుచుఁ దల నొకమూల వెండ్రుక లెక్కి వచ్చులాగున గుంజించి యూఁపియూఁపి, "కేక వేయుదువు గా, కేక వేయుదువు గా?" యంచు గ్రుడ్లెక్కవెట్టి చూచుచు, గోడకుఁ దాఁకి తలవిచ్చునటుల మూఁతిపైఁ దన్నినాఁడు.

సౌ——ఛీ! ఎంతపని చేసితిరోరీ!

గు——పైని వినుండు, అంత నా చెంత నుండుబీగములు లాగికొని, యిలుసొచ్చి, యాస్తినంతయు కొల్లగొని యందొకఁడు నాజుట్టు చేఁబట్టి రోమకూపముల వెంబడి రక్తము స్రవించులాగున నూఁపి యూఁపి, నట్టింటఁ గూర్చుండఁ బెట్టె.

ప్రభా——(కనులు జేవురించి తత్తరముతో) ఛీ! హతాశులారా! ఛీ! బ్రాహ్మణ ద్రోహులారా! ఇదె మిమ్ములఁ గూడఁ గండకండలుగఁ జెండి కాకులకు గ్రద్దలకు బలి యిచ్చువాఁడ. ఇదె గురుప్రీతి సేయువాఁడ. (అని కత్తిఝుళిపించుచుఁ బోఁబోవ)

సౌ——(నడుము గట్టిగఁ బట్టుకొని) నాయనా! కుమారా! నీ వీఘోరకృత్యమునకుఁ దలపెట్టకుము, అందులకుఁ దగినవా[illegible]ండవే యుండిరి, చెండినవట్టు చెండవే చెండితివి. చాలదా? (అని [illegible]) ఆహా! ఏమీ! యీగురుభక్తి! ఏమీ యీరోషము! చాలునురా బాబూ! చాలునురా! (ప్రకాశముగా) బాబూ! గురువులమాట జవదాఁటకుము, పొమ్ము! కూర్చుండుము! (గురువువంకఁదిరిగి) ఆచార్యా! అంతతోనైన మిన్నకుండిరా? లేదా?

గు——చంపక మిన్నకుండిరి, కాని బాబూ! పైని వినుండు, నన్నట్లులాగికొనిపోవ "నిర్దోషుల బాధింపకుఁడు, నా మొఱాలింపుఁడు, పాపమునకు వెఱవుఁడు," అని పాదములపైఁ బడి యెంత పొరలినను దయావిహీనులై నాచుట్టును మూఁగి యందొకఁడు

శా. "ఓరీ! ప్రేలరే! నీతులా? యిఁకను నీకేవొప్పింపవా యాస్తి? యం
చేరేపిల్లలు? చూపుమీ! చనుము, నీకేయిల్లా లదేది? యిదే

నోరుఁగా విప్రుమిఁకూఁతునంచు మఱియొకర్నో గంటులంగొంటిన
న్నారీతి న్నడిఁయింటఁ గొట్టెను బ్రకోపపాపూరితస్వాంతుఁడై.

మఱియుఁ దదితరు లగుదుర్మార్గులెల్లరును నాచుట్టుముట్టి యొక్కొక్కఁ డొక్కొక్కవిధమున బాధించె; నదియుఁ గొంచెము వినుండు.

సీ. పొట్టపైఁ జేతితోఁ బొడిచి కుక్షింభరా!
యంచు భూమిని బొరలించె నొకఁడు
కన్ను గానక నాదుజన్నిదంబుల వేడ్కఁ
దీసి వేశ్యాకనికి వేసె నొకఁడు
గడ్డంబుగాఁ బిల్కఁ గట్టిన నీతండు
సాయబే యని కేలఁ జఱచె నొకఁడు
మాంసం బెఱుంగకే మత్తుఁ డిట్టుల నుండె
నదియున్నఁ జెప్ప లే మనియె నొకఁడు

గీ. కుందవలె నుండెరా! యంచు గ్రుద్దె నొకఁడు
కండమొం డని నిండుగాఁ గఱచె నొకఁడు
త్రోసి వీఁపున నాట్యంబు చేసె నొకఁడు
గడ్డమును గీటి మిడిగ్రుడ్లఁ గాంచె నొకఁడు.

భీ—ఛీ! వీరలఁ జూడరాదు. వీరేక[illegible]దగియుందురో యట్లె తక్షణము కావింపుఁడు, పొండు.

సౌ—"ఏదియో", యననేలా? కండకండలుగఁ జెండుటయే.

ప్రభా—(కోపావేశముతోఁ గత్తి త్రిప్పుచుఁ బోయి యిరువురగడ్డములఁ బట్టి యీడ్చుచు) ఓరీ! మాంసాశనులారా! ఓరీ! కఱకుబానిసలారా!

చ. అతికరుణావిశాలు, నిగమార్థవిచక్షణు, సర్వలోకసం
మతు, నతివృద్ధు, నాగురుని మత్తత బల్పొగరెక్కి బాధలా
వితమునఁ జేసినా, రనుభవింపఁగఁ జేసెదఁ దత్ఫలం బిదే
నత మను కొంటిరోరి! కడసాఁదనమస్కృతి సేయఁ బాడియా.

(అని కత్తియెత్తును)

గు—(తత్తరముతోఁ జేయి పట్టుకొని) నాయనా! కుమారా! నీ వీపట్లు శాంతింపుము.

చ. రణమున డీకొనన్ రిపుల రాజులు ద్రుంతురు కాని; యిట్లు కా
రణముగఁ ద్రుంతు రయ్య! బవరంబున కిష్టము లేనివారలన్?
గణనకు వత్తురా? బలుమగండవు నీ కిఁకఁ జెప్పనేల? త
త్క్షణము దురాత్ములన్ విడు, మకారణపాపము సెందనేటికిన్?

ప్రభా—గురువరా! ఇదె నమస్కారము, ఏది యెట్లైన నీపట్ల నాయుద్యమము న కంతరాయము గావింపకుఁడు.

సా—నాయనా! కుమార! గురువులమాట గూడ మీఱ నెంచితివా యేమి? ఈదురాత్ముల నెట్లైన హతమార్చకఁ దప్పదుకదా? నీవే చంపవలెనా? చేఁజిక్కిన వారలఁ జంపుటా పౌరుషము? గురువులనైన సరకుగొనక; వచ్చినకోప మంతయుఁ గ్రుమ్మరింప మంచియానా? కావున నీ చింతతో విరమింపుము.

ప్రభా—(వారలగడ్డములు విడచి తనలో)

అన్నా! ఈయిరువురు రెండంకుశములవలెఁ దటస్థమైరే! పితృసమాను లగు వీరలమాట నే నెట్లు జవదాఁటుదు? (ప్రకాశముగా) బాబయ్యా! నిజముగ గురువులయెడ నపరాధినే యగుదును, కాని మీవాక్యములచేఁ గృతార్థుఁడ నైతి. (అని కేల్మోడ్చి).

ఉ. గురునకు బాధ చేసి రను కోప[illegible] దేహ మదెల్ల నిండి దు
ర్భర మయి యుంట నిప్డు గురుభావము, పెద్దల టన్న బత్తి, నే
నరయక యుంట, నిట్లవినయంబునకుం గుఱియైతిఁ గాన సా
దరమునఁ గాంచి నాయెడను దప్పుల మన్నన చేసి పుచ్చరే?

సా—కుమారా! నీతుందుడుకింత మరల్ప నట్లుంటేఁగాని, గురుప్రీతికై ప్రజాసౌఖ్యార్థమై ప్రాణముల నాసింపక విజయులై యలరునీయెడ దోష మెందుండునా? అయినను గురువాక్యజనితామర్షావేశంబున క్షాత్రధర్మేతరముగ వీరల వధించి యప్పాప మందుదేమో యనుభయమున నట్లనవలసె, నీకుమాత్రము చెప్పవలెనా? ఇంతకు నీవు చెప్పిన ట్లాకోపావేశ మట్లు ప్రేరణ చేసినది.

గు—కుమారా! నిన్నెవ రిట్లు పురికొల్పిరి? నేఁ జెప్పుట లేదే?

ప్రభా——గురూత్తమా! మొన్నటిదినము నామేడపైఁ బాఠములఁ జదువుకొను చుండఁ గృష్ణాకుమారి తనచెలి యగుభాసురాంగిచే నీపత్రముగ వ్రాసి లేఖ నంపినది చూచుకొనుఁడు (అనిగురువున కందిచ్చును)

గు——అయ్యా! చదువుఁడు (అనిసౌమ్యసింగున కిచ్చును)

సౌ——(లేఖ విప్పి చదువుట నభినయించును)

శా. బావా! శాత్రవరాజదుర్గహనదావా! మ్లేచ్ఛు లిప్పట్ల నే
తేవం గాంచిరొ చూచితే? వెడగువారెట్లింగనే చేయఁగా
లేవా? లేవ ధరాతలిం జనులఁ బాలింపంగ మార్గంబు? లే
త్రోవం బోయిన మంచియో కనుట లేదో? చూఁడగాఁ బాడిగా

ఉ. బూటకముల్ వహించి కడు బోటులజుట్లుఁబట్టియూర! బూ
టకోటులు మస్తకంబులను డొల్లగ నేయుచు, బల్మిఁబట్టుచున్
నోట ని కుమ్ముచుండిరి వినోదము లివ్వె యటంచు; నిండ్లలోఁ
బాటిలు విత్తజాతము నవార్యత ముచ్చిలి పొంగి రింగునన్.

ఉ. హీనులు, పాపకర్ములు విహీనసదాచరణావిలాత్ములుం
గాన నొకించుకైన ననుకంపను జేకొన రందుచే సురా
పానవిమత్తచిత్తు లగుపందలతో నని సేయ నెల్లరున్
మానుదు రందుకేగద! యనాడికి వచ్చెను రాష్ట్రమంతయున్.

ఉ. ఏలవృథాగసాయపడరే యని తండ్రి ప్రమత్తులౌ మరా
టీలను గోరఁగావలెఁ? గడిందివెసం జనుదెంచి గుంపులై
లీలను బెచ్చురేఁగి, రవలీలను దోఁచిరి దేశమెల్ల; నీ
లీలను జేయుచుండిరి భలీ! యిఁకవారలదోస మున్నదే?

ఉ. ఆయము తక్కి వారల సహాయము గోరుట నాలుగైదుప
ర్యాయములేనిదోఁచుకొని రాయెనుదేశము, రాజ్యమాఋణం
బాయెను, పీన్గుపెంట లయి రాయెఁ బ్రజ; ల్గనునంతశక్తి లే
దాయెను నీదుమామ, కిఁక నాయననే యన నాయ మానటే?

సీ. హోల్కారు సింధ్యాయు సల్కుత్తోఁ బోరాడి
తేని సేనని చెలరేఁగి రేఁగి
విజయ మందినవాఁడు విఱ్ఱవీఁగుచు మన
పీటిపైఁ బశి తనధాటి సూపి
కప్పంబు నిమ్మని కసరి కోటను బేటఁ
గలపు సైపూసల నులిమి, బలిమిఁ
గొని యంతతోఁ దృప్తిఁ గొనలేక, జని దేశ
మునఁ దమక్రౌర్యంబు ముంప నెంచి

గీ. బాలపాపలఁ బట్టి "నా బాబు కాన!
నన్ను వీడుము, చూడు నాయన్న కాన!"
యంచుఁ దలిదండ్రులకుఁ బొంతఁ బొంచియున్నఁ
గనికరమ్మును గాంచిరే? కనికరమ్మ.

ఉ. వారలపోరులోఁ దుది నివారితుఁడై యలరారెఁ గాదె! హో
ల్కారు, మఱొక్కఁడాపదవిఁ గాంచి మతేమిటి తిన్నపెట్టె? చి
త్తూరును జెందఁడే! మనకు ధూర్తులరాజ్యముఁ జూడఁడంచుఁదా
వారికులస్థలం దవిలి బాములసీమలు సూపుచుండరే?

ఉ. ఊరక యుండలేక మనయూరు స్వతంత్రపురాజ్య మంచు న
వ్వారు తదీయసైన్యములు వార్యత నిచ్చట నిల్పి వారియా
హారపుఁగర్చు లీవిత మహా! మనవెత్తిన పుల్మలేదె? యే
దారిని జూచికొన్నను ముదం బనుమాట యొకింత యున్నదే?

చ. మనగురు ధీరు నాయనుపమానగుణోత్తరు బల్మిఁ బట్టి యే
యనువున నీనరాధము లనాదరణం బొనరించి తన్నిరో?
వినవుకదా! యిఁకేటికి వివేకము లావుచలంపుఁ బెంపు, దెం
పనయముఁ జెప్పఁగాఁ దగని యాగడముల్ పఱఁగం జెలంగఁగన్.

చ. మనఘనపుణ్యకర్మలపమాత్రము చేతను గాదె యానరా
శనులకుఁ జిక్కి తక్కె? ననిశంబును గ్రుమ్మరి దేశమెల్ల నా

శనము నొనర్ప వారలపకీర్తి మ్మయి మిన్నకయుండ, నంత నే
మనకటు మిన్నకుందురె? యకీహా!నుఋమారిక లెయున్న వారలన్.

ఉ. కాన జనమ్ము నూపుటకుఁ కీగా నని సేయుదొ? మిన్నకుండుదో?
మానముఁ బూని కేసరిసకీమానముగా నిలువెల్లఁ జీల్చి సం
మానముఁగాంచెదో?కట!యకీమాయికవృత్తిని దాల్చెదో?యిదే
గా! నవకీర్తికై తటి జకీగాన సుగానధురీణతం గనన్.

ఉ. పేరును బెంపు నొందుటకుఁ బెట్టినపేరుగదా కులంబు, నీ
కోరిక దీర యుద్ధ మిదికీగోఁ గన సిద్ధము, శౌర్య మన్న నా
దారికి నాటపట్టవు గకీదా? జయ మొందుట సిద్ధ, మింక నీ
బీరము నూపుకొండెఁగడు కీవిక్రమతకీర్తిని జెందు టుండెఁగా.

(కృష్ణాకుమారి వాలు అని)

హా! తల్లీ! ఇట్టి శౌర్యధైర్యాదిగుణములు గలనీవైన నూకులమున మొగపురు గవై పుట్టరాదా? అట్లైన నీప్రజ లిట్టిబాధలు పడనోపుదురా? ఈయుదయపుర మున కిట్టిదశ లబ్బునా? కుక్కడు నేయి యెట్లబ్బు?

గు—హా! పరమపావనీ! నీకు విద్దె గఱపుకతంబున నాజన్మము కృతార్థత వహించె.

ప్రభా—బాబయ్యా! ఇట్టివాక్కులు వినఁ బాషాణములైనఁ బరువు లిడకుండునా?

భీ—సర్వము వారియధీనమై యుండుపట్ల నెందుల కీపౌరుషము?

(తెరలో వైతాళికుఁడు)

చ. అదె! రవి పశ్చిమాద్రిగహకీనాంతరసీమఁ జరింపఁజొచ్చె మే
లొదవ నతం డొనర్చుపనికీయోపిక వేగమ తీర్చి యీయెడన్
పొద నొకదానిఁ బెట్టుకొనికీపొక్కుచు సోలుచు నెవ్వ రుందు;రీ
పదిలము కొల్వు మాని నరకీపాలక! యాహ్నికముం బొనర్పవే.

భీ—ఆచార్యా! సాయాహ్నికకృత్యముల నిర్వర్తించు కొందమా? (అని సరదారుల వైపుఁ దిరిగి) ఈదురాత్ముల మంత్రికడకుఁ దీసికొనిపొండు.

(ఇల్లిల్లరు హజారము విడువ బైట)

సౌ—ఆచార్యా! అదె! అంసుమాలి మందేహాసురక్లిశితాంగుం డై వారాశిం జలకం బాడఁ బోవుతఱి నాదిక్సీమంతినీమణులెల్ల బద్ధానురాగలై శుకపికబాలికాజాలకాకలస్వనముల నెపంబున నుల్లసమాడుచుండెనో యనురీతి హృదయోల్లాసమునకు హేతువులై యుండి.

సీ. చరమదిక్సతి మిట్టచన్నులఁ గప్పుహా
రంగుమీఱినచీర రంగు లనఁగఁ
బచ్చవిల్తునిపైకి ఫాలాక్షుఁ డిడునట్టి
మింటి నంటినమేటి మంట లనఁగ
బడబాగ్ని కడలిలోపలి నుండి పైకేఁగి
కలియుగాంతమ? యంచుఁ గాంచె ననఁగ
సంజక్రొన్ననఁబోఁడి సంతసంబున నుండు
కెంపురాజిగితిన్నె గుంపు లనఁగ

గీ. ద్విజభటారావకలకలోద్వేలదృప్య
దతనువిజయోత్సవారంభమందు మును
పట్టుమేల్కట్టు సొంపునఁ గట్టి రనఁగ
సంజకెంజాయ లలరె దిక్చక్రమందు.

గు—కాని యిటు చూచితిరా?

గీ. తపనుఁ డనుగుండు మిక్కిలి తప్తపఱిచి
యసితమేఘాఘతూలంబునందు నుంచఁ
గ్రమమునను మండుకొనిపోవుకరణి ధరణి
సంతసం బొప్ప సంజకెంజాయ లలరె.

ప్రభా—గురువరా! ఈస్థితిని బాగుగ యోచింపఁ దగియున్న దిసుఁడీ? అదె!

గీ. కాల మనియెడునొక్క కంసాలివాఁడు
సంజ యనుకన్నె దరి నుండి సరకులకును
వేయుబంగారు కరఁగి తాఁ బిదప నీటి
లోనకుం దీయురీతిని భానుఁ డొప్పె.

గు——నృపతివర్యా! అనుష్ఠానమునకు సెలవొసంగెదరుగాక.

భీ——చిత్తము; మీరేఁగవచ్చును, (అని) ప్రతీహారీ!

(అంత ప్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! వేచియున్నాఁడ

భీ——భోజనాగారమునకుఁ ద్రోవ సూపుము.

ప్ర——చిత్తము, దేవా! ఇటుదయసేయుఁడిటు.

సౌ——బావా! నేఁ బోయి వచ్చెద.

భీ——మంచిది, రాత్రి మరలఁ గలిసెదముగాక. (అని ప్రభాసింగుచేయి పట్టుకొని) బాబూ! భోజనమునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

(ఇక్కెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము సింధ్యాదర్బారు.

[మంత్రిసమేతుఁడై సింధ్యా ప్రవేశించును]

సిం——(శ్రీవితో)

ఉ. మానితదుర్మదాఘ్యరిపుఱమండలకుంభికఠోరకుంభహం
త్రీనిశితాసివల్లి కిఁకఁ ఱ దీవ్రత కేమియు వెత్తి లేదుగా?
పూనికతోడ నింక మనఱప్రోలికిఁ బైఁ బడి రాఁ బ్రయాణమై
రేనియుఁ దెల్పు వారల నిఁకదే! తెగటార్చెద మంత్రిసత్తమా

మం——మహారాజా! అనన్యావాప్తపరాక్రమభూజా!

మ. పసులం బట్టి పలాయ్చురీతి నతికోఱపం బుప్పతిల్లంగ నా
రసపుత్త్రిప్రకరంబు నుగ్గడఁచి, తీఱవ్రప్రాభవం బొప్పుహా
రసునిం జెండితి; వింక నీయెడను సంఱరంభంబుతోఁ బోరుమా
నిసియా లేఁడు, గనంగ రాజ్య మనఘాఱనిష్కంటకంబయ్యెఁగా.

రాజోత్తమా! ఉదయపురమంతయు నిర్బాధకముగ స్వతంత్రము చేసికొని సైన్యములచేతను, మంత్రులచేతను బంధించితిమికదా! ఇఁక మారువారుసంస్థానాధిపతి యగుమానసింగుగూడ మనల నెదిరింపఁజాలఁడు. అట్లు తలపెట్టుకొనఁడు. ఇంక నాయంబరుసంస్థానాధిపతి యగుజగత్సింగుమాత్రము మనకుఁ బ్రతికక్షులోఁ జేరినవాఁడు యోజింప నాయనపెక్కుమాయలు తంత్రములు నేర్చినకుటిలుఁడు, గాన మన కసాఖ్యునివలెఁ గన్పట్టుఁ; గాని మనపై దండెత్త నతనితఁ యెంతమాత్రమును గా నోపడు.

సిం—ఆదురాత్ముఁ డేమియుఁ జేయలేనిమాట సత్యమే, ఐనను హాని నెట్టులనైన నణఁగఁద్రొక్కు నుపాయములు మాత్రము చింతింపవలసియే యుండును.

మం—చిత్త, మాలాగుననే, దీని కొకలాగున నైన బాగుండు నని నాయూహ.

సిం—చెప్పు మది యెట్లు?

మం—మతియేమియును గాదు; మానసింగునకును, మనకును, సఖ్యము పొసఁగ నేని వానిగర్వ మణఁగకమానదు.

సిం—అది యెట్లు పొసఁగును?

మం—అట్లొట కేమియు సందియము లేదు, ఏల యన. ఆయనయే యిందులకు యత్నించుచున్నవాఁడట.

సిం—అట్లైన మనకుఁ గావలసిన దేమి? తప్పక సమ్మతింతము.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! దేవరనుదర్శింప ద్వారమున నొకభూసురుఁడు నిరీక్షించియున్నవాఁడు.

సిం—పొమ్ము, తోడితెమ్ము.

ప్ర—చిత్తము దేవా! (అని వెడలి వానితోఁ బ్రవేశించును)(ఎల్లరునిలుచుంబడుదురు).

భూ—(సింధ్యానుద్దేశించి కరమెత్తి)

మ. చిరజాగ్రత్స్వపమాఘ్యకౌస్తుభమణిశ్రీ వత్సనిక్షిప్త యై
వఱలన్ లచ్చి, ధరిత్రి, నిలయు రహింశబార్శ్వంబులం దొప్ప నా
తురతన్ సందిటఁ జేర్చి పాల్కడలిలోఁ శయించుచున్నట్టియా
హరి ని న్నోముత శోషితారికుల! సింధ్యామేదినీవల్లభా!

సిం—ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. ఎవరురా! ఆసనము.

(ప్రతీహారి యాసన మిడ భూసురుఁడు, రాజు మొదలగువారితో నధిష్ఠించి)

రాజేంద్రా! కొను మిదె దైవప్రసాదము. (అని యొకఫలమును రాజున కిచ్చును)

సిం—(కండ్ల నద్దుకొనును)

భూ—రాజేంద్రా!

ఉ. లేవుగదా యరిష్టములు? లేదు కదా యడుఁగంటియుంట మీ
లా? విక శత్రుఁ డొలఁగఁ గలాఁడవు గా? యితరేతరంబుమీ
లో వలనొప్పి సఖ్యము బుకలో మని యుండుదురే కదా? యివే
లా? వశు లైనరాజులు గుకలాములుగాఁ జరియింతురే కదా?

సిం—అయ్యా!

మ. భవదాశీర్వచనప్రభావమున సంస్మాన్యుండ నే నైతి; నా
దవు రాజ్యంబునఁ గష్టములు గలుగ; వారియాశత్రురాట్ప్రాప్తి యా
హావమన్న క్షభయ మొందు; మాకిఁకఁ గొంతైనా లేదు మాయించ్చ తేఁ
కువతోఁ గోరెడుఁ జిక్కు రాజులు సుమా! సంగ్రామరోత్తంసమా.

భూ—మహీపాలా! అసమానప్రజ్ఞాధురంధరు లగువారికడ వెత్తి యనుశబ్ద మె
ట్లుండును?

సిం—పుడమివేల్పా! మీవంటి మహనీయులగారి ప్రభావ మున్నచో వెత్తి మాకేల?
కాని ద్విజాగ్రగణ్యా!

ఉ. ఏకడ నుండువార? లిఁక సేకడ కేఁగఁ దలంచినారలో?
మాకడ కేఁగుదేర నభిమానముఁ జెందు టదెందుకో కదా?
మీకడ సర్వశక్తులు సమీహితవృత్తిని నుంట సెప్పఁగా
లేకయె మీముఖంబుఁ గవలీలను దెల్పెడు భూసురోత్తమా!

భూ—రాజచంద్రమా! వినుము, నాయుదంతంబెల్ల శ్రుతపటిమెను. నన్ను "కలాచ
లభట్టు" అనియెదరు.

ఆ. మారువారు మాది మానసిం గనుతేఁడు
మనవి సేయు మంచి మాట చెప్పె
మేటినదుల వనుల దాఁటి యిందుల కేను
చూడ నిప్డు వచ్చినాఁడ మిమ్ము.

సిం—(తనలో) అది యేమిటో కదా? మన మనుకొనినదే కావచ్చును. ఎందుల
కీసందియము? తేటపడకుండునా యేమి? (ప్రకాశము) మానసింగా? అది
యెట్లు?

భూ—"సాభిప్రాయసూచకముగా విధేయుఁడనై యిట్లని చెప్పు" మనియె.

ఉ. బాయనిమైత్రి గల్గి నిరపాయముగా మన మింతకాలము న్నో
హో! యన మేరమీఱడు సహోదరవృత్తిఁ జెంద నేమియుఁ
జేయఁగ లేరు శత్రులు; నశించక మానరు వారు; మీయభి
ప్రాయమిఁ కెట్టిలో కదయు సాయము నారయు మయ్య! భూవరా!

సిం—వింటివా! సచివోత్తమా!

మం—ఆయన మాత్రము సామాన్యుఁడా యేమి? అదియునుంగాక దేవరతో నెయ్య
ముఁగాక కయ్యము నేరు కోర నెంతురు?

సిం—కయ్యము నూని ధనప్రాణములు కోల్పోయి దేశముల మహాక్షోభను నెల
కొల్పుట మాకుమాత్ర మిష్టమా?

భూ—దేవా! ముఖ్యముగ మనమునఁ బాటించెదరు గాక యని యీరీతిఁ గూడ
నుడివిరి.

సిం—అదియెట్లు?

భూ—అయ్యా! వినుండు:—

ఉ. "తుందిల మైనమాబలముఱంతో వెడలఁగ రిపురాజి భీతి మా
ముందట నిల్చునే? బలసఱముద్ధతి నూపను దీవ్రకోపులై
క్రందు కొనంగ నెవ్వఁడు మఱరాటుల బారికి నిల్వ నోపు? నే
యెందుకు శత్రుపాళి మన ఱ మేకము గా మనమేఁకలే కదే."

మం—బాఁగుగనే యున్నది. దేవర యంఁగీకరింపవచ్చుననియే నామతమును.

భూ—రాజేంద్రా! వింటిరికదా? ఇఁక మీయభిప్రాయముఁ గూడ వేగమె తెలిపి
నచో మాఱేఁడు సంతసించును, నన్నుఁగూడ వేగమె రమ్మని నియోగించిరి.

సిం—భూసురవర్యా! అన్యోన్యస్పర్ధల నూని ప్రజల నాశము సేయ నేమి
భాగ్యము? కావున;

గీ. ,, మేలు! నీబుద్ధి నీయుక్తిఱజాల'' మనుము
చాలు! నీశక్తి మాతోడఁ ఱజాలు ననుము
తలఁచె నీతోడ మైత్రి సింఱధ్యాన్నృపాలుఁ
డనుము; నీ తేఁకువకు మెచ్చెఱననుము; సనుము.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి)

దేవా! ఉదయపురమును జూడ నియమించిన మంత్రివరుఁ డగుదేవాజీకడ
నుండి భటుఁడెవ్వఁడో వచ్చి దేవరను దర్శింప ద్వారమున వేచియున్నవాఁడు
కార్యము నే నడుగఁ జెప్ప ననె.

సి—వేగము తీసికొని రమ్ము.

ప్ర—(చిత్త మని నిష్క్రమించి వానితోఁ బ్రవేశించి రాజానకు నమస్కరింతురు)

సిం—(తనలో) ఓహో! ఏమిది! వీనియాకారము? మఃతియేరును దోఁచవక లేదాయేమి;

యీమూర్ఖు నంపినాఁడు? (ప్రకాశముగా) ప్రతిహారీ! వీనినామ మేమియో? యడుగుము.

ప్ర—ఓయీ! ఉదయపురవాసీ! నీనామ మేమియో? దేవరకు విన్నవించికొనుము.

భటు—ప్రభులోఁడం లేను నాకింత గుంతా; దండుసేత మీరే సెప్పాలి, మీకు నే సెప్పి సుకుంతాను బాభో!

సిం—(నవ్వుచు) మంత్రివరా! ఏమిదీ! వీని వాగ్ధోరణి? యనుపమానముగ నున్న దే?

మం—వీరే ద్విపాదపశువులు దేవా! ఇట్టి మూర్ఖులు, గావున నే దుమ్ముల్ని పేలఁ గప్పించుటయే కాని మాటల నెఱుఁగరు.

ప్ర—అదేమియో నాకే చెప్పుము.

భ—బాభో! నాపేరు దీరగజం ఘుంతాదు, ప్రభువులోరు మాయూళ్లో నుంచి నదే వాజిమంత్రులోఁడు నంపినాఁడు బాభియ్యా!

సిం—ఏమిదీ! మంత్రి చంపుట యేమిరా? మూర్ఖా! (అని) ప్రతీహారీ! తర్కింపుము.

ప్ర—ఓరీ! మూర్ఖా! ఎవరిని జంపిరి? నిజమేనా?

దీర్ఘజంఘి—నిజమేను బాభో! నంపినాఁడు. "నిజమేనా?" యంతారేటి? తంద్రీ! ఉద్ధపుర మంతా గోలేనుకదండీ! మాకుమంచోఁడు దాపరగించినాఁడు; ఏటి బాభో! అంత చదు నైనోళ్లెప్పించినారు? ఎంత చదు నైనోఁడు?

సిం—సచివోత్తమా! వింటివా? దేవాజి యెక్కి నైనఁ జంపించెనా యేమి?

మం—ఈమూర్ఖుఁడు ఆయనకడనుండియే వచ్చెనఁట, ఇఁక వీనిమాటయం దుండు సారమును గ్రహించుకొనుఁడు.

ప్ర—ని న్నెవ రంపిరిరా? మూర్ఖా!

ధీర్ఘ—ఒక్కసిటం మాటాడించకు నాబాభియ్యో! కాఁళ్లు రాలు ఢీకేస్తున్నాయి. నోరెండిపోనాది. సల్లంజేనా నేదు భాభో! వోరోజా? రెండ్రోజులా? వోరంరోజు లొక్కనాఁగ సావుభయఁగుతో నొచ్చినాను తంద్రో! సూడండి నాబాభో? సెవఁ టోసిపోనాను. సిత్తగించండి! గుండెలేనాఁగ కొట్టుకొంతన్నావో?

సిం—(నవ్వుచు) ఏమిదీ? మంత్రివరా! ఇదియొక క్రొత్తభాషవలె నున్న దే? ఈభాష యభ్యసించినను గూడ నలువడునా?

మం—ప్రభువరా! పండితులవాక్యులు వీరికెట్లు క్రొత్తలో, వీరిమాటలు వారికిని గ్రొత్తలై యొప్పుచుండు. ఇందు సకలజనులయొక్క యా యా యవస్థ

లయం దైనమనోల్లాసముల గ్రహింపఁ దగుప్రాజ్ఞులు, వానినెల్ల వ్యక్తీకరించుటకై తదుచితచమత్కార భావార్థగంథసారసాలవాలము లగుపదములఁ గల్పించుకొనిరి. కుక్షింభరు లగువీరికి వానితోఁ బ్రసక్తియే లేదు. కావున ఉదరపోషణకుఁగా వ్యవహరించెడు వ్యవహారమునకుఁ దగుపదములతోనే తృప్తి వడయుచు, "తదభివృద్ధివలన ననేకులహృదయధర్మములను, మర్మములను, దెలిసికొనవచ్చు" ననెడి జ్ఞానముకూడ లేదు.

ప్ర—ఓరీ! పిచ్చివాఁడా! ఏమంత యగత్యము మూడినది? ఎందుల కట్లు రావలెను? చంపుటయేమి? శీఘ్రముగ చెప్పుము.

దీర్ఘ—(ఉస్సురని) నోట్లో తడేనా, నేదు తండ్రో నిబ్బంగ సంపినాఁడు బాభియ్యా! మీపాదాలుతోడు, "సంపినా,, డంతారేటి?

ప్ర—ఓరీ! చండాలుఁడా! ఎవరినో వినిపింపుము, బుద్ధి చెప్పవలెనా యేమి?

దీర్ఘ—"వావు ర్నంతారేటి? సంపటం వోనాఁగా? నన్నేను భాభో! సంపినాఁడు.

(ఎల్లరు నవ్వుదురు)

సిం—మంత్రివరా! వీనిని జంపుట యేమి?

మం—నరనాథా! ఈబానిస పంపుటకే చంపె నను చున్నాఁడు. అనఁగా "ఇదిపంపుట కాదు చంపుటయే సుడీ!,, యనుట.

ప్ర—ఓరీ! చచ్చి భూతమవైతివా? యేమి? అది యేమియో వేగము చెప్పుము. (అని జుట్టు పట్టుకొని యూఁపును)

దీర్ఘ—సచ్చినాను భాభో! పిల కొగ్గిపెట్టు నాతండ్రో! యినామిప్పించు మని నేర కడిగేను తండ్రీ. అందుకోసరమే ఆప్రభు వేటోగాని యాకాయిత మిచ్చి పొమ్మంతే, ఈనాఁగ ఒంటికేనా కూకోకుంటూ దిగపడినోణ్ణి, పిల కొగ్గిపెట్టు భాభో!

ప్ర—(జుట్టు విడుచును)

సిం—ప్రతీహారీ! ఏమియో కాకిత మట. పుచ్చుకొనుము. ఈమూర్ఖునితోఁ బ్రసంగ మేలా?

ప్ర—ఓరీ! మూర్ఖా! ఏమియో యిటు తెమ్ము,

దీర్ఘ—(చంకనుండి గుడ్డ చుట్టియున్న కాకితమ్మును దీసి యందిచ్చుచు) మంచియినాయి మిప్పించాలి నాబాభో!

సిం—ఓరీ! నీయినాము కాల, ప్రాణములు పుచ్చుకొంటివిరా! ప్రతీహారీ? ఏమిదో విప్పుము.

ప్ర—(విప్పి) దేవా! ఇదేదియో పటమువలెఁ గాన్పించుచున్నది (అని రాజున కందిచ్చును.

సిం—(అందుకొని) ఓహో! మంత్రివరా! చూచితివా? ఈయాకృతి విశేష మెవ్వెది యై యుండనోపు? (నిలువంబడి పటముం జూచుచు)

సీ. ముక్కంటిచే స్రుక్కి పూవిల్తుఁ డొనగూర్చు
కొనుమేటిసింగిణికోల యేమొ?
ఖచరమర్త్యాంగనా గర్వనిర్వాపణా
ర్థము విధాత యొనర్చు తరుణి యేమొ?
మోహాధిగతజగన్మోహావతారుఁడై
పంకజాక్షుఁడు భూమి వడసె నేమొ?
భారతీస్మరసతీ భామామణులకాంతి
ముచ్చిలి ప్రోవిడు మొత్త మేమొ?
గీ. శ్రితమహాఘోరభైరవీ మృత్యుమర్త్య
మత్తకాళిని కీప్రభా మహిమ మెట్లు?
తారుమా రొందితా నిట్టి తరుణిఁ జేయ
ధాత యాతనితాతను దలఁచకున్నె?

సీ. క్రౌర్యలోకజిగీషుకైరవేషునియాశు
గముల కీననఁబోఁడి కనులు గనులు
తాపసేంద్రాదిహృద్గ్రంథిబీఁటలు పుచ్చఁ
జాలు నీయింతిమేల్ చనులకొనలు
స్మేరావలేపానుసారి యై రేఱేనిఁ
బొడువ నోపును దీని మోముగోము
వేణీప్రసూనాస్త్ర తూణీర మనునట్టు
లొప్పారు నీయింతి కప్పుకొప్పు

గీ. నెలఁత కీవాట మెన్న వె§న్నెలలతేట
చాలుఁ! గుందము లీపలు§చాలుడాలు
నదమె నుడి యహాఁ జరత్కో§కనదము పదము
గాన నీరీతిచాన జ§గానఁ గాన.

మం—(చూచి) మహారాజ! ఈచిత్తరువును లిఖించినవా రెవ్వరో కాని; వారిని ముఖ్యముగఁ గొనియాడఁదగినది. ఏలయన; నీలలన ధరించుజాళువాపలువయంచున నీపె నామధేయము నెంతయుం జక్కఁగ లిఖించినాఁడు; చూడుఁ డదె! 'కృష్ణాకుమారి' యని కాన్పించుచున్నయది.

సిం—ఔ, నదె; కాంచితి; నాహా!! ఈమెయా కృష్ణాకుమారి? వినుటయే కాని, కనుట నాకేకాదు మఱియెవరికిని సంప్రాప్తము గా లేదు. (అనికండ్ల నద్దికొని)

మ. అవురా! వన్నెపసిండిబొమ్మ యిది? మే§లౌరా! చొకాటంపుఁగ్రొం
జివురా వాతెర? బెళ్కుబేడిసలురా! § చింతింపఁ గందోయి? లే
నవురా! మోమున నోమియున్నది?జగ§న్మాన్యాకృతిం దాల్చులే
జవరాం డ్రైనను దీనిగోటిసరి రాఁ § జాలంగ లేరెమ్మెయిన్.

భూసురుఁడు—(లేచి) మహారాజ! సెల వొసంగుఁడు పోయి వచ్చెద.

సిం—భూసురోత్తమా! మీ రేనాఁడైన నుదయపురమున కేఁగి యుంటిరా? ఏలయన; మీ కేయంతఃపురముల నేయాటంక ముండదు గావున నీయమ్మెలాఁడినిఁ జూచియుందురేమో? యని యడుగుటకు.

భూ—రాజేంద్రా! వినుఁడాయుదతంబెల్ల విస్తరించెద.

గీ. చూచినాఁడను నే నామెఁ § జూచినాఁడ
నామెవిద్యాప్రభావంబు § నామెసొబగు
నడుగ నేటికిఁ? జెప్పెద§నహహా! రాజ!
యుదయపురమునఁ దొల్లి నే § నుదయ మైత్రి,

సిం—తొల్లి మీది యుదయపురమా? అది యెట్లు?

భూ—గీ. నాదుతండ్రులుఁ దాతల § సాదరమునఁ
జూచుచుండెడు నచ్చటి§రాచవార;

లంతకంతకు వారలు దైన్య మొంద
మారువారుకుఁ గోతి నుదాగచరిత!

సిం—అట్లైనఁ దప్పక చూచియే యుందురు. ఈతలోదరి పటమునం దున్నయట్టి
లనే యుండునా? చిత్రకారుల ప్రజ్ఞావిశేషమా?

భూ—మహీపాలా! ఏ దాచిత్తరువు? (అని పుచ్చుకొని చూచి మరలరాజున కిచ్చి)
ఇది వ్రాసినవా రెవ్వరో కాని యంత శ్లాఘనీయులు కారు; ఏమన.—
ఆలలనచెల్వము గోరంతయైన వ్రాయుట లేదు.

సిం—అట్లైన నింత కెక్కుడుగ నుండునా?

భూ—అట్లన నేలా? ఆమెను నిర్వచింప నేరికి శక్య మౌను? అయిన నానేర్చిన
వట్టు వక్కాణించెద; వినుండు.

సిం—సెలవిండు. సావధానుడ నైతి.

భూ—రాజేంద్రా!

సీ. గాఢంపుమోవిజగాడంపుఁగెంపుల
జిగిఁ గాంచి వగఁ దూల నగుచునుండు
వరసముత్తుంగపీవరపయోధరములు
జక్కవకవఁ ద్రొక్కి నిక్కుచుండు
సొలపుచూపుపిసాళిబెళుకువాల్గన్ను లిం
దిందిరమ్ముల వినిందింపుచుండుఁ
గటి యన్నిటికిని యొక్కటియ హరోరాహరోరి
రిక్కదారిని బట్టి డొక్కసీల్పుఁ

గీ. గరము కంజంబు, జంఘ మకరము, దరము
గళము, పులినంబుఁ బిఱుందు, విగళన మొందఁ
దీర్ఘములఁ ద్రోయ మునుఁగుచుఁ దేలుచుండెఁ
గాదె! యానాతి కేన చెప్ప లేదు కాదె?

సిం—మహీసురోత్తమా! అట్టి సౌందర్యవతి గాకున్నచో నింతమానసోల్లాసపూర్వక
ముగ వర్ణించుట జరుగఁగలదా?

భూ—రాజోత్తమా! కోటిమాట లాడుటయే కాని,యాబోటిగోటినీటులైనఁ జాటలే
దనుకొనుఁడు,

చ. వనిత సళాకు, మేనుచలుకవమ్మనఁ గ్రొన్ననతీరుఁ గేలు, మే
లనుపమితాఁకొప్పు జలదాళికి దాపలిదారిఁజూపు, మేల్
గొనబుకడానిగబ్బిచనుగుట్టలు దిట్టలఁ బట్టిగుట్టు నీ
ధిని బడవైచుఁగా! యనుగతింప, నతింగొను నెల్లవస్తువుల్.

సిం—అట్లైన నీవ్పుగరాజపుత్త్య, కీమెయుఁగుబోఁడి కా రంభాద్యప్సరోగణములలోని వారేసరి యగుదురు గాఁబోలుఁ?

భూ—రాజేంద్రా! అవి యేటిమాటలు?

క. ఆసతినసుమునకా! సరి
కేసరి? నును మేనుకవికకిం జిత్తరుసం
చా!సరి? చేసరి కజ్జము
లా! సరి? లే సరి నెలంత లానఖసరియే?

సిం—ఆహా! పుడమివేల్పా! నిజ; మీయన్నులమిన్న కే కన్నె సరియున్నఁబడనోపు? (అనిపటముం జూచుచు) అయ్యారే! యొయ్యారీ! వియ్య మొందనినీయొయ్యారము నిరాబాయ లగుజడదారులనెయ్యంపుఁ బ్రోవులనుఁ గూడఁ దియ్యనై చయ్యన మొల్కల నొత్తింపకున్నే? (అని మంత్రివైపుఁ దిరిగి) అమాత్యోత్తమా!

ఉ. ఏటికి నవ్యభూషణము? లేటికి మేటిపసిండికోట? లిం
కేటికి రాజ్యసంపద? లిఁకేటికి నీజగమెల్ల నబ్బును
బ్బేటికి? మేటిచెల్వ మిఁక నేటికిఁ? జుట్టలుమిత్త్రులింక; నీ
బోటిని గూడుసౌఖ్య మొకపూఁటయ చాలదె? స్వర్గ మేటికిన్.

మం—పుడమీశా! మీరుకూడ వాపోయ నేలా?

శా. పారావారగభీరశక్తిగతసంపత్ప్రాభవానూను లా
మీర ల్గోర ని దెంతమాత్రము? నృపా! మీరూపముంజూడనే
నారీరత్నము చిత్తజాస్త్రపటలోన్మాదంబునుం జెందఁబో?
దేరీ! మీరలు కోరనీయ మనువారీధాత్రిలో భూవరా!

సిం—విను మొకదాని కిట్లంటి.

గీ. మన కిదంతయు సిద్ధమహామాత్యవర్య!
రాజపుత్రులకు న్మహారాష్ట్రులకును
గాంచ సంబంధములు లేవుగా! యనియెడు
కొంకుఁ జెందరె? వార లీవంకఁ జూడ

మం—అయ్యో! నృపవరేణ్యా! అట్లనెద రేలా?

ఉ. మాత్తు సిరస్సు కెక్కఁ బలుమార లమ్లేచ్ఛులు నల్లమందు మ
దత్తులుఁ గల్లుమాంసములు త్రావి శరీర మెఱుంగకుంట రా
జోత్తము లైనవీర లది యోజన చేసిరె? వీరి ప్రాయపుం
బిత్తరుల న్నరాధములఁ బిల్చుచు నీయరె? వారిఁ గొల్వరే?

భూ—(తనలో) ఆహా!! ఈపాపి యెంతటిమణిపూసవంటివంశమున దూఱుచు న్నాఁడు? అదియునుంగాక నిష్కళంక మగు నుదయపురరాజులవంశమును దూఱనందుల కీపాపాత్ముని నాల్క తెగిపడనందుల కాభగవంతుని దిట్టఁదగి యున్నది.

సిం—సెబాస్! బాగుగ నాడితివి. తురక లెందఱని బెండ్లియాడిరి కారు? మన పాప మేమి? కావునఁ దప్పక వెంటనే భీమసింగున కీవిషమై లేఖ నంపుము. ఆవలకతఁ జూచికొందము.

మం—ఇం దావలకథ కే మున్నది? మీవంటిరాజాధిరాజు లట్టివారికన్నెలఁ గోరు టెట్లు? వారల కింతకుఁ గావలసిన దేమి?

సిం—అందులకే తప్పక నీ వాపని మొదటఁ జల్పుము; ఈభూసురోత్తమునకు మాత్రము పండితసత్కారములు పూర్తిగఁ జేసి పంపుము. మే మిదె! లీలో ద్యానవిహారము సేయ నేఁగెదము.

మం—చిత్త మట్లనే నిర్వర్తించువాఁడ.

భూ—రాజేంద్రా! సెలవు దయచేయుఁడు; నే నేఁగువాఁడ.

సిం—మీసత్కారములు వడసి మీ రేఁగవచ్చును.

దీర్ఘ—నాకేటిన్నీ యివ్వాయి మిప్పించినారు కారు బాభిమ్యా!

సిం—నీ వేమి కోరెదవురా?

దీర్ఘ—(తల గోకికొనుచు) ముసిలిముంఢాకూతుఁరు బాభో! మీగులాపుదాయి.

సిం—అట్లైన మతియొక్కటే కావలెనా యేమి? (అని మంత్రివైపుఁ దిరిగి) పాప మీయన కట్లైన నొకపడుచుకన్నెను గట్టిపెట్టవలెను జుమా!

మం—నే నొకకన్నెను జూచి యుంటి, నామెయైనచో నీయిరువుర కనుకూలదాంపత్యమై యుండ నోపు.

సిం—అబ్బా! ఈయనయీడునకు జోడయినకన్నె సృష్టి యయియే యున్నదా? ఏ మాభగవద్విలాసము? అట్లైన నీయన కామె సొబగు స్పష్టపఱచి యైనఁ జెప్పుటు విధాయక మేమో?

మం—(నవ్వుచు) ఓయీ! దీర్ఘజంఘీ! ఆమె నీరూపరేఖావిలాసములన్నిఁటను నిర్మించియేయుండును. సంశయింప నక్కఱలేదు.

దీర్ఘ—సిత్తం బాభియ్యో! ఏటీ తేల్చినారుకారు.

సిం—(మందహాసముతో) ఆమాట యేమియుఁ దేల్చలే దఁట వివరణ చేయుము.

మం—(నవ్వుచు) అదియా కావలెను? కిరి ముకుపవలె నీవు, తాళధ్వజమువలె నామెయు, జీఁడిగింజవలె నీవు, తారుబుఱికివలె నామె; నీకు దుక్కలవలెఁ గాళ్లు, ఆమెకు దూలములవలెఁ జేతులు, నీకుఁ జీపికండ్లు, ఆమెకుఁబుసికండ్లు, పెంకువలె నీవు, పేడతట్టవలె నామె, జడ్డి నీకు, ఐంక యామెకు, నీరీతి నన్నిగుణములచేత నామెయే హెచ్చుగుచుండుఁజుమా?

సిం—(నవ్వుచు) అట్లైన వీనికిఁ గట్టిపెట్టుట మానరాదు.

దీర్ఘ—బాభియ్యో! యినాయి మిప్పిస్తే సిప్పించండి, నేకుంటేను మానండికాని, గంజి నేక యీతొత్తుకూఁతురుతోనే బరించనేక సత్తుంటేను, మహాక్కదా యిని కూడ కట్టి నాగొంతుకొయ్యాలని సూడకు బాభో! (అని మొక్కును)

సిం—(నవ్వుచు) మంత్రివరా! ఈయనను రేపుగూడ మావినోదార్థము రప్పింపుము. కొల్వుచాలించెద. నీపనులు దీర్చికొనుము. (అని గద్దియ డిగ్గి) ప్రతీహారీ! లీలోద్యానమునకు దారి సూపుము.

ప్ర—దేవా! ఇటు దయసేయుఁ డిటు దయసేయుఁడు.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.) ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

తృ తీ యాం క ము.

---

1. రంగము ఉదయపురములోనిదర్బారు.

[రాణాభీమసింగు, మంత్రి యగునజితసింగు, సౌమ్యసింగు ప్రవేశింతురు]

భీ—అమాత్యోత్తమా! సింధ్యాకు మనపంపినప్రత్యుత్తరము సహేతుకముగ నున్నదేకదా?

అజి—అందులకే యేమియు ననలేక యింతటిదాఁక మిన్నక యున్నవాఁడు.

భీ—ఆహా! ఏమీ! ఆయనదుర్ణయము.

ఉ. పాయక కల్లుమాంసము లహారముగా నలనల్లమందు గం
జాయియుఁ గ్రోలి మత్తతఁ గసాయిలు రాకొలమందుఁ బుట్టులే
ప్రాయఁపుఁ గన్నెలం దమయుపాయముచేతనొ, బల్మిచేతనో,
డాయఁగ నైరిగాక; యకటా! యితఁ డట్టిఁడె? కోరవచ్చునే?

అ—ఆముష్కరతురుష్కు లెచ్చట? ఉపాయము లెచ్చట? కాన మనవారి స్త్రీల నపాయరూపముననే గాని, యుపాయరూపమునఁ గొని రనరాదు. ఇంతియ గాక రసపుత్త్రులు క్షణకాల మవశిష్టముండెనేనిఁ దొలుత స్త్రీల నుఱుమాడుకొని పిమ్మట నాకలను బానిసలఁ జెండిచెండి రణభూములకుఁ బ్రాణము లర్పణము సేయుదు రెప్పుడు రాజవరులు, ఈరీతి నీయకొని రనుట నేమిప్రాజ్ఞుఁ డని నొడువుదు? అయిన నేజాతియందైనఁ గొందఱు తుచ్ఛులుండక పోరు, వారింబట్టి యెల్లర నిందింప న్యాయ మగునా?

భీ—ఆమదోన్మత్తుఁ డెట్లింతవట్టు యోజించును? ఈభాగ్యమునకే పరుల నెంచవలెనా?

చ. అతనికులంబునం దుదయమందెనుబోటులఁ గోర నన్యులే
ఖితముగఁ జేయునో కద? వివేకము లేదటె? రాజు కాఁడె? యీ

గతి నెటనైన భూమి జరుగంగ గని కూకలు వైచి మాన్పు బా
ధ్యత తనపైని లేదె? వినయంబున నీయ నటంటివే గదే?

(అని బాష్పముల నొత్తికొని) మంత్రివరా!

గీ. పేరుఁ బెంపును జెందిన వారియొక్క
కాలమునకు మచ్చ నే నెట్లు గూర్తుఁ జెపుమ?
జాలి నొందక యామరాటీల కిచ్చి
కూఁతుకుత్తుక గోయుట గూడుఁ జెపుము?

కావున నిందుఁ శుభం బగుతెఱం గెఱింగింపుము.

ఉ-చ. తెలుప నిఁకేల? భూప! భవదీయకులాగత మొంచినాఁడ నీ
తులువలతోఁడ మైత్రికి నధోగతిపా ల్పడకుండ సద్గుణా
కలన నిరాకరించితివి గా! యిబు సేయుట కయ్య! రాజ! నీ
తెలివికి వేయినోరుల నుతింపఁగ సాగిరి లోకులెల్లరున్.

స్వా—బావా! ఈవిషయమై రాజ్యసుఖముల కాసింపక సింధ్యాను నిరాకరించుటం బట్టి మనపూర్వులకన్నను సద్యశ మందితివి.

భీ—బావా! ఎవరికులధర్మములచొప్పున వారుప్రవర్తిల్లఁ గీర్తి యెట్లబ్బు? ఎట్లైన మనగౌరవము మనము కాఁపాడుకొనుచుంటిమి.

స్వా—బావా! కులధర్మములచొప్పునఁ బ్రవర్తిల్లమి నపకీర్తి గొనుచుండఁ గులధర్మానుసారముగాఁ బ్రవర్తించినఁ గీర్తి యేల యలవడకుండు?

గీ. కులము ధర్మంబు నెఱుఁగని కుమతు లెవరొ
కూటికై పిల్లలను మ్లేచ్ఛ కోటి కిచ్చి
యప్రతిష్ఠను జెంద జెదయ్య! యోగ్య
వర్తనము మానువా రపకీర్తి గొనరె?

భీ—(మంత్రివంకఁ దిరిగి) అమ్మాయి కొజగత్సింగుసంబంధ మెట్లున్నదో చెప్పుము!

మం—ఇప్పుడు మనకుఁ దటస్థ మైనసంబంధములన్నింటిలో నాసంబంధమే యోగ్యమని నాయభిప్రాయము.

మ. బలసంపన్నుఁడు బుద్ధిశాలి వినయవ్యాపారవంతుండు ని
స్తులరాజ్యప్రతిభాసమన్వితుఁడు నస్తోకార్జితద్రవ్యసం
మిళదాయత్త్రితకోశుఁడుఁ మనకు నీమీఁద సహాయంబు దాఁ
జలుపం జాలెడువాఁడుఁ గావున నృపా! సందేహ మింకేటికిన్?

భీ——కాని యీజగత్సింగు కొంచెము దుర్వ్యసనపరాయణుం డని వినవచ్చుచున్నదే? నీ కెఱుక వడెనా?

సౌ——బావా! కొంచె మన నక్కఱలేదు, గొంగళులఁదినుచుండి వెంట్రుకల లెక్కించురీతి యా నని శంకించుచుంటిని, కాని మన కెల్లరకుఁ దెల్లమైనసంగతియే కావునఁ గొంచెము నుడువుచుంటి.

చ. మొగలుల కీకులస్థులై సమున్నతులై తొలుదొల్త కన్నెలన్
దగ దని యెంచకుండియు కదా! తగఁబెండిలి చేసినార; లీ
జగమున లేనిపోనివి నిషాలను జేయుచునుండు, నెల్లరన్
మిగిలి మహోగ్రపాపము లనేకము లితఁ డొనర్చుచుండెడి.

ఇంక వినుండు కొద్దిమాటలలో వాని సర్వవ్యాపారములు చెప్పువాఁడ.

మ. నయదూరుఁడు నసత్యవాది విగతన్యాయైకమార్గుండును దుష్కా
ర్యపరాయణుఁడు ద్రోహి హింసకుఁడు, నిర్వ్యాజాగ్రహోగ్రుం
లయమునుండో! యనవచ్చు; దుర్గుణగణాలంకారుఁడుం గాఁడె? వా
సియు వన్నెం గొనఁ డంబరేశుఁడు జగత్సింగేమి సామాన్యుఁడా?

పం——ఆర్యా! ఒకవేళ నిజమే యైనను ప్రధానముచేసికొని వివాహప్రయత్నములుకూడ సాగుచుండ నీరీతి ననుకొనరాదు.

భీ——దేనికైన, నింతకు మించినసంబంధము కానరానియెడల నే మనుకొన్న నేమి లాభము?

సౌ——ఇంతకు నాయమ్మాయియదృష్ట మిట్లుండ మన మేమి చేయఁగలము? వచ్చిన సంబంధములన్నియు నిట్టివే రావలెనా? మనలోప మేమియు లేకుండ వానిఁ బరిశీలించికొంటిమి. ఇఁక విచారించిన నింతయే లేకున్న నింతయే కదా?

భీ——వివాహ మేదినమున స్థిరపఱిచిరి?

మం—మనసిద్ధాంతులా స్థిరపఱచువారు? అంబరుకన్న నేదేశమున సిద్ధాంతులు కలరు? మనజగత్సింగుతండ్రి జయసింగు జ్యోతిషమునం దనుపమాన ప్రజ్ఞాధురంధరుఁడై యనేకగ్రంథములను గూడ రచించి, మిక్కుటముగా యంత్రశాలలఁ గూడ నిర్మించుటయే కాక, తమదేశస్థులనెల్లరను స్వతుల్యులఁ జేసికొనలేదే? కావున వారే స్థిరపఱిచెదరు.

స్వా—మంత్రివరా! ఆయనచే స్థాపింపఁబడినపుస్తకభాండాగారములు, దివ్యభవనములును, మూఁడువంతు లీజగత్సింగువలన నాశమొందెను జుమా! ఇంకఁ బూర్తిగా నున్న వఁట.

మం—కానిండు; సిద్ధాంతు లుండిరి కదా? అంతియ చాలును.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి కేలోమోడ్చి) దేవా! మారువారుదేశీయుఁ డగు నొకపుడమివేల్పు ద్వారమున నిలిచి యున్నవాఁడు. మానసింగు పంపెనఁట.

భీ—బావా! మానసింగు మనకడ కేల పంపెనో కదా?

స్వా—అరజ్ఞులాఁ డేమి కుట్రలు వన్నెనో యేరికిఁ దెలియును? విశదముగా వుండునా యేమి?

భీ—పొమ్ము; తోడ్తెమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించి భూసురునితోఁ బ్రవేశించును).

మం—రాజేంద్రా! అదె! భూసురుఁడు టెంకాయపట్టుకొని వచ్చుచున్నాఁడు, పెండ్లిమాటలకే.

భీ—ఆయన కీయ మని తెలిసియుఁ గూడ నేల యంపెనో కదా!

మం—రాజా! కన్నె లున్నయెడ నిచ్చిన నీయకున్న నడుగుట మానుదురా?

స్వా—బావా! అంతకంత కొకటి కొకటి మించినసంబంధములు వచ్చుచున్నవే!

భీ—ఇఁక నెన్ని తటస్థమైన నేమిలాభము?

ప్ర—భూసురేంద్రా! ఇటు దయచేయుఁ డిటుదయచేయుఁడు.

భూ—(రాజుదరిచేరును. రాజు మున్నగువారు లేచి నమస్కరింతురు)

భూ—అభీష్టావాప్తి ర్భూయా, దభీష్టావాప్తిర్భూయాత్.

భీ—అయ్యా! ఆయాసన మలంకరింపుఁడు.

భూ—చిత్తను (అనికూర్చుండ నెల్లరుఁ గూర్చుండుదురు)

భూ—రాజోత్తమా! నీకును బ్రజలకును సేమమే కదా?

భీ—శత్రువులవలనఁ బలుబాములఁ గుడుచుప్రజలతో నిట్లు జీవచ్ఛవంబువలె నున్నాఁడ.

భూ—పాప! యట్లనే వినుచుంటిమి. పూర్వమువలె నెల్లసంస్థానాధిపతులకు నైకమత్యము లేకుంటచే నాపదలపాలగుచుండిరి, మఱియుఁ దక్కిటిసంస్థానములన్నిటిలో మీసంస్థానము మిక్కిలి దురవస్థలపాలగుటయు వినుచునేయుంటిమి. రాజేంద్రా! దీనికిఁ దగినకారణ ముండలే దనుకొనరాదు, మీ కుపయుక్తు లగురాజులతో సంబంధబాంధవ్యాదులు సేయకుంటయే సుఁడీ!

సౌ—భూదేవోత్తమా! మీరు సెల విచ్చినదంతయు నిక్కువమే, కాని మే మాపట్టుదల లింతతో విడుచుకొంటిమి సుఁడీ! ఇందులకుఁ దార్కాణ మంబరేశుఁడగు నాజగత్సింగునకు మాకృష్ణాకుమారి నిచ్చి వివాహము సేయ వాగ్దానము సేయుటయే. ఇంక రేపో మాపో వివాహము కానున్నయది.

భూ—(తనలో) అన్నా! అంబరేశునకు వాగ్దాన మొనరించి రఁట. నారాక నిష్ప్రయోజనమే కదా! కానిమ్ము, కానిమ్ము, నాకేనివాక్యములు చెప్పి నయముననో, భయముననో మందలించెదనుగాక. (ప్రకాశము) అయ్యో! ఏమంత తెలివితక్కువపనిచేసినారు? ఆయన యొక్క దుష్ప్రవర్తన మెఱుఁగకుంటిరా? ఆయనదుస్స్వభావమును వర్ణింప నేరితరమౌను? మఱియు నాయన దుర్యశము దిక్కులం గ్రిక్కిఱిసినను గూడ నెట్లారయరైరి? (అని తల పంకించుచు) కానిండు ఇప్పుడైన నేమియు మునిఁగిపోలేదు. కాని,—

మత్తకోకిల. వీరుఁ డాశ్రితపక్షపాతి వివేకి సద్బలసంశ్రితుం
డారయం ధరణీతలంబున నట్టిఁ డొండొకఁ డుండునే?
సారజాత్యతురంగ సన్మదసామజాళిసమేతుఁడున్
మారువారుమహీధవుం డసమానబుద్ధివిశాలుఁడున్.

ఇట్టిమాకేని నేరీతి మఱచిరి? "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" యనుట నిక్కువమే కదా! అందులకే మిమ్మేమియు ననరాదు.

సౌ—(తనలో) ఏమీ యీప్రేలటి పొగడు? కనుగానక మమ్మెల్లర నిందించుటయే కాక, దుర్మార్గాగ్రేసరుం డగుమారువారు రాజాధముని వెనుదీయక లోకోత్తరునిగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు?

భీ—మీ కేఁ డట్టివాఁడే; యైన మాకంతటిభాగ్యము పట్టఁగలదే? అందులకే పెద్దపరుగులు మాని మాతలకుఁ దగినసంబంధములనే వెతకికొంటిమి.

భూ—రాజేంద్రా! మీతల కాసంబంధము తగదు కావున, నీసంబంధమే దగిన

దని నేఁజెప్పుచుంటిని. రాజోత్తమా! మీ రీవిషయమై సంశయింపను గూడఁ బనిలేదు వినుండు.

మత్తకోకిల. వందనీయుఁడు నీకుమారి వివాహమాడఁదలంచి యీ
చందమిప్పుడు నన్నుఁబంచె; విచారణం బిఁక నేల? యా
నందమే గద! యట్టిజేఁషు గనం దనంతటఁ గోరఁగా;
నందుకై కడువేగ మీరు సమ్మతిం దగఁ జేయరే?

పా—ఓయీ! జన్నిగట్టా! తులువ యగు నొకయనామధేయుని మాకడ వర్ణించి కర్ణములఁ బీడించుటయు గాక, నీవుఁదు మిక్కిలి మమ్ముఁగూడ మేరమీఱిన రీతి నూహించితివి. నీకేల యీపొగలు?

చ. ఎఱుఁగనివారిచెంత నేటికి లేనియు దబ్బున దబ్బవచ్చు; నీ
గరువపుఁబజ్జు లాడి కనుగప్పిన డాఁగునె? మీమతేని నిం
దెఱుఁగని వారలేరు? గనక నెంతటి కెంతలు సెప్పినావె? ముం
దఱయక మమ్ముఁగూడ వహవ్వా! యనసాగితి వెంతదిట్టవే!

మం—(తనలో) ఈతువబ్రాహ్మణునికిఁ దగినట్లు చెప్పినాఁడు. (ప్రకాశము) అయ్యా! భూదేవోత్తమా! ఏది యెటుల నైన నెవ రెటువంటివా రైన; నీకనేమి లాభము? మీ కీయధికప్రసంగము గూడ నవసరము లేదు, కావున మీ రేని కీస్థితినంతయుఁ జెప్పుఁడు.

భూ—అయ్యా! మామహీపాలుఁడు నన్నీవిషయమున నడుమని పనిచె, విని పైని మీయభిప్రాయ మేమియో? సెలవిండు.

భీ—నుడువుఁడు, సావధానుల మైతిమి.

భూ-సీ. రాజోత్తమా! మాదు రాణాకు నీకూఁతు
నీయ వాగ్దానంబు సేయఁబడియె
నంతియ కాని మాయన్నగారికిఁ గాదు
గా! యిది విశదంబు కాదె మనకు?
నాయన మృతి నొందు టాయె; నీపుత్త్రితోఁ
దక్కటియాస్తి నాకు హక్కు గాదె?
హాయిగా రాజసింహాసనం బే నెక్కి

మేలుగా రాజ్యంబు నేలుచుంటి;
గీ. గాని నీసుత నీయనుగ్రహముగా యదేమొ?
యింతలోఁ బోవు నంచుఁ జింతింప కయ్య!
యెప్పుడును గాంచఁ గపిలేక యొప్పుమనుఁ
గయ్యమెందుకు? నీబాల నియ్యవయ్య!

శా—ఆహా! బావా! ఎంతటుక్కురి మానసింగు? వింటిరా? ఎంతటికెంత పన్నెనో.

భీ—తా నెట్లు భావించికొనినను "మే మీయము" మరి బిగ్గరగఁ జెప్పఁడు.

భూ—చిత్తము, మట్లనే మనవి చేయుచున్నాఁడ. (అని నిష్క్రమించును)
(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! సింధ్యాకవసంహ భటుం డొకఁడు వచ్చి ద్వారమున వేచియున్నాఁడు.

భీ—వేగము తోడ్తెమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించి వానితోఁ బ్రవేశించి రాజునకు నమస్కరించును)

భీ—ఓయీ! సింధ్యావశలి మే కదా?

భట—దేవా! మా ప్రభుపురోహితబంధుపుత్రమిత్రకళత్రాదులతో క్షేమమున నున్నవారు, ఈ లేఖ దేవర కందఁజేయ నేవచ్చినాఁడ.

భీ—(తనలో) అన్నా, ఇదెట్టిదైన నాకందనాయక మానో? కాదో? (ప్రకాశము) ఏమిమో? బావా. చదువుము.

శా—(లేఖ నందుకొని చదువ నభినయించును) ఓయీ భీమసింగమహారాజా!

ఉ. హాని యనాక, పుత్రి నుపహారముగా వెన నోరు జాడి స
మ్మానివటంచు మే మడుగ, నమ్ములఁ గా దని; మానమునైనకిక్
"దాసము సేతు నే" నని ప్రతిధారము సేయుట విన్నవాఁడ; నిం
కేనియు బుద్ధి తెచ్చుకొని యింతి నిఁకిమ్ము లమానసింగుకై.

క. ఈవారినైనఁ బ్రాకృమము
లేదా; మఱి నిన్నుఁ గూల్చ లేచెద మిదిగో!
మీఁదాలోచన సేయుఁగ
రాదా! మా కిట్లు సేయ రాదా చెపుమా?

చ. పఱిపఱిచేయ సాధువులపైఁ బడి, బల్మినిఁ బట్టి యెల్లరన్
గొఱకొఱ లాడి మీఱి గొంకును జంకును లేక కత్తులం
బఱపఱభాగజాలములఁ బట్టి పలార్చినయట్లు జంపునా
కఱకుఁగసాయిబానిసలు గాంచిన మీకులసాము లే మొకో?

సిధ్యామొహర్ (అని మిన్నకుండును)

రా—బావా! వింటివా! ఎంతయక్రమముగ నున్నదో?

గీ. కన్నెలను బావ! కడుపారఁగన్నయట్టి
తల్లిదండ్రుల కొప్పదే? తగినవరున
కిచ్చి మోదించుభాగ్య; మింకేమి చెప్పుదుఁ?
గాల మంతంత కెంత యకాల మయ్యె?

సౌ—బావా! నుఱుమాడుఁ డని కుత్తుకఁ జాఁచి, "నొవ్వకుండవలె" ననవెట్లౌను?

మం—రాజేంద్రా, వా రెట్లువ్రాసినను వ్రాయవచ్చును; కాని మనమిందులకు విధి వినయపూర్వకముగా దీఁ గఱపుప్రత్యుత్తర మిచ్చి, పైని వారిదుర్ణయమును గుఱించి విచారించిన బాగుండును.

భీ—మీయుభయు లుండిరికదా! వ్రాసి యేలాగునసైన వానిదుర్ణయ మణఁగురీతిని యోజింపుఁడు.

మం—అది కలలోనివార్త, అయిన నిదె! వ్రాయుచున్నాఁడ (నని వ్రాయుట నభినయించును)

భీ—వ్రాఁత యైనదా?

మం—చిత్త, మైనది, వినుండు.

చ. మొగలులకయ్యె! బాలికలమూర్ఖులదెవ్వరో? యిచ్చియున్నవా
రుగద! యదంత నీతికి విరుద్ధ మటంచును మిమ్ముఁ బోలువా
రొగినగుచుండి రేకట! మఱొక్కటి; మాకులమందు నెందునన్
దగ దని కాదె ప్రాణములు ధారలు వోసిరి? మీ రెఱుంగరే?

భీ—ఔను, బాగుగనే యున్నది, మునుమున్న కన్నెలమొగలుల కిచ్చినవా రంబరుగాజులే! పిదప మఱికొందఱుగూడ నిచ్చినారు, కాని మనమేనాఁడైన నిట్టిపనుల నెఱుఁగుదుమా? పైని?

మం-గీ. మేము మీవారలము గాన మిమ్ము ననుస
రించియుందుము, బాలిక యెంచి చూడఁ
బరులవస్తువు గాదటే? ప్రభువరేణ్య!
కాన నాబాల గోరని కార్య మెట్లు

సా—ఇట్లును గూడ వ్రాయుఁడు.

ఉ. కోరఁగ రాదు మీమహిమకు న్మలినం బుదయించులాగు, మా
వారలవంశవర్తన లవంబును గాంచక తీవ్రకోపవి
స్తారులు మీరలై యిటుఁ గృథాభర మించుకయైన పీడకే
దారుణవాక్కులం ధృతివిదారణ సేయఁగరాదు భూవరా!

మం—చిత్త, మిట్లు తప్పక వ్రాయఁదగినదే!

భీ—పైని?

మం—వినుండు; దీనితో విరమించితి.

ఉ. ఈయఁగఁజాలఁ బుత్త్రి నలహీనుని కేను త్రిశుద్ధిగా నృపా!
చేయఁగఁజాల మీర లిటఁ జెప్పినపద్ధతి నెంతమాత్రముఁ
బాయఁగఁ జాల ధర్మువు నబద్ధముగా నలరాజుఁ ద్రోసి; యే
డాయఁగఁజాలఁ బాప, మక టా! యిఁక నేటికి రాజచంద్రమా!

సా—మంత్రివరా! వ్రాయుసంగతులు ముగిసినచో లేఖ నంపివేయుము.

మం—మంచిది (అని లేఖ వార్తాహరున కిచ్చును)

భీ—మంత్రివరా!

గీ. దూదికణములరీతిఁ దుహితృనియ లగుచు
మనమదింకను స్వాస్థ్యము గొన దదేమొ?
కష్టములనెల్లఁ బాసి నిష్కంటకముగ
నుండుభాగ్యంబు నొందుట యున్నె నాకు.

మం—మహారాజ! ఆపదలు కాపురముండునా? ఎట్లోకటి కొకటి తటస్థ మౌ
నో యట్లనే యొక టొకటి తొలగిపోవును.

భీ—నామనము పిచ్చిమెత్తిన ట్లున్నది గావునఁ గొంతతడవు శయనించెద.

మం—చిత్త మట్లనే చేయుఁడు.

భీ—ప్రతీహారీ! శయనాగారమునకు దారి చూపుము.

ప్ర—దేవా! ఇటు దయచేయుఁ డిటు దయచేయుఁడు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

చతుర్థాంకము.

1. రంగము అరణ్యమార్గము.

[మార్గాయాసఖిన్నుఁడై భూసురుఁడు ప్రవేశించును]

భూ—ఉస్సురంగా! (యని) ఈమార్గమున కంతము లేకున్నదే! నడచినకొలఁదిని పెరుగుచునే యున్నది, ఆహా! నడువఁ గాళ్లు రాకున్నయవి. దీనికిఁ దోడు దప్పి కూడ నోట మాటరాయైన లేకుండఁ జేయుచున్నదే! కావునఁ బయన మించుక కట్టిపెట్టి ప్రచ్ఛాయశీతలం బగునేదేనివృక్షమూలము నాశ్రయించెదను గాక. (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) ఆఁ! అదె! శాఖోపశాఖలచే నెంచుకొని గుడారమువలె వెల్గొందుచు, బాటసారులకు మనోభీష్టసౌఖ్యసంధాయకం బై వఱలు నా మహీజము తావుఁ జేరెదను గాక. (పరిక్రమించి చేరి కూర్చుండి) ఆహా! ఏమి! యీవృక్షరాజము సంపత్తు. తపనకిరణములకైనఁ జొరనీయక, చిగురు జొంపములచే నంపెసఁగుచు, నానాకకుబంతసమాయాతపక్షికుల కలకలాయమానం బై నవపల్కులు పల్కుచందంబున నొప్పుచున్నయదిగా! అయ్యారే! ఈభూరుహమూలం బెంతయు ఖేదాపనోదకం బగుటనే కదా! మలయజము లయ్యును సకలసరిత్తట పటీకుటీరాయితవిటపిలతామంటపచందననందనోద్యానముల నెల్ల నల్లనల్లన విడనాడి మెల్లమెల్లన నీతటముననే మలయవాతపోతములెల్ల నుల్ల నులర వఱలుచుండె. హాయిరే! ఇట్టిచెట్టుం గట్టెదుటఁ గాంచినమాత్ర నెట్టిసంతాపమైనఁ గిట్టుననుట యతిశయోక్తి యౌనా? మఝ్ఝారే! అంతకంత కిమ్మహీజముక్రిందనే కాపురము సేయబుద్ధి పొడముచున్నదే! (దిగులొంది) అయ్యో! ఇంక నొకమూల యామమాత్రము నడువవలసిన మార్గము నెత్తిపైఁ దన్నుచున్నది! మన మీజాగు సేయనేలా? (అని లేచి) ఆహా! చాలకాలమునుండి యుదయపురవార్త లెఱుఁగరామిచేఁ గదా!

మన మీరీతిఁ దొందర పెట్టుచున్నది. ఆవిధివశ మెట్టిదో కాని యెంతటియు దయపురమున కెంతటి దశలఁ దెచ్చుచున్నది? కాని నాయక్కచెల్లెలు బావమఱఁది మున్నగు బంధుజనులందఱుఁగూడ నచ్చటనే యుండుటంబట్టి యాపురమున కబ్బెడువిపత్తుల గుఱించి నేనును విచారింప వలసివచ్చుచున్నది. మాబావగారు రాజగురువై యుంటచే రమ్మన్నను వీడి రారైరి. అయ్యో! ఈయనమాట కేమి? అచ్చటిప్రజ లెట్టి మొఱకుఁడులోఁగాని యీ మరాటు లోకమూల మంగలముల వేఁచుచున్నను బుట్టినమట్టి యని వీడలేక యాపదలనెల్లఁ గుడుచుచునే యుండిరిగదా! ఇంతకు దిక్కుమాలినయక్కపక్షులవలె నున్నను మరాటులు మిడుతలదండ్లవలెఁ బైఁబడి హింసింప వెనుదీయకుంటకు నాశ్చర్యమొందవలె. ఇన్ని మనకేలా? మనబంధుల మన యూరుఁ జేర్చుకొనియెదము గాక. (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) ఆఁ! యదె జాంబన్నావధానులిటకే వచ్చుచున్నాఁడు. ఉదయపురము నుండియే కదా! అచ్చటివింత లేవియో? తెలిసికొనియెదను గాక. ఈ ఛాంధసుని కేమైనఁ దెలియునో? తెలియవో? నేనే చెప్పవలసి వచ్చునో? (అని దరిచేరి) ఇదిగో నన్నగారు ఉదయపురమునుండియేనా? (అంత నవధానులు ప్రవేశించును)

అ—(తనలో) అన్నా! నిర్భాగ్యుఁడగు నీపేరిగానికండ్లఁ బడితినే? ఇఁక మాకు శుష్కవాదము తప్పదు.

పే—ఏమండో! అన్నగారు! అర్ధచంద్రప్రయోగము లైనవా యేమి? ముఖము ట్లున్నది.

అ—ఓరీ! మూర్ఖా! నన్నట్లు పిలువవలదని నీ కెన్ని యోసార్లు చెప్పియుంటినే, బుద్ధిలేదా యేమి?

పే—(తనలో) అన్నా! ఈయన "నన్నగారూ" అన నీయనభార్య యావనావస్థయం దుండుటచే నాకు వదినవరుస యౌ ననియా? ఈయన తెగులు? కానిమ్ము, కాల్చుకొనియెదను గాక. (ప్రకాశము) అన్నగారూ! మి మ్మేలాగునఁ బిలువవద్దంటిరి?

అ—ఓరీ! ఆలాగుననే పిలువరాదు.

పే—అన్నా! మీయాపెను వదెనవరసను బిలుచుట నాకలవాటండీ!

అ—అదిగో! నీతెగులు పోయినది కాదు, నిన్నందులకే యాలాగునఁబిలువవలదంటిని.

పే—అన్నా! (అని) అయ్యో! మఱచితిని. మీ కిష్టములేకుండవచ్చును గాని, యామె కట్లనే యిష్టము సుమండీ!

అ—(తనలో) ఈదురాత్ముఁ డామె కట్లనే యిష్టమనుచున్నాఁడు. స్త్రీల కీవరుసల వలననే చిత్త మన్యులయెడ సంక్రమింపవచ్చును. కనుక నిటుపై నీరీతిఁ బిలువకుండఁ జేసెదను గాక. (పైకి) ఓరీ! పేరా! ఇంతతోనైన మానక, నీవీ రీతిఁ బిల్చెదేని నీప్రాణములు పుచ్చుకొనువాఁడ, నమ్ముము.

పే—మిమ్ములనా? ఆమెనా?

అ—మాయిరువురనుగూడ.

పే—ఇట్లామె చెప్పక నే నెట్లు మానఁగలను?

అ—ఓరీ! మూర్ఖా! నాసెలవా? దానిసెలవా?

పే—చిత్త, మట్లైన, "తాతగారూ" అనియేకదా! పిలుచుట.

అ—ఓరీ! కండ్లగపడవా యేమి? నాజుట్టు చూడుము, నెరసినదా? అట్లేల యని యెదవు?

పే—అట్లైన మీరే పరిశీలించి చెప్పుఁడు (అని వెంట్రుకలఁ దీయ నభినయించును)

అ—ఓరీ! నీతల కొట్టా! ప్రాణములు పోయినవిరా!

పే—అయ్యా! చూచి మీరే చెప్పుఁడు (అని చూపించును)

అ—(పెదవులు చప్పరించుచు) ఓరీ! పేరన్నా! పిత్తాధిక్యముచే నట్లక్కడక్కడ నెరసినవి. అందులకే మాలతీమొదలగునూనెలు తెప్పించి వాడుచుంటిని. ఇఁక మాసమునకుఁ జూడుము.

పే—(తనలో) ఆహా! "ముదుసలికి ముచ్చటలు మెం" డనుమాట కీయనయే యుదాహరణముకదా! మరల నీరీతి ననఁ గత్తితోఁ బొడుచుకొనున ట్లున్నాఁడే? కానిమ్ము. (ప్రకాశము) అట్లైనఁ గట్టను బాఱపై చిరెండడుగులు పరువెత్తుఁడు చూతము.

అ—(వెడనవ్వునవ్వి) నడు మీప్రయాణములవలనఁ గొంచెము పట్టు చేసినది, లేకున్న నాకొకలక్ష్యమా? ఇంక నెఱుఁగవు కాని, మీతాత యొకసారి గోదావరిలోఁ బడి కొట్టుకొని పోవుచుండఁగా, నేదును దేఱిచూడని వారై నమస్కరింప, నేను మూఁడు బారలకుఁ బోయి పట్టి యొడ్డునకుఁ జేర్చితి.

పే—అబ్బా! ఎంతబలశాలురు? ఆనాఁ డెంతటి యౌవనావస్థలో నుండిరో? అట్లైనఁ జిన్నవారలే?

అ— ఓరీ! ఎంతయోకాల మైన దనుకొంటివా యేమి? అంతయు నలువది యేఁబది వత్సరములకులోపేను రా!

పే—ఔను, మీరు చెప్పినచొప్పున నే చూచికొందము. ఆనాఁటికి మీకు సుమారు ముప్పదియేండ్లే యుండుననుఁడు. మీరిప్పుడు సెలవిచ్చినయేఁబదియుఁ గలిపినను, పాపము! నూటికిఁ దక్కువగా నే యున్నవి. అద్దాప్సీలబావాజీవా రా ఱువందలవత్సరములు బ్రతుకలేదా! గనుకమిమ్ములనుబిల్లకాయలుగనే యూహింపఁదగి యున్నది, ఇంక మీయందు నడుముపట్టు, చిన్నకుసిదగ్గ, తల నెఱయుట దేహము ముడుతలువారుట, అనునివియతప్ప, మఱి యేవిధమైనముసలిలక్షణము లున్నవాయేమి? (అనినవ్వుచు) కాని మి మ్మికపై నేలాగున పిలువవచ్చును?

అ—జాంబన్నావృధాను లనుబహిరంగ మైనపే రెఱింగియు నిట్లనెద వేలా?

పే—అయ్యా! మీ రానామధేయము మీవయోవిశేషముంబట్టి సంపాదించిన ట్లున్నదే?

అ—ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! ఆపేరు నా కిప్పు డిడినదా? నా శైశవముననే దీర్ఘాయువంది యుండుటకై య ట్లిడినారు.

పే—ఆహా. ఏమీ యానామధేయప్రభావము? దానికేమి, యుదయపురమునుండి యేనా మీ రాక?

అ—ఆహా, ఉదయపురమునుండియే, కాని నీ నేనేమిరో శతవృద్ధును, సహస్రవృద్ధు నైనట్టు లేల నూరక యట్లు ప్రేలి పడి చచ్చెదవు?

పే—అయ్యా! అపరాధము. క్షమింపుఁడు. నేరక య టంటిని. కుఱ్ఱకాయలేను మహాత్మా!

అ—ఓరీ! పేరన్నా! ఇందుఁ బెద్ద కేమున్నది? చిన్న కే మున్నది? నీకన్నఁ బెద్దవారికి నీవే చిన్న, నీకన్నఁ జిన్నవారికి నీవే పెద్ద.

పే—ఆవేదాంతము నాకుఁ దెలియనిదికాదుకాని, యాపురమం దేవియుఁ జిక్కులు లేవు కదా? మీ రేఁగుటకుఁ గారణ మేమియో సెలవిండు.

అ—అయ్యో! నీ వెఱుఁగవోయీ! కృష్ణాకుమారికి వివాహ మని వేలకొలఁది బ్రాహ్మణ్యా మేతెంచినదే.

పే—వివాహ మనుకూలముగా జరిగినదా?

అ—ఏలకో కాని ముహూర్తము తప్పిపోయినదోయీ.

పే—ఆమె యెరికి స్థిరపడెనో యద్దైనఁ దెలిసినదా? లేదా?

అ—అ దెఱుఁగనా? అంబరేశుం డగుజగత్సింగున కఁట.

పే—అట్లనా యనుకొంటిరి? అందులకే మోసపోతిరి.

అ—అహా! బాగుగఁ జెప్పుచు, టివే? ప్రధానమహోత్సవమునకుఁ బోయి ఫలదానము నేనే, ఈచేతితోనే, యందుకొంటిని.

పే—అంతవట్టు నిక్కువమే! కాని, మారువారుదేశాధీశ్వరుఁ డగుమానసింగున కామె నాపై నొప్పికొనిరి.

అ—అది యెట్లు? కొంద ఱట్లుగూడ ననుకొనిరిసుమా?

పే—మొదట భీమసింగు జగత్సింగునకే ప్రధానము సేసినాఁడు. కాని మారువారు మహీపాలుఁడు సింధ్యాతో సఖ్యము చేసి యాబాలను దన కిప్పింపవలయు నని ప్రార్థించె. దానిపై సింధ్యా వల్లె యని మున్న దాఁ గోరి విఫలమనోరథుఁ డగుటచేఁ గనలి భీమసింగునకు మానసింగునకే కుమార్తె నిమ్మని యాజ్ఞాపించె. అందులకు భీమసింగు మున్ను సింధ్యావిషయమై యెట్లు నిరాదరుఁడయ్యెనో యట్లనే సఱకు గొనఁ డాయె. అందుపై సింధ్యా కోపించి మరాటులతో మిడుతలదండ్లవలె వచ్చి యుదయపురమును గప్పి తమఫిరంగులు వాముకొనసాగె, దానికి భీమసింగు భయంపడి, మానసింగునకుఁ గూఁతు నీయ నొండఁబడియె. ముహూర్తము గూడ స్థిరపఱుచుకొనిరి. ఆముహూర్తమునకే మీ రేఁగితిరి.

అ—అట్లైన నాముహూర్తమునకు విఘ్న మెట్లు దాపరించినది?

పే—అదియా? వినుండు, మరాటులబారికి నిల్వలేక భీరు వగుభీమసింగు మానసింగునకు బాలిక నిత్తు ననుట విని, సాహసికుఁ డగుజగత్సింగు గొప్పకుట్ర నొకదానిని బన్నినాఁడు.

అ—పాప? మాజగత్సింగున కిచ్చెద మన్నబాలికను దా వివాహ మాడుటకై తంత్రము సేయు నామానసింగువిషయమై కుట్రలు వన్నఁ దగినదే? కాని యది యెట్లో? చెప్పుము.

పే—ఆజగత్సింగు మానసింగున కొక్కవారసుఁ డుంట యెఱింగి, యాయనపక్షము కాఁ దలఁచి యుండ, నామానసింగుసైన్యమునుండి సగ మావారసునిపక్ష

మాయెను. అంత జగత్సింగు, మానసింగును సులభసాధ్యునిగ నెంచి, తనసైన్యములతోఁగూడ నావారసునికిఁ దోడై మానసింగుపైఁ బడె. అంత నుభయ సైన్యములకు మిక్కుట మగుకయ్య మాయెను. పిమ్మట మానసింగు శత్రుధాటి కోర్వనివాఁడై రణభూమి విడిచి పాఱిపోయె.

అ—అబ్బా! జగత్సిం గెంతటితంత్రకాఁడు? తనపైఁ గుట్రలు పన్నువానికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేసినాఁడే! పైని.—

శే—ఏమి చేయుట? అట్లు చేఁ జిక్కినశత్రువును దగిలి చంపి కృష్ణాకుమారిని జే కొనిపోయిన నెంతబాగుండును? ఎందులకోగాని యుపేక్షాపరవశుండై మిన్నకుండె.

అ—అయ్యో! ఏ మట్లు గావించినాఁడు? కాని, యామానసింగుమా టే మైనది?

శే—మానసింగు తా నట్లుపోయినవాఁడై శత్రుపరాభవమున కోర్వంజాలక పొడుచుకొనిచావ నెంచె. కాని యాతనిమిత్త్రునిచే నూఱడింపఁబడి మెల్లన గోట చేరుకొనియె.

అ—ఆ! యేమీ కోటచేరెనా? అప్పుడైన జగత్సింగు తెలివొందెనా? లేదా?

శే—ఏమి తెలివొందుట? మరలనాకోట ముట్టడించెఁగాని, అట్టియెడ వారిలో వారికిఁ బొసఁగక కయ్య మంకురించె, దానిపై వారసునిసైన్యము లాజగత్సింగుసైన్యముల నొక్కపెట్టునఁ దెగటార్చె.

అ—అన్నా! పాప మపు డాజగత్సిం గేమిచేసినాఁడు?

శే—ఏమి చేయఁగలఁడు? వారిసైన్యాధిపులకు లక్షలకొలఁది లంచముల నిచ్చి తన పట్టపుటేనుఁగును సైతము రణభూమిని విడనాడి పాఱిపోయె. పాప! మాయన సైన్యము లంబరునకును మారువారునకును నడుమను గొట్టెలుకొట్టెలుగఁ బడిన వఁట. ఎట్లనో తుదకుఁ గోటఁ జేరుకొనియె.

అ—కాని, యామానసింగునకును, వారసునకుఁ, బై నేమైనఁ గలహములు పుట్టెనా?

శే—వినుండు, అంత మానసింగు తనకోటను సైన్యములను దృఢపఱచుకొని, సింధియా సేనాధిపతి యగునమీర్ఖానునిచేఁ గృత్రిమముగ నాయనను జంపించి రాజ్యము నిష్కంటకముగ నేలుచుండె.

అ—అట్లైనఁ గృష్ణాకుమారి నేల వరించుటకై రాలేదు?

శే—అందులకే గదా! యాఖాను నుదయపురమున కంపినారు.

అ—ఆవిషయమై యాఖాను రా నేలా

పే—సింధియావిషయమై మఱింతనయమునను, భయమునను, జెప్పి యొప్పింత మనెడి యూహ మదిం బెట్టుకొని, యీవిషయమై కూడ శ్రద్ధవహించినట్లు మాన సింగునకు గోచర మౌటకును వచ్చినాఁడు.

అ—ఆవిషయమై యేవియైన మాటలు జరిగెనా?

పే—జరిగెను. దానిచేతనే ఖాను సింధియాకు బాల నీయ రనుమాట గ్రహించి యా పెను జంపించుటకై యత్నించుచుండె నఁట.

అ—అన్నా! ఎంతపాప మొడిగట్టుకొన నెంచినాఁడు? కాని నీకెట్టు లింతవట్టు తెలిసినది? నాకీసంగతులయం దంతయాసక్తియే లేదు. వివాహము తప్పిన దనుమాట వినినతోడనే నేనాతక్షణము "అయ్యో ప్రారబ్ధమా," యని బయ లువెడలితి. పైనేమియయో చెప్పుము?

పే—ఈవిషయమై దురాలోచనల నిచ్చుటకై యాఖానుఁ డాభీమసింగునకు నమ్మిన మంత్రి యగువిజయసింగునుగూడ దువ్వుచుండెనఁట. మన కెందులకు? ఎచ్చట ననకుఁడు. మాబావమఱఁది యీసంగతులనెల్ల దినదినము వ్రాసిపంపుచున్నాఁడు. ఇది యెట్లైనఁ బెద్దపెనుప్రళయము గాకతీరదు. కావున మావారల నెట్లైన యిలు సేర్చుకొంటకై పోవుచుంటి. మఱియెక్కడ ననకుఁడు.

అ—అయ్యో! మన కెందుకోయీ! పెంటలోనగ్గి నింటిలోఁ బెట్టికొనుట? ఇంక నడువఁ జాలమార్గ మున్నది. ఈవితము చాలకాలము గడపితిమి, చాలు. నిఁకఁ బోవుదము.

పే—ఔను, చాలకాల మైనది. తాతగారూ! సెలవొసంగుఁడు. అన్నా! మఱచితి, క్షమింపుఁడు.

అ—పోరా! గుంటపాడగట్టా!

(ఇట్లిరువురు నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

చతుర్థాంకము.

2. రంగము ఉదయపురాస్థానము.

[భీమసింగు నజితసింగును బ్రవేశింతురు].

భీ—మంత్రివరా! మగల నాఖానుని గలసికొంటివికదా!

మం—చిత్తము, కలసికొంటిని.

భీ—వినయముగా నావాక్యములు సకృచ్ఛముగా నొడివితివికదా!

అ—నాయోపినవట్లు చెప్పితిని, చెప్పించితిని.

భీ—ఏమైనఁ గ్రొత్తపొంత ద్రొక్కినా? లేదా?

అ—ఆమరాటులకింక మీ రెఱుఁగనిదా యేమి? అగ్నిదేవునికి వాయుదేవుఁడు తోడగుమాడ్కి నీకఱుకుఁదురకకూడ వారిపక్షమే పలుకవలెనా?

భీ—అన్నా! ఇఁక నేమి దారి? పాషాణములనైనఁ గరఁగింపవచ్చునుగాని, వీరి హృదయములఁ గరఁగించు టెట్లు? కడుపారఁ గనినబిడ్డను జేతులారఁ జంపుకొనఁగలరా? "మీవంటిన్యాయాధిపతు లీరీతి న్యాయము దప్పి చరింపరా" దంటివా? "మీ కేయపచారము నొనర్చితిమెఱుంగ" మనుట మఱువలేదు కదా? నాప్రార్థనలన్నియుఁ దేటపడఁ జెప్పితివికదా? మీ రిట్లాచరించుట జయము కా దని జంకక నొడువుమంటినే? నొడివితివా?

అ—రాజేంద్రా! ఇన్నియేలా? ఇవియేగాక యింకనెన్నియో పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పితిని జెప్పించితిని. కార్యము లే దని మొదటనే యంటినే?

భీ—(దిగులుతో) మంత్రివరా! ఇఁక నేమియుఁ బ్రయోజనము లే నట్టే కదా! ఆహా! అమానసింగున కిచ్చెద మని యొప్పికొంటిమే! దానికైనఁ దృప్తి గొనలేదా?

అ—ఎట్టులనైన వారియనుమతిచొప్పునఁ జేయకతప్పదు గావున,మానసింగునకు బాలి కనిత్తు మని యొప్పికొంటిమి, కాని యిం దొక్కటి యూహింపవలసి యున్నది.

భీ—అ దేమియో? చెప్పుము.

అ—సీ. మానసింగునకే కుమారి నిచ్చెద మన్నఁ
బ్రబలుఁడై మనదుమీఁనారుఁ బట్టి

సంగరంబున జగజ్జెట్టింగ భంగురశక్తి
రక్తప్రవాహసంసిక్త పఱచు,
నంగుగా నాజగజ్జెట్టింగున కీయంగ
బూనుదా! సింధ్యాప్రముఖులతోడ
మనవీటిపైఁ బడి మాసింగట భస్మ
పటలం బొనర్చు నక్కటా! నృపాల!

గీ. బాల నేరికి నీయక మూల నుంచఁ
గోటపైఁ బడి మేటిమరాటిదండ్లు
తన్ను గొల్వఁగ మనల సింధ్యా, కడంక
మట్టి మనస్త్రీలఁ దాఁ జెఱఁబట్టుకొన్న?

భీ—ఆహా! సర్వేశ్వరా! ఇఁక నేమి సేయుదు? నాకేమి గతి? నాకేది దైనఁ ప్రాణవిముక్త్యుపాయము నూపరాదా? కానిక్రూరుఁడిన్నను, గడుపునిండ వలదా? (అని కన్నీరొత్తికొని)

మంత్రివరా! విప్రతిషేధము గలయీకార్యమువిషయమై కర్తవ్యాంశ మరయం బాలక చిత్తంబు సంతాపాయత్త మగుచున్నది. నాకదియేమియోకాని, యీపల్కులు వినిన దాదిగ నించుకయైనఁ బ్రపంచజ్ఞానము లేక మున్నీటఁ బడి మునిఁగి తేలువానికిం బలెఁ, జిత్తంబున దత్తరంబొందు నృత్తంబు సల్పుచుండె. కావునఁ గర్తవ్యాంశంబు యోజించి నన్నీదుఃఖాబ్ధియొడ్డుం జేర్చవే?

అ—నృపాల! సర్వముం దెలిసియు నన్నడుగ నేలా? అయిన మనము చేయకతీరనిదై యుండుకృత్యమును, నున్నది యున్నట్లు, నాయూహించిన పట్టిదె! చెప్పుచుంటి; వినుండు.

భీ—సావధానుఁడనైతి.

అ—చ. మనమునృపాల! స్త్రీలకవమానముదూరము సేయుటొప్పగుఁ
వినుమొకయాడుదానికయి విశ్రుతరాజ్యముబంధుమిత్రులుం
దనయులు ద్రెళ్లనేల? వసుధాధవ! నీమనమందుఁజూడుమా!
యనుపమరాజ్యసంపదలకై యొకయాఁడుది సచ్చు టొప్పదే?

భీ—ఆహా! ఎంత కర్ణకఠోరములైనమాటలను వింటి? (అని చెవులు మూసికొని)

పిల్లలనెల్లఁ జంపికొనినపై నీరాజ్యసంపదలేలా? కాని యోయీ! మంత్రి
వరా! ఎంతటియుపాయము చెప్పితివి! (అని కన్నీరొలికించుచు)

సీ. అతిదీన పసికూన యసమాన లతకూన
కూఁతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపుమ?
కడుబాల గుణజాల ఘనశీల యది బేల
కూఁతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపుమ?
యతిరూపవతి పుణ్యవతి ధర్మమతి నాదు
కూఁతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపుమ?
పటుభక్తి గుణశక్తి చటులోక్తి గుణరక్తి
కూఁతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపుమ?
గీ. మించి ప్రేమించి కడుపారఁ గాంచి పెంచి
యుగ్గుపా లోసి పెద్దగా నోపఁజేసి,
కత్తి యొఱదూసి యెట్లు దగ్గుత్తుఁ గోతు?
నమలధీస్తుత్య! యోజింపుమా! యమాత్య!

(అని కూఁతు నుద్దేశించి) హా! ముద్దులపట్టీ! కృష్ణాకుమారీ!

ఉ. పాలన చేసి తా నొకనృపాలుఁడ నంచును విఱ్ఱవీఁగి; యీ
మాలసుఖమ్ములన్ని తనకుమ్మట తేఁ డొందఁగ నెంచి యెంచి, యే
గోల యెఱుంగకుండి తనకున్ హితమెంతయుఁ గూర్చునట్టి యీ
యాలిని బిడ్డలం దునుమునంతటిపాపికిఁ బుట్టితేలనే?

(అని కన్నీరొత్తుకొనుచు) హా! భక్తవశంకరా! శంకరా!

ఉ. హా! సమపతకపాతివి కదా! హర! నీవు, దురాత్ములై సదా
బాసలు పెక్కు చేసి, గుణపద్ధతి నెంచక దీనజంతుని
ష్పాకసము చేయువారి కధికార మొసంగి; మఱెందునైన నే
దోసము లేనివారల నధోగతిపాలుగఁ జేయఁబాడియే?

అ—మహారాజా! ఇట్లు చింతిల్ల నేమి లాభము?

ఉ. కష్టము రాకమున్న నృపఱ కైకొని యత్నము, మంచిచేయని
దుష్టముగా వెంలింగెదు; విఱోధుల కెంతయు వశ్యమై తుదిన్
నష్టములం గణింపుచు మఱనంబున ఘూర్ణిలనేల? మీకునున్
స్పష్టముగాదె? వచ్చుగతిఁ ఱ బాయఁగ నెంచుట మంచి కాదటే?

భీ—ఆయుపాయ మేదియో? చెప్పుము, నీ కవ్వియుం దెలియనియంశములు లేవుకదా!

అ—ఆజ్ఞైన మహారాజా! వినుము, త్రికద్ధిగఁ జెప్పుచుంటి.

గీ. మారుమా టాడకయ నీసఱమారిఁ జంపి
యూఁడువారలగుట్టు గాఱపాడు మయ్యా!

భీ—(చెవులు మూసికొని) హర! హరా! నే నట్టిపని కలనైనఁ జేయంజాల, నిఁక వినఁజాల.

అ—అట్లు మాని మఱియేమి సేయ నగును?

బంధులను జంపి మీదుమీఱవార దెల్ల
నెత్తురేఖులు సేయంగ ఱ నేర్తు వయ్యా!

భీ—హా! దైవమా! నా కెట్టివాక్కులు వినవలసె?

ఉ. ఎట్టులు నుండువాఁడ? నిఁక ఱనేమిటి సేయుదు? నేరిఁ గొల్తు? నిం
కెట్టుల జీవము న్నిలిపి ఱ యొందులడాఁగుదు? నింక నన్నుఁ జే
పట్టెడువార లెవ్వ; రిది ఱభాగ్యమొ? హా! విధీ! హా! సుపుత్త్రి! హా!
పట్టెసి జంప రాజ్య మునఱపాయము చేసితె? లోకరక్షకా!

కాని మంత్రివరా! ఇట్లెంతైనఁ జేయఁగలరే? ఒకవేళఁ జేసినను శ్రేయస్కరమై యుండునే? అదియుంగాక. యీరీతి

క. సుతదారోదరపోషణ
మతులై గతి లేక, యే రఱమాత్య! ధరిత్రిన్
మతిహితసుతఁ జంపిరె? జీ
వితగతిగా నెంచి, మించి ఱ వే చెప్పు మిఁకన్.

అ—రాజేంద్రా! "చంపిరా" యని యడుగనేలా?

గీ. రాజ్యసంపదలొందమీరాజులెల్ల
జోను ననుచును, దారసుతాదు లనుచు
నెంచిరే, వారు ప్రాణ మాళించి రయ్య!
మిట్టమీఁదను రాజ్యంబు పట్ట నౌనె?

కనుక వినుఁ డీమాటతో విరమింప నెంచుకొన్నాఁడ.

క. ఒకపసికూనను జంపిన
సకలము చేకూరు సౌఖ్యసంతతి భూపా!
త్రికమక చెందెద వేలా?
వికలుఁడవే? నీకు హా! వివేకము లేదే?

మహారాజా! మేటిజోదు లగుమనవారలెల్లరును ప్రాణములపై రవంతేనియు నాసనిడికొనిరే? రాజకాంతలకు బలవన్మృత్యువు గాక వేఱె యబ్బునే? మన రాజోత్తములెల్ల స్త్రీలకు మానభంగ మౌనేమో? యని, స్వయముగ నుఱుమాడుచు వచ్చిరి కారా? కావున నిర్హేతుకముగ రాజ్యభ్రష్టుఁడవు కాకుము. స్త్రీలకు మాన మెల్లైనఁ గాఁపాడుము.

భీ—(కొంత తడవు మిన్నకుండి) మంత్రివరా! "మహావిపదంబురాశినిర్మగ్నుండ నగునే నేమియుఁ జేయఁజాల" నని మున్నే యనియుండలేదా? కావున నీవే యీభారమునంతయు వహించి యెటులఁ జేయవలసియుండునో? యట్లు కావింపుము. ఆవిధివశ మిట్లుండ మన మేమి సేయఁగలము? కాని రాజపుత్త్రికలో నట్టిపనికి నొడంబడువా రెవ్వరో యారసి, వారివలనఁ గావింపుము.

అ—రాజేంద్రా! అదియు మీరననేలా? (అని తనలో) ఆహా! ఈయన "కడుపుతీపుచే నొప్పుకొనఁ" డనుకొంటిని, కాని నావాక్యపాశములకుఁ జిక్కినాఁడే! కనుక మన ముపేక్షింపరాదు. (ఆకాశమువైపు చూచి) ఇట్టిఘోర కృత్యమున కొప్పుకొనువా రెవ్వరో గదా? రోజునకు మితి లేనిభాగములకు త్తులం గొఱలించునాకఅఱఁ గసాయీలుఁ గూడ నిండుజీవము గలనాదివ్యమంగళవిగ్రహమ్ముం జూచినతోడనే జంకకుందురా? (తలపంకించి) కానిమ్ము, కానిమ్ము, నాశక్తిచే నట్టివారల జతనుపఱుకుకొందునా? ఇంతియ చాలు

నా శక్తి, ఇతని నొప్పించితిఁగదా! ఎవ రెట్లుచచ్చినను, ఖాను మనబహు మతి మనకుఁ బాలువైచు (పైకి) రాజేంద్రా! ఆభారమంతయు నాపై వైచితిరికదా! మీ కెందుల కీగోడవ? నేనే మోసికొనువాఁడ.

భీ—మంత్రివరా! మఱి యిట నే నుండనోప, నంతిపురమున కేఁగెద.

ఆ—చిత్తము. నాపనికై నేఁ బోవువాఁడ.

భీ—ఎవరురా! అచ్చట?

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! ఆజ్ఞయొసంగుఁడు.

భీ—అంతిపురమునకు దారి చూపుము.

ప్ర—ఇటు దయసేయుఁ, డిటు దయసేయుఁడు.

(ఇక్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

ప ం చ మా ం క ము.

1. రంగము: ఉదయపురదుర్గము.

[కత్తి చేఁ బూని భైరవసింగు ప్రవేశించును]

భై — ఆహా!! జ్ఞాతిజనసామాన్య మగునీపగ యొండొరులలో నొక రంత మొందినఁ గాని, తా నంత మొందదు. అదియునుం గాక యీపగ యనుదానికిఁ బెఱ నీచోచ్ఛ్రితులతోఁ బ్రసక్తియే లేదు. అదియేమిచిత్రమో? కాని యీస్పర్థ, యేఁని నిమిత్తముగాఁ జేసికొని తా నుదయ మయ్యెనో, వారి కొకయపచారమైనం జేయక తాఁ దృప్తి వహియును. నా కేటికో గాని; మాభీమసింగునియందుఁ జవతిబిడ్డఁ డైనను, బ్రథమమునఁ గసియే లేదు. కాని యంతకంత కాయన భోగపరాయణుండై నన్నుఁ జుల్కఁజూచుటచేఁ బ్రవృద్ధమైనది. నేఁటితో మాయిరువురస్పర్థలు నంత మొందుఁగదా! కృష్ణాకుమారి చచ్చినఁడోడనే యాపెతల్లి యంత మొందకుండునా? ఆమెతోఁ బిడ్డలు గూడను. తుద కీభీమసింగుకూడ మడియక మానఁడు. అందులకే కదా! స్త్రీహత్య యని యిసుమంతయు జంకక యేనొప్పికొంటిని. కాన మఱితడవు సేయ నేలా? (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) అబ్బా! ఎంతలో మూఁడు ద్వారములు దాఁటితిని? ఇఁక నీచెంతనే కదా! కృష్ణాకుమారిభవనము. (అని ముంగలఁజూచి) అఁ! యదె! యాబాలలీలోద్యానవనము. (అని పరిక్రమించి నిదానముతో)

ఏమీ! "పురుషు లిందు రా రాదు" అని యా? యీయుద్యానవనద్వారమున వ్రాయించినది. తా నేమిరామో శాశ్వతముగ నందు విహరింపవచ్చు ననియే కాఁబోలు నామె యుద్దేశ్యము? మఱి యేరికైనన నీవ్రాలు వారించుఁగాని, మృత్యుభటులను వారింపఁగలదా? (లోఁ జొచ్చి పరికించి) ఔ! రారా! ఎమిదీ! ఈయుద్యానము చెలువము?

సీ. సురపొన్న లోకట భాసురలీలఁ గొని చాల
తెన్నగాఁ దీర్చిన ట్లున్న, వౌర!
వన్నె సంపంగి మేల్గున్న లందంద నె
త్తావి గ్రుమ్మ్రుచు నింపు దాల్చె నౌర!
రకముగా దిద్దు వేదికల చుట్టును వన్నె
చామంతులే తమ్ముఁ జాటు నౌర!
వికచ సౌరభసూన వకుళ శాఖానూన
బాలికాడోలికల్ పరఁగె నౌర!
గీ. కోరకాధార కాఫలాహార సార
శారికాకీర దారికా హారి పారి
జాత భూజాళి భూగంధ జాత భూమి
నందనము కాక, యెట్టు లానంద మిచ్చు.

పాప! మీయుద్యానవనపుబాటలు నాబోటి తా నాటల నాడుటకే గాఁ బోలు? నిట్లు బహుప్రయాసలచే నిర్మించినది. ఇఁక నాటల నాడుమనుము. (అని పరిక్రమించి దృష్టి నిగుడించి) ఆహా!! అదె! కృష్ణాకుమారిభవనము. ఇంతలోనే సమీపింపవలెనా? కొంతతడవైన నాయింతి పుణ్యంతిపలుకు జీవించుఁ గదా!

(సౌధమునకుచేరి) అయ్యారే! ఏమీ! ఈ భవనవిశేషము? చూచినకొలఁదిని జూడవేడుక యయ్యెడిని. (సౌధము నధిష్ఠించి). ఓహో! ఈ సౌధరాజమునం దెన్ని శృంగారములు గానవచ్చుచున్నవి?

సీ. చెలువంపుఁ బాలగచ్చుబలమీఁదఁ జిటిచాప
వేసినారుర! పైఁ దివాసు లెన్నొ?
లలితభాకలిత భిత్తులఁ జిత్రగతు లొప్పఁ
దత మోహనాకార లతల వెన్నొ?
బాజుగా నొప్పు స్తంభంబులం గట్టి రే
డంబుగాఁ గాచదీపంబు లెన్నొ?
వాటంబు లౌకీల కవాటంబులందెల్ల
నిద్దంపుటద్దముల్ దిద్ది రెన్నొ?

సీ. గట్టిగాఁ దావి గ్రమ్మంగ నవట్టివేళ్ల
తడకలెన్నియొ కట్టిరే! దారులందుఁ
దనకుఁ దాఁ గట్టునురునియో స్థాన మేమొ?
సిరుల కీమెడ రేవ యైవలులుఁ జూడ.

(దృష్టి నిగుడించి) ఆహా! అదె! కృష్ణాకుమారి, తనతోడిచేడియలం గూడి యాడుచున్నయది. తనపాలిటిమృత్యుదేవత యిట్లేతెంచె నని యెఱుఁగదాయెఁ గా! పాప! మీబాలకీగోల యె ట్లెఱుకవడు?

(అంతఁ గృష్ణాకుమారి సఖులతోఁ బ్రవేశించును)

కృ—భాసురాంగీ! ఈపావురములనిటఁ గొంపోయి, వీనితావులఁ జేర్పుము.

భా—మంచిది (అని చేర్చి వచ్చును)

కృ—చేలీ! నాముద్దులచిలుకకు నిన్నటిదినమున వస పోసితికదా!

భా—అమ్మా! పోసినారము, పల్కులవు డెన్నియో పల్కనేర్చెనుజూమా!

కృ—సఖీ! దానికేమి? దానియాహారమువిషయమై జాగ్రత్తతో నుంటిగదా!

భా—అయ్యో! అట్లనెదవేలా? ఆచిలుక కాహారాదులఁ జూడక మమ్మల భుజింపల దంటివే! మఱచితి మనుకొంటివా యేమి?

భై—(తనలో) ఆహా! ఏమిస్నేహం? మేమిస్నేహము? ఓహో! ఏ మాయాకారము? చిలుకలకన్న ముద్దుఁజిల్కుచున్నదే? పాప! మిట్లనేకదా జీవులెల్లనుఁ దాము మృత్యుముఖమునం దున్నను; కామితార్థములఁ బ్రేమించుచునే యుందురు. (అని ఖడ్గమువంకఁ జూచి) ఓఖడ్గరాజమా! నీబుభుక్షు దీర్చుకొన సిద్ధముగ నుంటివా? కాని;

ఉ. అఱగొఱికంబు లేక యలరారెడునీతరుణీలలామ ముం
దఱఁ గడునూలమాల మగుదారి నెఱుంగదు; కాన కోర్కులె
చ్చిఱిల, ముదంబదొంత మదిఁ జెచ్చెఱ నుబ్బిట లూఁగ నుండె; హా!
యెఱుఁగకయుండునట్లు లోక యేటున కాయుసుఁ గ్రసింపుమా!

(అని పోవ నుంకించి మరలి) అయ్యో! పాప! మింతనే చంపవలెనా? ప్రియజనులతో మఱియొక్కింతతడవు ముచ్చటింపనిమ్ము. చెవులపండువగా మనముఁగూడు వినియెదము గాక.

కృ—కాని, చెలులారా! ఆచిలుకను నామెతలిదండ్రులకు నెడఁబాపులుచేసి యిట్లు బంధించినందుల కెంతవిచార మందుచుండెనోగా! ప్రాజ్ఞతవచ్చియు నిట్టి యక్రమములు మానకుంటిమే! మనము గాన్పించనియెడల మనతలిదండ్రు లెంత చింతింతురో, యీచిలుకను గుఱించియు నీమెతలిదండ్రు లంతవంతనొంద కుందురా?

కన—అమ్మా! అవియన్నియు నాలోచించినయెడలఁ గాలమెట్లు గడచును? సమస్త వస్తువులవిషయమై యిట్లనే జాలినొందవలసివచ్చునుగదా! అట్లైన మనజీవి తాధారములవిషయమై కూడ నుపేక్షఁ జెంది యెట్లు జీవింపఁగలము?

ఖై—ఆహా!! ఎంతకనికరపుగుండె? ఓహో! ఎంతముద్దరాలు? సమస్తవస్తువుల యందు నిట్టిసుహృద్భావ మెందునైనను గాంచనౌనా? ఛీ! రారా! ఈచీ త్రఁగర్ణరసాయనము లగు పల్కులు పలుకుచు, నతిపుణ్యవతి యై నిర్దోషయై యన్యులఁదలంపక, తన సఖీజనంబుతో నిష్టగోష్ఠిని గాలం బపనయించుచు, మహానందమున నోలలాడుగోల యగునీబాలను నెట్టిమాంసాశనుఁడైనఁ జంప నెంచునా? నాకుఁ దప్పదుగదా? (అని కత్తి యెత్తి ముందంజ వేసి క్రిందఁ బడి లేచి కూరుచుండి) అయ్యో! నాపాషాణహృదయ మేలకో ద్రవించిపోయెను? హా! శ్రీహరీ! నే నెంతయోకఠినాత్ముఁడనై పోయి చంప వలెనని గమకించినను, ఈసుహితచారిత్ర సౌమ్యతేజంబులెల్లఁ బరవశ మొంది పడులాగున గెంటుచుండెఁగా? హా! ఏదీ నా కాఠిన్యము? నా కేమిదీ! మతిభ్రమకలుగుచున్నది? నే నేమిసేయుదు? (అని నిలిచియుండును)

కృ—కనకాంగీ! ఈచిలుకను బట్టినవా రెవ్వరో? కాని, వారలకుఁ బదిరూప్యము లేని బహుమతి నొసంగి దీనితలిదండ్రులకడఁ జేర్చుబాధ్యత నీదియ సుమ్మా!

క—చిత్తము, తల్లీ! తప్పక చేయుదాన.

కృ—అట్లైన నాచేతఁ జేయి నిడుము.

క—అట్లనే చేయును)

కృ—(దృష్టి నిగుడించి) సఖులారా! మున్నెన్నడు నాసౌధమునకు రానిమాబా బయ్యగా రీయెడ కివచ్చేసినా, రేలకో? రండు, పోయి కలసికొందము. (కృష్ణాకుమారి ముం దుండి సఖులు వెంటరాఁ బోయి యాయనచెంతఁ జేరు దురు)

కృ—(కేలోడ్చి)

మ. మును పేనాఁడును మీఁదు బాలఁగ నా౯ మోదించరే మోకదా?
జనకా! యీయెడఁ జూడవచ్చుటను నా౯ సౌధంబు మాన్యంబు; నా
తనువా, పావనమయ్యెఁ గాంచుటఁ గనుల్ ౯ ధన్యంబులై యొప్పె; నీ
దిన మెంతో సుదినంబు; మ్రొక్కితి నిదే! దీవించరే! మీ రిఁకన్.

(అని సాష్టాంగపడును)

బై—(తనలో) కటకటా! ఇఁక నే నేమి చేయుదును. నేనెందులకు వచ్చితినందును. తండ్రీ! అని పాదములపైఁ బడనే నెట్లు చంపనేర్తు? నే నేమి పల్కుదు? (పైకి)

ఉ. మ్రొక్కకుమమ్మ! పాపుఁడ దు౯రూహుఁడ ద్రోహిని ఘాతుకుండనీ
యొక్క శుభంబుఁ గాంచుటకు ౯ నోర్వనివాఁడను; మీదువంశ మ
మ్మక్క! నశింపఁ జేయుట ము౯దావహ మం చెద నెంచువాఁడనీ
ప్రక్క మెలంగు బల్లెమ; వ౯రాభవపాత్రుఁడ నోసుపుత్రికా!

కృ—(లేచి తనలో) అయ్యో! ఏమిదీ! ఈరీతిఁ బల్కుచున్నారు? నాకేదియేని హాని మూఁడ నున్నదియా యేమి? లేకున్న నిట్లన నేలా? (అని సంశయముతో) అట్లైనఁ దనపని చక్కఁబెట్టుకొనియే పోవును. మాతండ్రిగారీ విధమునఁ దూలనాడి యవమానపఱచిరేమో? పాప! మీయనమో మందులకే విన్నఁబాటొందియుండవచ్చును, కాని యీయన యిదివఱకెన్నఁడైన నట్టియాగడములు సలుప లేదే? అయిన, నాకడ వెళ్లఁగ్రక్క నేలా! అరసెదను గాక. (పైకి)

ఉ. ఏల విచార మందెద? రి౯ పేటికి మీరలు వచ్చినార?
లీలను బల్క నేటికిఁ జ౯లించెద రేటికి? మీదు కార్యమీ
బాల యొనర్పనున్న యెడఁ ౯ బల్కుఁడు; తప్పక ప్రాణమైన నేఁ
జాలిన నిచ్చుదానఁ, గడు౯ సాహసు లింతు లటం చెఱుంగరే?

బై—(లోన) అబ్బబ్బా! సమస్తవస్తుసముదాయమందు నవ్యాజానురాగము గలయీబాల పుట్టిబంధుజనస్నిగ్ధము లగువాక్యములచే నాహృదయము నీరు చేయుచుండెఁగా! ఇఁక నే నేమి ప్రత్యుత్తర మిత్తు? ఆమెహృదయము

ర్మముం బట్టి, నాయెడఁ గ్రూరత్వారోపణచేసికొన్నను నమ్మక మఱియొక రీతి భావించికొని, ప్రాణములనైన ధారవోతు ననుచున్నయదే! హర! హరా! పెదవిమెదపుటకైన సందు లేకున్నదిగా! (పైకి)

చ. ఉసురులనైన నిచ్చుటకు నోపుదు నమ్మ! కుమారి! మైన నీ
యుసురులు వోసికోఁ దగినయుత్తముఁ డెవ్వఁడు? దేవుఁ డిప్పు డే
పసరము వంటి నన్నొకని భావ్యుఁడ టంచెద నెంచకున్నఁ; దా
మసమున వచ్చినాఁడను జుమా! యిఁక బేలతనంబ దేలనే?

కృ——(తనలో) ఆహా! ఏమీ! నాయుసురులు వోసికొనుటకా యీయన వచ్చినవాఁడు? నాయెడ నేమియపచార మున్నది? జ్ఞాతిజనసామాన్య మగు వైరముచేతనా? ఒరులచే నియోజితుఁడై యిటు లనుచున్నాఁడా? (అని శంకతో) పాప! మీతనియందు మొదటి హేతువేమో? యన నట్టిక్రౌర్యము గానరాదే! శత్రురాజు లేరైనఁ గోట ముట్టిరేమో? అట్లనుటకును రణ దుందుభులమ్రోఁత వినరాదే! ఆరసెదనుగాక. (ప్రకాశము).

సీ. పట్టభద్రులు కోటముట్టడి సేయ వే
వచ్చిరే యిట్లు హా క్రుచ్చినారు?
మాతండ్రి మిమ్మవమానించి మించి కో
పించెనే యిట్లు వచించినారు?
పరులు మాపైఁ గసిపట్టఁజాలక మిమ్ముఁ
బంచిరే యిటు నిరూపించినారు?
ఈబాల దోస మేనేనియుఁ జేసెనే
యల్కతో మీ రిట్లు పల్కినారు?

గీ. స్త్రీల నీలీలఁ జంపుట వీలు గాని
యంతకేమైన వ్యతిరిక్తమైనరీతిఁ
జంపుదురఁ టయ్య! లోఁదిలకింపు మయ్య!
యలుక మీ కేటి కయ్య! బాబయ్య! చెపుము!

భా——(రహస్యముగ), సఖీ! కనకాంగి! ఈరాచకలుష మెఱుక మన చెలియను జంపుటకే! వచ్చినాఁడఁట. వింటివా? ఇఁక మన కేమిగతి? ఏమి సేయఁగలము నన్నైనఁ జంపరాదా? నో రెఱుఁగని పసికూననా చంపుట?

క—(రహస్యముగ) సఖీ! దైవదుర్విలాసమున నెట్టివారికి నేవియో? యాపదలు తటస్థమౌచునే యుండును, కాని యిట్టియెడనైన ధైర్యముఁ బాయక యీమె పల్కినపల్కులు వింటివి గదా? అతఁ డేమి యుత్తర మిచ్చునో? వినుము.

దై—(దుఃఖముతో) తల్లీ! కృష్ణాకుమారి! నే నేమి చెప్పఁగలను? మూర్ఖుఁడనై యిటు లేఁగుదెంచినాఁడ; మీతండ్రి పెక్కుండ్ర రాజపుత్త్రుల నిన్నుఁ జంప వేఁడుకొన, "మమ్ముఁ జంప నొప్పుకొందు" మనువారే! కాని యంతోకఁ డైన నీఘోరకృత్యమునకుఁ దలపెట్టఁడాయె, నందులకై యీచండాలుఁ డొప్పికొని యిటేఁగుదెంచినందులకు క్షమించెదవు గాక. (అని పాదములపైఁ బడును)

కృ—అయ్యో! పెద్దలు, మీ రిట్లాచరింప నౌనా? (అని పెడకుఁ జనును)

దై—(లేచి నిలువంబడి) ఛీ! దుష్టుఁడమా! పలుబాములు పెట్టునావురాటుల నేమియుఁ జేయం జాలక సూరెలుఁగని పసికూనలపైనా నీపెత్తనము? (అని త్రిప్పి పాఱవైచును)

కృ—బాబయ్యా! నాయనగారే యి ట్లంపినారా? అది యేటికోగదా? వీరైనఁ దెల్పెదరుగాక.

దై—అయ్యో! తల్లీ! వినుము.

సీ. రాణిగా నిన్ను గొన నామకరాటికిఁ డు
వ్రాసె లేఖను; దాని నికరాకరించె,
నందుకై నీదుతండ్రిపై కనల్గి యతఁడు
"నీదుకూఁతును జంపుదా లేద? యిప్డు.

క. బంధులఁజంపుచు నీదగు
బంధురరాజ్యంబుఁ గొంచుఁ బైఁబడి యిదె! నిర్
బంధించి యున్న యెల్లర
సింధువులోఁ గల్పఁ గలను జింతింపు" మనెన్.

అందఱకుఁ దోడు మనమంత్రి, యొకయాఁడుదానికై సమస్త ప్రజలను జంపుట యుక్తముగాదు. రాజ్యము నెట్లైనఁ గాఁపాడుకొను,, మనిరెు.

కృ—ఆహా!! ఏమిధర్మాలోచనలు పుట్టుచున్నవి? ఇట్టిచిక్కు కోరికల నెవరైనఁ గోర నెంతురా? ఎంతదుర్ణయ! మెంతదుర్ణయము?

బై—తల్లీ! ఇఁక నే నిట నుండఁజాల; సెల వొసంగెదవు గాక. (అనుచుఁ దత్తర మునఁ బోవును)

కృ—(నిశ్చేష్టయై యాసనమునఁ గూర్చుండును)

క—చెలీ! భాసురాంగీ! ఈగండము గడచు టెట్లు? ఆహా! అతులుండు కేనిగుండె యెంతకఠిన మైనది? అయ్యో! ఏకేశ్వరా! నీవే సత్య మైనదేవుఁడ వైనచో నాకఠినాత్మునిపై నొకపిడుగైనఁ బడఁజేయరాదా? (తలపంకించి) ఇంక దేవుఁ డెచ్చట? సత్య మెచ్చట? హా! యుగధర్మ మెంతచక్కఁగా మాటే నది? ఎచ్చట నైన నెట్టి ఘాతుకవ్యగము లైన నిట్టియాసలం బెట్టుకొనునా?

కృ—చెలులారా! ఎద్దుపుండు కాకికిఁ దెలియునా? వీ రెట్లు చచ్చిన వారి కేమి? ఇంతకు "వా రెప్పుడైన గుండియలపై కుంపటు" లనుకొంటిమే కదా? తుద కీవిధమున వారిదౌర్జన్యమును జూపుచుండిరి.

భా—కనకాంగీ! ఆదురాత్ముఁ డేవిధ మైనదోస మెఱుఁగనిపసికూనలపైనా కసి జెందుట?

క—సఖీ! ఆకుటిలుల కిన్ని గావలయునా? కాని, (అని దైన్యముతో) నన్నుఁ జంపుటకై మాబాబయ్యగారు వచ్చి సాహసింప లేనివారై పోయిరి. ఇందుల కిఁక మఱియేరినైనఁ గఠినాత్ముల నంపకపోరు; కావున నీలోపుననే తరణో పాయముఁ జూచుకొనవలె, నందులకై దేవతాగృహమునకు మార్గము నూపుఁడు, పోయి సేవించుకొందము.

క—(కన్నీటితో) సఖీ! కృష్ణాకుమారి! మా కేమిగతి? ని న్నెట్లు గాఁపాడెదము? మా కీ యాపద రారాదా? అట్లైనఁ గాఁపాడకుందువా?

కృ—ఆదైవదుర్విలాస మిట్లుండ మన మేమి సేయఁగలము?

ఉ. అక్కట! కాంతలార! మనకీమందఱముం దనివొంద మేడ నేఁ
డొక్కఁ డొక్కుణంబు క్రిందట సఖమున్నతమై ఖరి నుంట నోపతే
కెక్కఁడిమాలదైవ మొకరీదే! యిటు లెంతలు సేసినాఁడె! య
య్యక్క! విధాతచర్య గనకీనక్కజమై వెలుఁగొందుఁ గాదఁటే!

భా—(గద్గదకంఠియై) హా! సఖీ! నిన్నేమియుఁ గాఁపాడ నోపనివారమై మాచేతులార మృత్యువున కందిచ్చుచుంటిమి కదా!

క—అమ్మాయీ! కృష్ణాకుమారి! ఇంచుకంత హెచ్చో? తక్కువగునో? కాని నీతోటివారలమే సుమా! తప్పక నమ్ముము, మే మింతకు వే ఱొండు సేయం జాలము, గనుక సమ్మతించెదవు గాక.

కృ—(తనలో) హా! ఏమీ వీరల స్నేహసంపత్తి? వీరలుఁ గూడ మడియకమాన రఁట. హా! మఱాటిబానిసా! ఛీ! దురాత్మా! ఈపాపము లెల్ల నిన్నుఁ జుట్టుకొనుఁ గాక. (అని కొంత చింతించి) అయ్యో! నామాట కేమి? సతతంబు మితిలేనిబాధలం బడు నాప్రజల కిపయి నైన సౌఖ్య మబ్బునో? లేదో? (పైకి)

ఉ. యోధులు శౌర్యసాహసపయోధులు ముం జనుసట్టిభీకరా
యోధనకేళిలోన మృతినొందరె? యిప్పుడు యోగ్యుఁ డౌ మహీ
నాథుఁడు లేఁడుగా! జనవినాశము హెచ్చుచుండె నిపయిన్
సాధన మేమియో? కొన విచారణ సేయవె? దీనరక్షకా!

సఖులారా! నేఁ జచ్చిన రాజ్యబంధుమిత్త్రపరివారముల కన్నింటికి సుఖ మయ్యెడిని, మీరలు నిట్లు సాహసింప నాత్మహత్యాపాతకము తక్క, వేఱె యబ్బునే? కనుక:— (అని దుఃఖముతో సఖులచేతులు పట్టుకొని)

ఉ. మక్కువతోడ నాభర మమాయికవృత్తిని మోసినారు; మీ
కెక్కడనైన నీచెలి సహింపనియట్టులఁ బల్కునట్టియా
వాక్కులు లెక్కసేయక; కృపారస మెంతయుఁ జిల్క, మీర లిం
కొక్కమహీపసూతిని నయోద్ధతిఁ గొల్చుచు సేమ ముండుఁడీ.

హా! చెలీ! (అని యిరువురుం గౌఁగిలించి)

చ. కసరుట నేరవమ్మ! తమకమ్మ నెఱుంగవు; లోపమున్న లో
విసువును గాంచవమ్మ! కనుపించినఁ బ్రీతిగఁ బిల్చెదమ్మ! హా!
[illegible]సఁ గొని, దేనికైన మముఁ బిల్చుట నేరవు; నాదుచేతలన్
గొసరి యెఱుంగనట్టిపసికూనవు; నీయెడ గోస ముండునే?

కృ—హా! ఏకేశ్వరా! ఏపాప మెఱుంగనట్టిమా కెట్టిగోలదెచ్చితివి? హా! తండ్రీ! మా కిటు సేయ నేమి యపచార మొనర్చినారము?

చ. తఱుఁగను కష్టదుఃఖములఁ దాల్మిని బాయ నొకప్పుడైన; నే
పరుగ సమృద్ధిఁ గాంచి; కలనైనను బొంకుల నాడినేర; నిం
కెఱుఁగ నధర్మ మేదో? చను వీయును దుష్టుల కెన్న డేనియుఁ
మరగితి నీపదాబ్జము లమాయికవృత్తి ననంతరూపకా!

(శుకశారికాదులఁ గలయంగాంచి)

శా. గ్రామాభిఖ్య వహించునోశుకములారా! హారిపుష్పోచ్చయా
రామవ్రాతములార! పారువములారా! శారికాపంక్తులా
రా! మత్స్నేహనిధానసాధతతులారా! మీర లీబాలపైఁ
బ్రేమం బుంచరె? దూర మాటకు నభిప్రేక్షించెఁ బ్రేక్షింపరే?

(కొంతతడవు మిన్నకుండి) ఆహా!! ఈజీవితాశానిబంధ మెంతకానిది? ఈ పాశమునకు బద్ధులు కానివార లుండుట దుర్లభముకదా! (అని యురమునఁ జేయి నిడి) ఓయీ! జీవాత్ముఁడా!

ఉ. నిత్యము కాదు దేహ; మ దనిత్యము గావున; దీనిచేత దు
ష్కృత్యము లాచరించి, తుద కేనియు వీడవె, మేలు చేసినన్
సత్యుఁడ వీవు; గావున నసత్యఁపుదేహగతాభిమానమున్
గత్యము గాఁగ నెంచెడియగత్యమదేటికిఁ? దెల్వి నొందుమా!

ఇంక మఱియు నిట్టితుచ్ఛకళేబరములకుఁ జిక్కకుండెదవు గాక. (చెలుల నుద్దేశించి) చెలులారా! మన కీతడవేలా? దేవతాగారమునకుఁ బోవుదము, రండు.

భా—చెలీ! నీతోడివారలమే కదా! పద, సేవింతము.

క—అమ్మా! మనప్రభాసిం గెచ్చట నుండెనో తెలిసెనా?

కృ—దినదినము దేశములపైఁ బడి ప్రజల బాధించుబానిసలగర్వ మడంప సరదారులఁ గొందఱఁ జెంతనిడికొని సౌమ్యసింగుగారితో దేశములం దిరుగుచుండె నఁట, నీ వెఱుఁగవా?

క—కాని, నాకిం దొకయాలోచన బొడగట్టుచున్నది, బాగున్న బాగుండుఁ గాక, లేకున్న లేకుండుఁ గాక.

కృ—ఏమియో కదా ?

క—(ఏమియో చెవులోఁ జెప్పును.)

కృ—సఖీ! నీనోడి, నెఱవేఱుట కష్టము గావున నాకంతగా మనస్కరించుట లేదు. కాని, బాగుండక పోలేదు, గనుక యత్నము మానవలదు, పోవుదమురండు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారినాటకము.

ప్రస్తావనము.

1. రంగము. ఉదయపురదుర్గము.

[త్వరితగతియై భటుఁడు ప్రవేశించును]

భ—ఆహా! కృష్ణాకుమారిదే జన్మము గాక, నిష్ఠురమహారాష్ట్ర బాధ పడలేక, కడుంగడు దీనులై యలరునెల్లర సేమముం గోరి, యందులకై తనప్రాణముల ధారవోయ నీయకొని, రాజ్యమునకెల్ల సుఖము కలుగుఁ గాక యని, మహానంద మొందుచున్నది. ఆహా! ఏ మావిధేయత? ఎంతధైర్య? మెంతధైర్యము? పురుషులయందు నటిసాహసధైర్యాదులను మేయములు కదా? ఛీ! అట్టివీరవనితకా? యిట్టి దురవస్థలు తటస్థించుట? పట్టణమంతయుఁ దమపిల్లల కీయాపద మూఁడిన ట్లేడ్చుటయే యామెమహాత్మ్యమును దెల్పుచున్నది. అందులకే గదా యామెను జంపువా రుండుటయే కష్టమైనది. కాని, యిట్టిపరమపావనిని జంపించినచోఁ దన కేమిసౌపున్నముల మాట యబ్బునట్లు అజితసింగుగారు దాఁగటిలోని వెలఁగపండువలెఁ గొట్టుకొనుచున్నారు, హా! ఎంతద్రోహి? ఎంతపాపి? ఈచండాలుఁడు మాకుఁగూడ నీపాపముఁ బంచుటకుఁ గాఁబోలు? ఉండినచోట నుండనీయకున్నాఁడు. ఈదురాత్ముని కెంత కాపట్యమును లేనిచో నాయమను జంపింప నంతఃపురస్త్రీల సిద్ధపఱుపఁగలఁడా? ఆహా! నేఁడే కదా విషముఁ బెట్టియాపట్టిం గిట్టించుట. మనముఁగూడఁ బోవక తప్పదే! (తలపంకించి) మనకీమంతి గండకత్తెఱ? ముష్టికి నష్టియేమి? కష్టమునకు నిష్ఠుర ముండునా? అట్టిపనుల నేవైన నియోగించిన యెడలఁ దక్షణము కొలువు విడచి కూలిచేసియైన సేవించి జీవించెదను గాక. (అవుడుకఅచి) ఆఁ! ఎందులకైన వేగమె పోవుదము; లేకున్న ముక్కోపి; చట్టునఁ దిట్టును (అని నిష్క్రమించును)

ఇది ప్రవేశకము.

ష ష్ఠా ం క ము.

—·—

2. రంగము. కృష్ణకుమారిసౌధము.

[కృష్ణకుమారి సఖులు, తల్లి యగుప్రభాదేవి, భీమసింగు, మంత్రియుఁ బ్రవేశింతురు]

కృ—(తనలో) కడుదీన లగుప్రజలకును, దలిదండ్రులకును, సేమముఁ గోరి నాప్రాణముల బలి నీయ నీయకొని, సకల దేవతాప్రార్థనలు సలిపితిఁ గదా! ఇంతియ చాలుఁ; కృతార్థనైతి; నబల నగునావలన పెద్దలు సుఖించుట చాలదా! యోజింప నిట్టియగణ్యపుణ్యము సమకట్టవిధించునావిధాతకు వేయివిధములను సాష్టాంగములు సలుపుదాన. (ప్రకాశముగా) ఓతలిదండ్రులారా! (అని కేల్మోడ్చి)

సీ. నోములు నిష్ఠ లెన్నియొ దానములు మీరు
చేసి, నాభారంబు మోసినారు
గారాబుతో నన్నుఁ గాంచి యింతటిదాఁకఁ
బెంచి విద్దెలను జెప్పించినారు
బాల్యంబుచేత నావలన నబ్బిన బాధ
లోర్చి నాపైఁ బ్రేమ సూపినారు
గాంచి నాతప్పు మన్నించి లాలించి బో
ధించి మీరింక మోదించినారు
గీ. తుదకు శాత్రవరాడ్దర్పదుఃఖమతులు
ప్రజలు మీరును మోదించుభాగ్యఫలము
నాకుఁ దక్కంగ నే చేసినారు మీర
లందుకై వేడ్కఁ గొనుఁడు నావందనములు.

(అని సాష్టాంగపడును)

(అంతఁ దలిదండ్రు లిరువురును దుఃఖముతోఁ గౌఁగిలించి)

తల్లి—హా తల్లీ! కృష్ణకుమారి!

ఉ. పెంచితి మమ్మ! నిన్ను విలపించుట కీవిధి నోసుపుత్త్రి! మే
లెంచితి మమ్మ! నిన్ను శమియింపఁగఁ జేయుట నెమ్మనమ్మునన్
సంచిత మమ్మ! మాకిది; విసమ్ముఁగ సాయిలుగూడ నెంచునన్
గాంచినయట్టిబిడ్డలఁ "దినం"గను జేసి, సుఖమ్ము గాంతురే?

హా బేలా! నాబాలా!

సీ. ఏప్రొద్దునీసుద్దులే వినంగను ముద్దు,
చాకుమా! నేఁ జత్తు నాకుమారి!
నీభక్తి నీయుక్తి నీనీతి నీరీతి,
యేకాంత కబ్బునే? నాకుమారి!
కాకేల నీలీల సాకఁ జేసెను గోల
నాకంజగర్భుఁడే నాకుమారి!
హా! పట్టి! నా కిట్టిపాప మావలఁ బెట్టి
నన్గావ లేరుగా నాకుమారి!

గీ. నిన్నుఁ గడుపారఁ గంటి; నేమిన్న కుంటి;
నాకుఁబుట్టితి వేకమ్మ! నాకుమారి!
యొరులకును బుట్ట జీవింపవో? కుమారి!
నాకుఁ బోదారి లేదు, కృష్ణాకుమారి!

భీ—(తనలో) ఆహా! ఏమిదీ! ఇంతయమాయికురాలు? ఇన్నినాళ్ళవఱకుఁ బెంచి, పెద్దగాఁ జేసి, తుద కిట్టిదారుణమరణమునకుఁ గారణమైనను; మాపైఁ గసి జెంవక యెంతవిశ్వాసమును జూపుచున్నది? మే మెల్లము సుఖించినఁ జాలునని, ప్రాణములపై రవంతేనియు నాస నిడికొనక, చావ నెంచి, "పీరెల్లరమోదింమభాగ్యఫలము నాదియ కదా!" యని భావించుజ్ఞానవతి యగుపట్టిని గిట్టంజేయ నే నెంతటినిర్భాగ్యుఁడను? నే నెంతపాపాత్ముఁడను? (ప్రకాశము) (ఏడ్చుచు) తల్లీ! కృష్ణాకుమారి!

సీ. నీమంబులో లేక నిష్ఠలో నోములో
పచరించి కంటి; మోహపట్టి! నిన్ను
మించి నారాబుతోఁ బెంచి నెమ్మదిని మో

పెంచినారల మమ్మ! కాంచి నిన్నె
ఇంతటిదాఁక మాయింటిబిడ్డవ యంచు
నమ్మియున్నారమో యమ్మ! నిన్నె
విద్దెలా బుద్ధులా నుద్దు లబ్బెఁ పులాగు
చేసితి మమ్మ! మా చిలుక! నిన్నె
గీ. తల్లిదండ్రులు బంధులందఱుఁ జలంబు
నూని, యవ్వారు సౌఖ్యంబు నొంద నెంచి
పొట్టకూటికి నాశించి పట్టి! యిప్డు
నమ్ము పెద్దగఁ జేసినా రమ్మ! నిన్నె.

తల్లీ! మా కీపాపఫలము, జన్మజన్మమునఁ గట్టిపడుపను న్నే? ఈపాపులకడు పునఁ బుట్టకుండె దేని; నీ కిట్టిబాములు సమకట్టునా? నీకట్టిపట మా కిట్టివి రారాదా? (అని బాష్పము లొత్తికొనును)

కృ—(తనలో) అన్నా! అంత కంతకు వీరలహృదయసంతాపము హెచ్చుచున్నదే! ఈగర్భమోహమున నాకు ముందు వీరే తెగింతురేమో? కావునఁ గొంచె మూరడించెదను గాక. (పైకి) జనకా! భూజనామూల్యకనకా! ఇందు మీ దోస మేమున్నది? యోజింప నాకిది సంతోషహేతువే కాని, దుఃఖహేతు వెంత మాత్రమును గానోపదు. మఱియు,

సీ. మీకు శోకం బిట్లు నాకకుండఁగ మీదు
కుక్షి నే మును పొఱకుండ రాదె?
చొచ్చితిఁ బో; లోనఁ జచ్చి నిర్జీవ నై
యుండి భూమిని పడకుండరాదె?
పడుచుంటిఁ బో; భూమి ఘనరోగములు పట్టి
యింపుతో నన్ను గిట్టింపరాదె?
గిట్టకుండితిని బో; కేటి గీటెడు వెట్టి
చేత లేపున వెలి సేయరాదె?
గీ. ఇట్టి వేవైన జరుగ, మీ కెట్టి గోల
యైనయును లేక, సౌఖ్యంబు నందియుండి

యిహమునకుం గాంచ వెల్తి యొకింత లేక
పరమునకు లోటు లేకుండఁ బడును గాదె?

కావున జనకా! నిర్భాగ్యురాల నగు నేను మీ కిట్లు పుట్టి కష్టములపాలు సేయుచుంటినిగదా! ఇఁక మీరో, నన్నుఁ గనినందులకు నా కనిర్వాచ్య మగు నీప్రజాసంరక్షణఫలము ప్రాప్త మౌనట్లు సేయుచుండిరి కాదా! ఈయబల కిట్టియుత్కృష్ట కార్యముకన్నఁ గావలసిన దేమి? నా కిదెంతయుఁ బండువగా నే నమ్మికొనుఁడు.

భీ—ఆహా! నాచే నొనర్పంబడు దుర్ణయం బెంతయుఁ బ్రాణమిక్కుటం బైనను, ఉపకారమే యని యీరీతి ధైర్యరస పూరపూరితము లగు వాక్యములచే నాహృదయమును నీరుసేయుచుండెఁగా! హా విధీ! మమ్మెంతపాపులఁ జేయ నెంచితివి?

(ప్రకాశము)

క. పుట్టరె బిడ్డలు ధాత్రిని?
గట్టా! యీరీతిఁ జేయఁ గల్గిరె చెపుమా?
ఎట్టుల నీ కిది హితమౌఁ?
బట్టీ! యిది గాంచ మాకుఁ భావ్యం బెటులా?

కృ—తండ్రీ! నా కిదెంతమాత్రమును దుఃఖహేతువుగాఁ దలంపకుఁడు. నాజన్మము దీనిచేఁ బావనం బయ్యె; నింక మీ కేమైన దోసముండు ననియుఁ జింతింపకుఁడు. ఏలయన.—ప్రజాక్షేమంకరములగు కార్యముల నాచరింపుచు, నా విషయమై ప్రాణములనైనఁ బెట్టుట మనకులోచితధర్మమే కదా? మీకింక బహుజనపోషకత్వము మోసియుండుటం బట్టి యీస్వల్పకార్యమునకై మీరే, ప్రాణముల నీయక, మీరక్తాంకురము నొకదానిని ధంచి సకలజనోద్ధారకు లగుచుండిరి. ఇట్టి యుత్కృష్టకార్యములను స్వల్పసాధ్యములుగాఁ జేసికొని సాధించుట యుక్తము గాకుండునా? కావున ధైర్యము వీడరాదు; చింతింపఁ బని లేదు. (అని దుఃఖముఁ బట్టలేక తల్లిచేయి పట్టుకొని తండ్రి నుద్దేశించి) జనకా!

ఉ. నాకయి దుఃఖ మొందక, మరణంబున నాదగు తల్లి యీమె, యీ
శోకము పట్టలేక కనుఁ జొక్కుచు సోలుచు సాహసించునే

మోకద ? భద్ర మానవులర్ నోపికతోడుత నూఱడింపరే ?
కూఁకలెఱుంగదీమె, ప్రతికూలము గాంచదు మీఁకొకప్పుడున్.

(అని కన్నీరు విడచును)

త—హా! నాముద్దులతల్లీ! కృష్ణాకుమారి! ఇ టేల మాహృదయముల నీరుచేసెదవు ? నేనా నీకుఁ దల్లిని ? (కౌఁగిలించి)

ఉ. మక్కువతోడఁ బెంచితిఁ గుమారి! నినుం; ముదమార నిప్డు నా
యక్కునఁ జేర్చి మృత్యువున కందియఁ బూనితి నమ్మ! కాదె? యిం
కెక్కడి తల్లి నాదు? నతఁ డెక్కడి తండ్రి? యిటింక నిన్ను మే
మిక్కటపాలు సేసియు నరనీహితజీవము నొందుచుండమే?

(అని కన్నీరొత్తికొనును)

కృ—తల్లీ! నీ విట్లేడ్వం జనదు. (కన్నీరొత్తి) మనవంటిమానైకజీవినులకు మృత్యు వత్యంతహితకరం బగుచుండ వేఱుగఁ దలంపరాదు.

చ. పరువు గలట్టివారలఁ గృపామతి మృత్యువు దారదృష్టిచేఁ
దిరముగఁ జూచుచుండుట నుర్తిం గొనుచుండిరిగాదె? లేనిచో
గరువము దాల్చి, ధర్మ మనుర్షింపను గూఁకటినుండి ద్రుంచుప్రే
లరులకుఁ జిక్కి యెన్నివగలం బొగులక్ సమకట్టునోకదా ?

వ:ం—(తనలో) ఆహా!! ఏమీ యీ మెస్థైర్యము ? తన (కిట్టియవస్థ వచ్చినది గదా యని జంకక, శౌర్యధైర్యసారభరితము లగువాక్యములచే హృదయములను మోదానురాగములకుఁ బాదుకొల్పుచున్నది. కాని; పూర్వముదారగుణములచే వన్నె కెక్కిన స్త్రీపురుషావతారములన్నియు నీమెకడ శుశ్రూష చేయఁదగిన వన నిరాక్షేపము. ఆహా!! ఇట్టిసుగుణమణి యని గణింపక నే నెంతపాప మొడిఁగట్టికొంటిని ? ఇట్లు మించి వచ్చినపనికై నే నేమిచేయుదు ? ఈమె జ్ఞానగర్భితము లగునీవాక్కులు వినినకొలఁది నాహృదయము నీ రగుచున్నదే! (ధైర్యమూని పైకి) అమ్మాయీ! కృష్ణాకుమారి!

చ. సుగుణసవిత్రి పీవగుట శోభితమోదముతోడ నెవ్వగం
బొగులుజనమ్ముపైఁ గృప నమోఘముగా నిటఁ జిల్కియాసలన్
దగ విడనాడి లోనఁ బ్రమదమ్మును గాంచితి; నైనఁ గంటచే
సెగ యెటులోనఁ గల్గదు? సహించుము! బుద్ధివిశాలవే కదా!

కడుపు దీపుచే నీరీతి శోకానలదందహ్యమానమానసులై యిక్కార్య మాచరించుకొనుటకును, మానుటకును, జాలని నీతలిదండ్రులను రాజ్యసంపదలచే సకల సౌఖ్యంబులను నిరంతరాయ మనుభవింపం జేయు నుపాయము నారసి, యెట్టులనైన నోదార్చవలెను; కాని యీరీతి మతింతశోకోద్రేకములగుమాటల నాడుట న్యాయమా?

కనకాంగి—(రహస్యముగా) భాసురాంగీ! ఈదురాత్మున కీమెను జంపించుటయందే వేడుక కలిగినట్లున్నదే! కాని యీమె జ్ఞానగర్భితము లగుమాటల వినఁ బ్రత్యుత్తరమున కేమియు సందులేకుంటయే కాక, యొకవిధ మైనశౌర్యముం నభిమానమును, జన్యము లయి, సాహసధైర్యములను వెల్లికలనెత్తించుచుండెనే! ఆహా! ఎంతదురవస్థవచ్చినది.

భా—చెలీ! నా కీపలుకు లేమియో? కాని హృదయసంతాపమును బెల్లుబ్బఁ జేయుచు, నణఁచిన నణఁగక వెల్లివిరియుచుండెనే?

కృ—అయ్యో! శోకమును సమూలముగఁ బీకి వేయుటకై నే నెంతధైర్యరసోచితముగఁ బల్కినను, దదభివృద్ధినే చేయుచుండెనా? మరెందుల కీజాగు? తెం డావిషపాత్రము. క్రోలి నిర్వృతి నొందెదఁ గాక. (అని తనలోఁ దండ్రి నుద్దేశించి) పాప! మింకనైన నేవిధ మైనకష్టములు లేక సుఖంబుండుభాగ్య మున్నదియో? లేదో? నాకై యెంతవంత నొందునో? ఆమురాటి బాసిన యింక నెన్ని చిక్కులు పెట్టునో? (పైకి) (కన్నీటితో) నాయనగారూ!

ఉ. నే నుదయించు టాదిగ గణింపఁగరానిమహావిపత్తు లె
న్నో? నయశాలులై కొనిసమున్నతశోకపయోధి నీఁద నిం
తేనియుఁ జాల కిట్లు కృశియించిరి; యింకను మీశరీర మెం
తేనియు దుఃఖముం బయిప; దీపయి నాకుఁ దపింప కుండుఁడీ.

భీ—(దుఃఖముతో) అమ్మా! నా కెట్లీదుఃఖము శాంతించును?

ఉ. సందడి లేని నీభవనసంతతిఁ గాంచిన; భక్తి యుక్తి నీ
చందము నారయం; గడుఁబ్రసం దగువర్తన జ్ఞప్తిఁ గొన్న; నిం
పందఁగఁ జాలునీపలుకులాదిగఁ జేకొన; ఖేద మీపయిం
డింపుపడంగఁ జేయుట కడింది గదే? మనమ్ములోఁ దలంచినన్.

(అని కౌఁగిలించును)

కృ—జనకా! ఇందుల కింతవంత నొందనేలా? (అని సఖులచేతులం బట్టుకొని)

ఉ. నాయెడ భక్తిరాగము మనంబున నూల్కొన నన్నివేళలన్
బాయనికష్టసౌఖ్యములఁ బాయక వీరలుఁగూడఁ బంచికొం
చేయెడనైన వెల్తి నొకయించుక యేనియు లేక, చూచునీ
నాయనుగుం జెలుల్గలుగ నాకయి శోకము నొంద టికిన్?

కావున నీతివిశ్వాసభూములగు వీరల నాకన్న నెక్కుడుగఁ జూచుకొని యాదరు గాక. (సఖుల నుద్దేశించి) చెలులారా!

గీ. మీర లీమీఁదఁ "గృష్ణాకుమారి యొక్క
సఖియ కల" దంచు మీ మానసంబునందుఁ
దలఁచి కాలంబు నాతల్లిదండ్రులకడ
వెళ్లఁబుచ్చుఁడు; మిమ్ము నే వేఁడికొందు.

(అని యేడ్చుచుఁ గౌఁగిలించును)

సఖులు——సఖీ! కృష్ణాకుమారి!

గీ. కోట పేఁటలు మా కేల? కొంప లేల?
కూటిపై గుడ్డపై మాకుఁ గూర్మి యేల?
వార లేటికి? వీరు మీవార లేల?
నీవు చచ్చిన నీతోడి చావు దక్క

తల్లి——(పరవశయై యుండును)

కృ——చెలులారా! మీ రిట్లనుట పాడియా? (తల్లిం జూపుచు)

ఉ. వెంగలి యీమె, నాజనని వెఱ్ఱిప్రియంబున దుఃఖపూరమున్
బొంగఁగఁ జేసి తాపమునుఁ బొందును, గావున దాని మీరలా
పంగ శ్రమంబు గైకొని; శుభం బగులాగునఁ జూతు రంచు నా
భంగి మనంబులోనఁ బలుభంగుల నేఁ దలపోయుచుంటిఁగా!

కావున మీరలుఁగూడ నిట్లు సాహసింపరాదు. ఈమె నెట్లైనఁ గాపాడుచుండవలెను. మిమ్ముల నాకన్న నెక్కుడుగఁ జూచికొనఁగలదు, విచారింపక యనుమతి నొసఁగుఁడు.

(అంత నెల్లరుఁ గన్నీ రొత్తికొందురు)

కృ——(పరవశత్వమున నున్నతల్లిచేయి పట్టుకొని కలయంజూపుచు)

శా. అమ్మా! నా వగునెమ్మినెమ్ము లవె సుకమ్మా! నాదుగారాబుకీ
రమ్మా! యల్లదె! శారికానికర మాకారామునం బదే! పెద్మిం జే
కోమ్మా! సొంపగుపారువమ్ము లవె! యూకకోమ్మా! ననుం బోలి మా
యమ్మా! పేరెసఖీజనంబు, లింకం దేకమ్మా! పాదముల్ మ్రొక్కెదన్.

తల్లి——హా! సుగుణజాలా! కృష్ణాబాల! కడుపారం గనుంగొన్న నిన్నే పెంచికొన లేక, మృత్యువున కొప్పించుచుండ; నీబృందములం గూడ నెట్లు భరింపంగలను? (అని కౌంగిలించి) తల్లీ! వీనినెల్ల నొప్పించినట్లు నన్నుం గూడ నేరికైన నొప్పింపవా? (అని చుబుకముం బుడుకుచు)

ఉ. అమ్మ! కుమారి! కూర్మి గలకయ్యట్టిసమస్తము నొప్పగించి, త్రో
ర మ్మగుప్రీతితోం జన వకర మ్మని యోంచితి; నాయ మానె? మీ
యమ్మను గానె నే? నిట నకయ్యుగ నేరికి నైన వేగ న
న్నమ్ముడు వెట్టకుండిన రకయ్యుడుగం దర మానె చెప్పుమా?

మం——రాజేంద్రా! ఆపాపాత్ములసంగతి మన మెఱుంగనిది కాదుగదా! ప్రాణికుల హీనుండా ఖానుండు మన మీపని నెంతట ముగింతు మని వేంచి యున్న వాండు. చాలతడ వాయెను; మన మీపని చేయక తప్పదు గదా! ఇంతకు నమ్మాయి కూడం బ్రజోద్ధరణతత్పరయై, యేవిధ మైనప్రక్షిప్తమును జెప్పక లోకోత్తరకీర్తిం జెంద నున్నయది. కావున, మీరలుం గూడ డెందము డించు పఱుపక, ప్రజలెల్ల నీపైసుఖింతు రని యుబ్బుంగాంచి, „లోకోద్ధరణవిషయమై దారపుత్త్రాదుల సఱకు సేయని ఘనుం డీతండే గా„ యని కొనియాడం బడుము. మఱియు నాదురాత్ముండు తాం జెప్పుపనిని వేగముగా నిర్వర్తించితిమి కా మని, యేమి చిక్కులం బెట్టునో యూహించుకొనుండు.

ధ——(దైన్యముతో) ఓయీ! ఈయొక్కదిన మైన మేమెల్లరము సు గలసిమెలసి మాటలాడుకొనులాగునం జేయలేవా? ఇంతటితో బిడ్డను, మాకును ఋణము సరిగదా?

తల్లి——హా! దైవమా! కడుపారం గనినబిడ్డతో నైన మాటాడనోవ నైతిమా? మమ్మీరీతి దుఃఖములపాలు సేయ నీకేలా? రక్షింపవా? తండ్రీ!

కృ——(బిగ్గఱగా) హా! త్రిజగద్విఖ్యాతపూతా! భారతమాతా! హా! బలాసాదిత

వైరివారరమా! సిరికాపురమా! ఉదయపురమా! మీకివియా పాటులు? హా! విధీ! హతవిధీ!

సీ. బాప్పరావలువంశ కవారాశి కీర్తి
దుర్దశ లబ్బెటా? తులువనలువ!
ఆప్రభాసింగునాఁ డపతరించిన రాచ
కొలమునకా? వంత? తులువనలువ!
సదమలవీర్యరాడుదయపురమున కీ
దార ప్రేకసాకృటా? తులువనలువ!
ఖరతరఖడ్గమ్ము లొాఊలలోపునఁ ద్రుప్పు
తోఁ బడియుండుటా? తులువనలువ!

గీ. కాలునకు మెడ లంకెలు గట్టిపెట్టఁ
బున్నెముల నీటఁ ద్రోయంగఁ బుట్టినట్టి
కూళ తానట్టియామరాకటీలఁ దట్టి
దొరతనము నిచ్చి మెచ్చుటా? తులువనలువ!
హా! భారతమాత! సద్గుణవ్రాత!

సీ. ఓషధివ్రాతమహోల్లసద్రత్నాళి
కాంచనగిరుల భరించినావు
కాళిదాసాదిసత్కవులభారంబెల్ల
మోసి, సత్కీర్తిని డాసినావు
గంగానదీకోటికలింగాకితస్థలి
సంగామలతచేఁ జెలంగినావు
నిస్సారమనక మానసారమిడుసస్య
సంతతి నీయఁగఁజాలినావు

గీ. మగటిమికి శేవ యగురాజ మాన్యకోటిఁ
గంటివే! యమ్మ! ముదిమినిఁ గంటివిప్డు;
దానిచే సిట్టిపారలు దనరె రహాహా!!
మహితగుణజాత! భారతమాత! వ్రాత!

హా! మేవాడీయులారా! మీ కెంత్రతమము గ్రమ్మినది?

సీ. సతతంబు మీరు భారతమాతసుతులుగా
నారసి, లో నెంచినారు కారు
అన్యోన్య మిట్లు పోరాడుట యది దేశ
నాశంబుగా నెంచినారు కారు
గతిమాలినట్టు లీమతి లేని మ్లేచ్ఛుల
పాలన కెదనోచ్చువారు కారు;
"మాకేల' యనుమాట మానికష్టింపంగ
ధీరులై యోజించినారు కారు,

గీ. ఇంక మీ కేడఁ? బాలింపనెంచు టేడ?
నలఘుబల మేడ? స్వాతంత్ర్య మదియుఁ గేడ?
మానధనులార! దేశాభిమానులార!
భవ్యమతులార! మీవారువాసులార!

(అంతఁ దెరలో)

ఉ. వింటివె? మంత్రివర్య! విను విధిని రక్కసియుక్కడంపఁ దో
ల్లింటిని గాక పట్టపవలింటిదివాకరుమాడ్కిఁ గోపభృ
త్కంటకితాంగభీకరుఁడు ఖానుఁడు రూకుకషాయితాత్ముఁడై
మింటిని మంటి నుండ కిటుమిచ్ఛుల రప్పనుచుండె; రండిఁకన్.

(ఎల్లరును భయభ్రాంతు లగుదురు)

మం—రాజా వింటివా? మొదటనే నుడివియుంటినే? ఆతురక, "తన కీవార్త జాములోపునఁ దెలుపవలయు,, నని యాజ్ఞాపించినవాఁడు. ఇప్పుడు రెండు జాము లయ్యేఁ, గావున మన మిపుడైన జాగ్రత్త నొందితిమేని శుభం బగు.

కృ—(తనలో) ఓరీ! పిఱికిపందా! ఇదియా నీ జాగరూకత? రాచకొలమున నేల పుట్టితి వోరీ!

తల్లి—హా! నాముద్దులతల్లీ! మాకేల పుట్టితి వమ్మా? ఇఁక నుసురిగదా? నీకును, మాకును ఋణానుబంధము. (కౌఁగిలించిమూర్ఛిల్లును)

భీ—హా తల్లీ! కుమారీ! (అని భూమిం బడును)

సఖులు—హా చెలీ! ఇఁక మా కేమిదారి? (అని కౌఁగిలించును)

కృ—అయ్యా! తెం డావిషపాత్రము, వీరలు మాడకమున్న గ్రోలెద.

మం—అమ్మా! బుద్ధిశాలినివి గావున బాగుగ యోజించితివి, ఇదె, తెప్పించుచున్నాఁడ. (అని యిటునటుఁజూచి) ఓసీ! అంతఃపురపరిచారికా! కుటిలకా! మఱియెందులకీజాగు? నీసిద్ధపఱచుపాత్ర మిటు తెమ్మా. ఇంతతో నీమహానీయురాలివలన మన యీరాచకొలమున కేవిధమైనబాధలు లేక, సుఖం బౌఁగాక. ఆమరాటిబానిసలవలన మనయంతఃపురాంగనల కేవిధమైనమానభంగములు గాకుండుఁగాక.

(కుటిలక ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదె, తెచ్చితి. ఇందు నాజాగేమున్నది? (అని విషపాత్రము కృష్ణాకుమారి కీయఁబోవును)

క—ఓసీ! దుర్మార్గురాలా! ఏమి ఘనకార్య మని యొప్పికొంటివే? ఛీ ముండా! పొమ్ము; ప్రాణములపై నాసయున్నయెడ నీ వీచెంతఁ జేరకుము.

భాసు—ఓసీ! మందులమారి! ఆవిషముఁ గ్రోలి నీవు చచ్చినఁగాదే? నీకొక్క యేడ్చువా రెవరు? మొదట మాయిరువురకు నిచ్చి, యాపెకడకుఁ బొమ్మా. (అని అడ్డుగ నిలుచును)

కు—ఓసీ! ముండలారా! నాకడనేనా మీపొగరు? మీ మొగము కాలా? ఎంతటి యభిమానమే? పాప! మీబాలను గులగౌరవము తెంచక, కోటపేటల నాక్రమించి, పురుషులనెల్ల వరుసకుత్తులఁ గోసి, యంతఃపుర స్త్రీలకేమి, ప్రదితరాంగనలకేమి మానభంగము చేయ, మీఱవచ్చునామరాటుల కొప్పింపనెంచితే? నోరెత్తకపొండు, లేకున్న మూతిపైఁ దన్నుదాన.

కృ—సఖులారా! మీ కెందుల కీశుష్కవాదము? (అని యాపెంజూచి) అమ్మా! కోపింపక తెమ్మాపాత్రము.

క—ఛీ! కక్కుఱితిముండా! నీ కేమే యీప్రల్లదములు? (అని లోనికిం బోయి కరవాలంబు గొనివచ్చి) ఓసీ! మందులమారీ!

ఉ. చిచ్చఱకన్ను విచ్చి,కడఁకం జెచ్చెఱ ముమ్మొనవాలు నెత్తి, యా
లచ్చిమగండు తో డని,చక్రలంబున నుగ్రుఁడు;తా మహోగ్రుఁడై

వచ్చిన వచ్చుఁగాక; యరివార్యులుగా నిటనేఁ డెంచి వా
క్రుచ్చితి; వామరాటుల నరికుంఠితమామకశక్తిఁ గూల్చెదన్.

(అని కత్తి ద్రిప్పుచు) ఓసీ! పింజారీ! ఏదీ! యిఁక నోరెత్తుము, నాశక్తిఁ జూపుదాన, (అని పోఁబోవ)

కృ—(పట్టుకొని) సఖీ! శాంతింపుము. నీవిట్లు వీరావేశ మొందుట కిది సమయము గాదు. ఆపెహృదయ మెట్లున్నను; వెలువడినమాటలు మాత్రము గ్రాహ్యములై యున్నవి. ఇంక నేమైన నీవు పల్కిన నన్నుమనఃక్షోభచే బాధించుదాన వయ్యెదవు. (అనుచుం బోయి యాపెకడ విషపాత్ర మందుకొని కొంచెము దప్పులకుఁ బోయి పాత్రమును ద్రావుటకై యెత్తి పట్టుకొని)

మ. మహనీయా! త్రిపురాసురాంతక హిమక్ష్మాభృత్కుమారీవరా!
యహిరాడ్భూషణ! మంజుభాషణ! యఘవ్యాపాదిదేవాపగా
లహరీసిక్తజటాకలాప! సువినీలగ్రీవ! సర్వజ్ఞ! దు
స్సహశత్రువ్యథ మాన్పవే? ప్రజను రక్షం బెట్టి, చేపట్టవే?

(అని క్రోలును)

సఖులు—అయ్యో! అయ్యో! (అని కనులు మూసికొని నేలం బడుదురు)

మం—కీర్తిశాలినీ భవ కీర్తిశాలినీ!.

స—అమ్మా! కావలసినస్వర్గసుఖములం బడయుము.

తల్లి—(లేచి) హా కృష్ణాబాలా! హా!కృష్ణాబాలా!

సఖులు—(లేచి) ఇఁకఁ నెక్కడి కృష్ణాబాల? కుటిలకాఘుటితవిషముం గ్రోలినది, ఇఁక నిరాశఁ జేయనగు.

భీ—(విని లేచి) హాతల్లీ! విషముం గ్రోలితివే? (అనియెల్లరు నేడ్చుచుఁ గాఁగిలింతురు)

మం—(తనలో) ఆహా! ఈబాల ప్రాణముల వీడ విసముం గ్రోలునప్పుడు గూడఁ బ్రజాసౌఖ్యము నే కోరుచున్నదే? ఇట్టిదేశాభిమానము, సాహసము, ధైర్యము, ఏలోకమందైనఁ గానవచ్చునా? కాని, యేమీ యీచిత్రము? ఇట్టి మహాక్రూరవిషముం గ్రోలియు నావేదనలఁ జెందకున్నది?

క. విసముం గ్రోలినవారిల
నుసురుల వే విడువ కిట్లు నిలుచుట కలదే?

యసమాంబకసంహారుం
డసమాంబకుఁ డాకఁడు దక్క; నయ్యారె! బళా!

త—హా! పట్టీ! నీ కిట్టియవస్థ దెచ్చితిమి. (ఏడ్చుచు)

సీ. మనుపరే? దేవకామినులార! మునులార!
ఘనులార! నాచిన్ని కందు నిపుడు
చూడరే? గుణవిభాసురులార! సురలార!
వరులార! నాముద్దుపట్టి నిపుడు
కావరే? జంతుసద్గతులార! యతులార!
వ్రతులార యీముద్దరాలి నిపుడు
గాంచరే? మీరు వాక్ఛణులార! ఫణులార
గుణులార! నాముద్దుకూఁతు నిపుడు

గీ. అలఘుమతులార! భూతదయాళులార!
రమ్యతరభక్తమానమరాళులార!
యార్తినాశకులార! త్రిమూర్తులార!
కరుణ గావరయ్య! నాబాలఁ గావరయ్య!

హా! హతవిధీ! ఇట్టికార్యములకా నీసాహాయ్యము? హా! ఈపసిబాలపైనా పంతము? ఎద్దులవలెఁ బెద్దలమై యలరుమా కీదురవస్థలం గూర్చి, కార్యసిద్ధి వడయరాదా? హా! మాకీయపకీర్తి యాచంద్రార్కమైనదేనా? మాకీజీవ మేలా? హా! ఏకేశ్వరా! నీదీనరక్షణబిరుదం బెటకుఁ బోయెను? యుగవ్యత్యాసముతో పాటు నీమతివ్యత్యాస మగుచుండెనా యేమి? అదియు మాపట్లనే గాఁబోలు? హా! తల్లీ! కృష్ణాబాల! ఈపాపులను దలిదండ్రులే యనుకొంటివి గాఁబోలు? (ఇట్లన్యోన్యమును గౌఁగిలింతురు).

(తెరలో)

ఉ. ఘంటకులోన బాలిక నఖండితదుర్విషదగ్ధఁ జేసి, ని
ష్కంటకవృత్తి రాజ్యము సుఖస్థితి నేలుకొనుండు, లేక మా
కంటుపిరంగిబారులఁ గకావికలై తగ బంధువర్గముల్
వెంట నిఁకంటిరా శమనుపీటికిఁ బోఁ బయనంబుఁ గట్టుఁడీ!

(విని యాత్రముతో) హా! ఇఁకఁ దప్పదాయెఁగా! (అని తలిదండ్రులు సఖులు మూర్ఛిల్లుదురు)

కుటి—(రహస్యముగా) అయ్యా! ఆయాదేహతత్త్వములంబట్టి విషము పనిచేయుచుండును. కావుననే యీమెయెడ నిష్ప్రయోజన మాయెను.

మం—ఇఁక నేమిసాధనము?

కు—(రహస్యము) అయ్యా! మఱియొక విధమునఁగూడ సిద్ధపఱిచియే యుంచితిని. (అని ఘుటిక నొకదానినిఁ దీసిచూపి) అయ్యా! ఈవిషప్రభావ మేమియో గాని త్రాగినవారలచి యందుల నిడినమంట లుద్భవించుఁ, గావున నీమెయన నెంత? ఎట్లైన నాపె కిది యందీయుఁడు. (అని యందిచ్చును)

మం—(పుచ్చుకొని) తల్లీ! ఇది కూడ సేవించి జగద్విఖ్యాతి వడయుము.

కృ—(తనలో) ఆహా! ఈపాపాత్ముఁ డెంత కుటిలుఁడు? మొదటినుండియు వీని యభినివేశ మిట్లులనే గాన్పించుచువచ్చెను. కాని మన కేలా? వీనికాపట్యముతోఁ బని యేమున్నది? వీనికాపట్య మెట్లు కాలినను మనయుద్యమమునకుఁ దోడ్పాటు నేయుండెను గావునఁ బూజనీయుఁడే. మనసాక్షిగ లోకసంరక్షణయే కోరి యిట్టివ్యయప్రయాసలనొందిన, నాపుణ్యమునకుఁ బోవుఁగాక. లేకున్న నాపాపము నొందుఁ గాక. (పైకి) అయ్యా తెండు. (అని పుచ్చుకొని) హా! ఏకేశ్వరా! ఈసారి యైనమృత్యు వొసఁగవా? నాపైఁ గాకున్న దీనులగు నాప్రజలపైనైనఁగరుణింపరాదా? (అని యొక్కింత మెల్లన దలయూపి) అయ్యో! ఏమీ నా తెలివితక్కువ? బూచులను జేడఁగు నామిత్త్రిఁగొంగయెచ్చట? మృత్యువొసఁగుట యెచ్చట? అదియునుంగాక, యుక్తాయుక్తవిలక్షణుం డైనయాపశుపతివర్తన మేమిసున మని యన నోపు?

గీ. తలఁప వేల్పులబున్న నౌకదల ధరించి,
కంటిమంటలు గ్రాలఁ దా గరళము దిని,
కష్టుఁడై యష్టవిధములఁ గాటిభూమి
నుండునవ్వాఁడు భూతనాథుండు గాఁడె?

హా! దీనజనపోష! వైకుంఠవాస! హా! కృష్ణా! ముకుందా! నీవైనఁ గాపాడరాదా?

గీ. నాఁడు కోర్కుల నిచ్చి కృష్ణాసతీల
లామఁ గాపాడవే? పుణ్యనామ! యోమ
హామహా! యద్ది ఖిల మయ్యె; నావితంబు
నవ్యబిరుదంబు గొనుము కృష్ణా! మురారి!

(అని మ్రింగివేయును)

మ:ం—జగజ్జేగీయమానా భవ. జగజ్జేగీయమానా! (ఎల్లరు లేచి) హాతల్లీ! హా! తల్లీ

(అని కాఁగిలింతురు)

(తెరలో) భయము వలదు! భయము వలదు.

తల్లి—(లేచి)ఏడనుండియోగా! అమృతకల్ప మగునీయభయవాక్కు?(ఎల్లరు సంతోషముతో నల్గడలఁ జూతురు)

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. మాలకసాయిబానిస లనమాయికవృత్తిని గాంచి వారిగ
య్యాళితనంబుతో డుత నహా! ుబటుకొం బెతనంబు నూపఁగా,
శేలలె మీారు? గాంచిన వివేకము లేదటె? చింత యేటికిం
జాలును ాలు బాలకు విసం బిడకుం డటుపైని జూచెదన్.

(విని తల్లి) హా! మా కీయాపద గడవంబెట్ట నెంచినమహానీయా! ఒక్కతూ ణము క్రిందట రారాదా? మా కట్టియదృష్టమా? ఇంక బాలిక యెక్కడ? బ్రతుకుట యెక్కడ? హా! తల్లీ! నిర్దోషురాలా!

(అని దంపతులు మూర్ఛిల్లుదురు)

సఖులు—(రహస్యము) భాసురాంగీ! ప్రభాసింగువలె నుండెనే! నే వి త్తినవిత్తు మేలయ్యెను గాని; కాలము గూడ లేదు.

భా—చెలీ! మన కిన్ని యేలా? ప్రయాణమునకు మనముఁగూడ సిద్ధముగ నుంటి మిగదా!

మ:ం—(తనలో) ఎవఁడీనురహంకారుఁడు? వీనికిఁ గూడఁ గాల మాసన్న మాయెఁ గాఁబోలు? కానిమ్ము

కృ—(కేలోమ్రొడ్చి).

దండకము.—శౌరీ! నమస్తాధికారీ! సముద్భారభారీ! గుణౌఘానుసారీ! కనచ్చక్రధారీ! స్ఫురచ్చంద్రికాజాలహాసాంచితోద్యత్సుమశ్రీ బృందసందోహబృందావనాంతర్విహారీ! మురారీ! ననుంజూడవే? దీనులౌ నా ప్రజం గావవే? రావె? నీకన్న మాకెన్నఁగా నున్నవారెవ్వరో? యన్న! మా కీవిపద్వారిరాశిం దరింబెట్టఁగా నీవ యోదేవదేవా! నమస్తే నమస్తే నమః.

(అని మూర్ఛిల్లును)

సఖులు—హాహా! ఎంత సాహస? మెంత సాహసము? (అని వైఁబడి పట్టుకొని యుపచరింతురు)

మం—కుటిలకా! నాయన్న మంత్రమునోఁ ఫలించిన దీక నీవు పొమ్ము. ఖానునకీ వార్త దెల్పుము.

కు—(మంచి దని నిష్క్రమించును)

(అంతఁ దెరలో)

ఉ. కందల కెక్కి క్రొవ్వ ననుకోనసని నిండగుల్లై చరించుచున్
గుండియ నాంగ్రపిల్లఁ బడఁగొట్టి, చలింపక యంత మించి, యా
ఖుండలముఖ్యరాడ్వరసికోయము లక్ష్మము వచ్చి పోరినన్;
జండతరోగ్రసాహసికప్రకచండభుజాసిబుభుక్షు దీర్చెదన్.

(అని కత్తి ద్రిప్పుచుఁ బ్రభాసింగు తత్పరముగఁ బ్రవేశించును)

సఖులు—(ఏడ్చుచు) బాబూ! మంచెలియపొట్లు మాచితిరా? మేము నిదె చావ సన్నద్ధలమై యున్నారము.

ప్ర—హా! కృపాబాలా! ని కదిగో పొట్లు? (అనుచు మూర్ఛిల్లును)

తలిదండ్రులు—(లేచి) హా! బాబూ! మాయునద్భు పాపమును జూడలేక మూర్ఛిల్లితివా? మా కెందుల కీజన్మము?

ప్ర—(లేచి) ఛీ! మీరు కసులు కారా! చెట్టంతబిడ్డను విసముం బెట్టి కట్టెదుట గిట్టంజేసి యిట్లుల నుండిరేకదా? ఛీ! పాపులారా! మిమ్మింక బ్రతుకనీరాదు. (అని కత్తి యెత్తి కడెంకతో నుంత్రిం జూచి)

శా. ఓరీ! మంత్రికులాధమా! యతిదురుక్తిద్రోగీ! మహాక్రూర, యూ నోరీ! యీవిధి రాజ్యతంత్రముల నెంకెదో? నేర్చికొన్నాఁడవు; నీ దారిన్ మీఱి చరించి మోదమును జెందం గోరితో? మృష్టసం చారీ! గాంచుము తత్ఫలంబిదె! కనక్చ్ఛాతాసికీలాహుతిన్.

ఓరీ! నీతల గొట్టా నీ కేమి కూడినవోరీ! నిర్దోష యగుబాల నూరక చంప నెంచితివి? ఓరీ! నీ మొగము కాల! మనరాజులెల్ల నీవితమున నే శత్రుహితులైరా? రాచకొలమునఁ బుట్టలేదా?

(తెరలో)

శాంతింపుము! శాంతింపుము!

ప్ర—(తనలో) నాతలపెట్టుకార్యమునకు మూర్తీభూతాంతరాయ మితఁడెవ్వఁడో కదా? (తలపంకించి) కానిమ్ము. కానిమ్ము. (ప్రకాశము కనులుజేవురించి)

ఉ. వారలు నీరుఁగాదు, మనవారలవారలుఁ గాదు, క్రౌర్యదు ర్వారవిహారులై యలరువారలుఁ గా, దిఁక నెల్లవారలన్ వీరవరాళి ఘోరమతి కవీఘ్నపరోధికతోరమన్మహా దారకుఠారధారలకు ధారలు వోయక, శాంతి గందునే?

(అని మహాట్టహాసముతోఁ గరవాలముం ద్రిప్పును)

(అంత సౌమ్యసింగు త్వరితగతియై ప్రవేశించి సింగును బట్టుకొని) బాబూ! నీకేల యీవీరావేశము? ఇందు శత్రు లెవ్వరున్నారు?

ప్ర—బాబయ్యా! క్షణమాత్రము విడువుఁ డీపాపులఁ బరిమార్చి యీపై విన్నవించు వాఁడ. అదె! చూడుఁడు; కృష్ణాబాల కెంతటిగతి కల్పించిరో?

సౌ—(చూచి) అయ్యో! అయ్యో! విసముం బెట్టివేసితా? హా! విధీ! ఎంతసుగుణ శీలపై నల్కఁ బూనితివి? (అనిప్రభాసింగుచేయిపట్టుకొనిలాగుచు) బాబూ! ఈయభాజను లెట్లు చచ్చిన మనకేలా? ర మ్మీయూరు విడచి పోవుదము.

ప్ర—బాబయ్యా! ఒక్కక్షణకాల మాఁగుఁడు. ఇట్టిదుర్మంత్రోపదేశముం జేసినం దుల కీమంత్రిని యమరాజ్యాభిషిక్తుం జేసి చక్కవచ్చెద.

మం—(దైన్యముతో సౌమ్యసింగునకు నమస్కరించి) అయ్యా! ఆమరాటులకీనుక మీ కెఱుఁగనిది కాదుగదా! ఈపెను జంపకున్నఁ దక్షణము తమసైన్యముల

తో వచ్చి కోటముట్టడి చేసి పురుషులనెల్ల నఱుమాడుచు స్త్రీలనెల్లఁ జెఱఁ బెట్టెద మని కూర్చుండియున్నయెడ; మఱియెట్లాచరింప శుభం బగునో మీరే చెప్పుఁడు ?

ప్ర—ఓరీ! తులువా! ఉదయపురరాజులకథ తెలియఁగదురా? ఇట్లే చేయుచువచ్చిరా యేమి ? ఇదె! వారలకడకు నిన్నంపువాఁడ. వారిశక్తి నీ వచటఁ గాంచుము (అనిపోఁబోవ)

సౌ—(పట్టుకొని) బాబూ ! శాంతింపుము.

భీ—(దైన్యముతో నల్లుని కడ్డుగ నిలిచి)

ఉ. ఒరుల ననం బనేమి? యిటులోకకృతఘ్నతయాకడుపారఁ గన్నకూఁ
తురు నుదయన్ విషంబు గడుదుండగురీతిని బెట్టుదుర్గుణా
కరుని మహోగ్రుఁ బాపు నతికష్టుని దుష్టుని క్రూరచిత్తు న
న్నవఱ సేయుమయ్య! ముదమా దెడులోకము; చంపుమల్లుఁడా!

సౌ—కుమారా! దేశోపద్రవమైనయీమహావిపత్తు నెటులనైన వారింప నెంచి ప్రాణముల లెక్కింపక విషముం గ్రోలెను గాని, లేకున్న నాపెకు వీరలా విషముం బెట్టువారు? అదియునుం గాక మనవార లెట్టులనైనఁ బిడ్డలవలెఁ దమ్ము నమ్ముకొనినతమదేశవాసుల రక్షించి, కీర్తిం గొనుట కులోచితధర్మము కాదే? కావున నీవు వేఱు దలంపక, మనకులము మఱింత మహోత్కృష్టతఁ గాంచె నని మోదింపుము.

(అంతఁ దెరలో)

చ. తరలుము, మంత్రి! తావకసుకృతద్వయ మల్లన మేడ నాడి,స
త్వరగతిఁ దానకాగమనదర్శనలాలసమై, తదగ్ర వి
స్ఫురదురుకాయమై, జనముకచోద్యము నొందుచునుండ, దిర్దిరం
దిరుగుచు భూమిపైఁబడి మృతింగొనెనయ్య! యిఁకేమి చెప్పుదున్?

మం—(విని) అయ్యో! అయ్యో! బిడ్డలారా! హా! బిడ్డలారా!

(అనిమూర్ఛిల్లును)

సౌ—(విని) హరహరా! (అని చెవులు మూయును)

సఖు—(రహస్యము) చెలీ! మొదటినుండియు నింతటికుల్లు లో నిడికొంటనే యింతఁ గావించినాఁడు. దాననే యాఫల మిప్పుడే పొందినాఁడు.

ప్ర—బాబయ్యా! చూచితిరా? ఈదుష్టుని దశ.

గీ. మొండుకొని పాపములు దన్ను నిండుకొనిన
గుడుపవే? తత్ఫలం, బేవు నుడుపకున్నె?
బురదకాల్వల పెన్నిటివఱదవలనఁ
జెఱువు నిండినఁ గట్టలు విఱుగకున్నె?

మం—హా! పుత్త్రులారా! హా! పుత్త్రులారా! (అని నిశ్చేష్టుఁడై కూర్చుండును)

స్వా—ఓయీ! మంత్రివరా! ఈయేడ్పులవలన లాభ మేమి? పొమ్ము, చూచుకొనుము. (అనిచేయిపట్టుకొని లేవనెత్తి సాఁగనంపును)

తల్లి—(స్వామ్యసింగు నుద్దేశించి యేడ్చుచు)

శా. అన్నా! యీవిధి యీవిధంజలముమా యందూనుటా? భూమిని
ట్లున్నా నాకిటు సేయ నెంతయును గాకున్నా? ముదంబూననా?
విన్నా నవ్వరె? లోకులెల్ల రొకళ్ళై వే నోళ్ల నిందించు, ని
ట్లున్నన్నా! కడుపారఁ గన్నబిడ నన్నా! చంపికొన్నారటే?

స్వా—అమ్మా! నీవేల యీలీలఁ జింతిల్లెదవు? లోకు లిందులకు నవ్వరు గాని, కుల గౌరవములఁ గాపాడి, జనులెల్లర నిర్బాధులుగఁ జేసి, కులమున కెంతయు వన్నె తెచ్చుకన్నకై యేడ్చుటకు నవ్వకపోరు. (అని రహస్యముగాఁ బ్రభాసింగుం జూచి) బాబూ! జరిగినవట్లు జరిగినది. కాని దీనికై యేమియుఁ జింతింపక నావాక్కు నెఱవేర్చెదవు గాక. అందు వీరలనెల్లైన నూరార్చుట మొదటిపని, దీనికై నీ వేమియు శ్రమపడ నవసరము లేదు. నేనీపని చూచుకొనువాఁడ. నీవుమాత్ర మీపెకీపై జరుగవలసిన సంస్కారములన్నియు విధ్యుక్తముగ జరిపివేయుము. ఇంకవీరు స్వస్థచిత్తులైనతోడనే మన మిరువురము తత్క్షణము యీపురము విడిచి యథేచ్ఛం బోవుదము. కావున నీమాత్రము నిర్వహింపుము. మన మిరువురము లేకపోవుటనేకదా? యింతపని పుట్టినది. నీ పని నీవు చూచుకొనుము. నే నిదె! వీరలను వెంటంగొంపోయి యెట్లులనైన శాంతింపఁజేసి యాహారాదుల నిడువాఁడ.

ప్ర—(రహస్యము దైన్యముతో) బాబయ్యా! నే నెట్లీకార్యము నిర్వహించుదు? (అని కొంతమిన్నకుండి) అయిన మీవాక్యగౌరవముచే నిదె పూనుకొంటిని. కానిండు.

స్వా—బావా! ఇట్లెంతకాల మీలీలఁ జింతిల్లెదరు? లెండు స్నానాది విధుల నా

చరింపుఁడు. మనకీకాలమున కనుపమానయశంబు నీచేతఁ గలుగఁజేసినందులకు మనమెంతయు మహోత్సాహము నొందవలసియున్నది. లే; మహాత్మురాలి రమ్ము. (అని యాయనను భార్యను వెంటఁబెట్టుకొని పోవును)

ప్ర—కనకాంగీ! మన మీమీఁద జేయవలసిన దేమియైయుండు? కాని యాకెనా డీనిదానము చేయుము. ఎట్లుండెనో మాతము.

క—ఎందుల కీసంశయము? మాలేఖయందలి యంశముల వీక్షించితిరిగదా? అందులను దహరించితినే. అట్లనే విష మొకతూరి యీమెకిడ నేమియుం జేయలే కుండెను. మరల నిచ్చినను గూడ నీమె దేహతత్త్వమున కేమియు విరుద్ధముగునట్లు కాన్పించలేదు, కాని యంతనే మీకంఠధ్వని వినవచ్చుటచే నీచేతఁ బడినది. ఇన్నియేలా? ఈమె చిన్నతనమునం దజ్ఞానవశమున విసముం ద్రాగి చెక్కుచెదరకుండుటయే మనకు గొప్పసాక్ష్యము. కావున వాయుబంధనము గావించిన ట్లూహించెద.

ప్ర—అయినఁ జూడరాదా?

క—మంచిది (అని చూచుట నభినయించి) ప్రశస్తముగ నున్నది.

ప్ర—కాని యీవాడుక చెడకుండ నీమెనుగొంపోవలసి యున్నది. కావున కనకాంగీ! నారథమున నీమెను బడవైచి, వే శోకరథముం దెచ్చి తలుపులెల్ల మూసి, దేశమున సకలబంధుజనోద్ధరణకై ప్రాణములు విడిచినదీ పతివ్రత యని పట్టణమంతయుఁ ద్రిప్పి యెల్లరుఁ జూచుచుండ నాశోకాన్వితకటములు గాల్పింపుము. ఈరాత్రియందే మనపయనము. సిద్ధముగనుండుఁడు.

భా—బాగుగ యోజన చేసిచెప్పితిరి. అట్లనే చేయుదాన.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది షష్ఠాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

సప్తమాంకము.

1. రంగము చిత్తూరులో నొకభవనము.

[ప్రభాసింగు కృష్ణాకుమారి సఖురాండ్రు ప్రవేశింతురు]

సఖులు—(రహస్యముగా) చెలీ! కనకా! చూచితే మనచెలిని? వింతవింతగఁగా
న్పించుచున్నది సుమా! వింత వా రెవ్వరులేక యీపె కీవింత యెట్లనోగా?

క—(రహస్యముగ) భాసురాంగీ! నీ వారయకపోతివే? వినుము.

చ. వడి వలరాచవానిబలఱవంతములన్నియు నిన్నినాళ్లు మా
ర్వడి చెడియుంట, వాఁడిపుడఱవార్యుఁడు గావున; వింటనమ్ము లె
క్కిడి కడకన్ స్మితాఁగిని సఱమీప్సితవృత్తిని నొంచె, లేక యీ
చిడిముడిపాటు నీబెదరుఁ ఱ జిన్నెలువన్నెలు, నిట్టి వబ్బునే?

భా—సెబాస్! చెలీ! బాగుగ నుడివితివే! అదియునుం గాక యిట్టిపురుషమూర్తిని
గట్టెదుటం గాంచి మనంబు బిగ్గపట్ట శక్యమౌనే?

కృ—(తనలో) హా! ఏమిదీ! నా కేమియో తత్తరం బొందు పొడకట్టుచున్నది?

ఉ. ఊంటకుఁ దోఁచదాయె; నెటుఱకో? మతిపోయినయట్టులుండె; నాఁ
కంటికిఁ దింట కెంతయు నొఱకండును రుచ్యము కాదు, చెంతవా
ఱ్ఱంటులు కంఠనాదకలఱకంఠులు పాడినఁ బాడి కా; దిఁ కా
తుంటరివింటిజోదు తఱితో డుతఁ గుట్రల నేమి వన్నెనో?

ప్ర—సఖులారా!

చ. నెలఁత దురంతతాపము లఱనేకములం బడి యిన్నినాళ్ల కా
చలిమలయల్లువానికృపఱచక్కటిపంపున శోకమెల్ల ని

స్తులగతిఁ బాసి, నిస్తులయశోగుణశోభిత యయ్యె, నీపెకో
ర్కులుదయివారఁగోరినవరుంజతగూర్చుట యుండె మాకికన్.

భా—(రహస్యముగా) చెలీ! వింటివే? ఏలకో యిట్లనుచున్నాఁడు? కిరవసు లగుపురుషులుతా మిట్లనరాదుసుమా!

క—ఒరుల కీపెను గట్టెద నని నాఁ డనియా యి ట్లంటివి? అట్లనుటకు హేతువు నీవారయ వైతివి. చిన్నతనంబునుండియు నీయన పీఁయింటికడనే యున్నను "తెలివిడికలవాఁ డనియు, రూపసి యనియు, మేనయల్లుఁ డనియు, నీకై తండ్రి యోజించి బాలిక నీయన కీయఁ దలపెట్టెనే? అది యొకవేళఁ గొన్ని నిర్బంధములవలనఁ దలపెట్టలే దనినను, ఈకెహృదయధర్మ మెట్లుండెనో తెలిసికొన ని ట్లనఁగూడదా? అయిన నే సదుత్తర మిచ్చెద వినుము.
(ప్రకాశముగాఁ బ్రభాసింగు నుద్దేశించి)

గీ. కాని, యీచిన్నదానిసాంపూని, దీని
శౌర్యసాహసధైర్యలక్షణము లాని,
కుత్సితులకెల్ల గుండెలు గుబులుకొలుపు
వానిఁ గూర్పుము మాని పెంపూనుదేసి.

కృ—(తలవాంచి యుండును)

ప్ర—(తనలో) అబ్బా! ఏమీ! దీనిచమత్కారము? నన్నునుద్దేశించియే భాషింపు చున్నది? (ప్రకాశముగా) బోటీ!

ఉ. ఎట్టిఁడు, యీపె కతఁ డెయ్యెడఁ దా వసించియున్న, నీ
పట్టున నాదుబుద్ధివిభవంబున నాతనిఁ దెచ్చి యీపెకుం
గట్టెడువాఁడ, నేఁ గనులు గట్టెడువాఁడ జగానఁ గాంచు, మీ
గుట్టది బ్రహ్మకేనియు నగోచర మాగతిఁ జేసి, మించెదన్.

కృ—(తనలో) అబ్బబ్బా! ఎంతటికఠోరవాక్కులు వింటిని. హా! దెంసమా! కొందల మొందకుము, హా! కందర్పా అబలులకడనేగదా! నీదర్పము? అయ్యారే! బాల్యమున మాతో నాటల నాడువీనిమేనియం దెచ్చట నీచెల్వము దాఁగి యుండెనోగా? ఆహా!

సీ. మొల్కనవ్వులజిల్గుమోమున నూనూఁగు
మీసంబు దా నెంతమిసిమి గాంచె?

బెళుకుబేడిసమీల తళుకొత్తి మురువారు
కనులెంత నునుసోఁగతనము నూనె?
వాటమౌ పెద్దకవాటంబునుం బోలి
పేరురం బెంత డంబారుచుండె?
పరిఘాకృతిం బోలి పరఁగి యొయ్యాన భుజా
వల్లు లెంతటి మేటి మల్లు లయ్యె?
గీ. మానమది యెంత? దేశాభిమాన మెంత?
వీఁడు తా నెట్లు మోసెనో వీని నెల్ల?
పైఁ బడం జాలఁ, దాపంబు పట్టఁజాల;
నేల యీలీల నుంటి నే నెంత బేల?.

ప్ర—(తనలో) హా రామా! నే నెంతనిర్భాగ్యుఁడను? ఇట్టిలావణ్యరాశిని, ఇట్టి జగద్విఖ్యాతను, ఇట్టిపరమపావనిని, మఱియెవనికో నేనా సమకూర్చుట? ఎంతటిమూర్ఖుఁడైనఁ దనపాలిఁటిభాగ్యదేవతను దొలఁగం ద్రోయఁగలఁడా? నే నిట్లనుటచే నెవ్వనిఁ గోరనో కదా? అయ్యో! యోజింపక నే నెంతటి వాక్కుల నుడివితి? ఆహా!

సీ. మానికమ్ములమూట మరునిక్రొన్నతోఁట
నే నెట్టు లొరుల కందింతునొక్కొ?
[illegible]యమీఱుతుటారి శంబరారికటారి
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
చిత్తసరోజాళి మత్తబాలమరాళి
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
కళుకుబంగరుబొమ్మ కన్నె ముద్దులగుమ్మ
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
గీ. నీటువగ తెన్ను, మేటితం గేటిజున్ను
గబ్బితులకించుహారువు క్రొక్కారు మించు
కాము కంఖాణి వానిపుంఖానుపుంఖి
ఎట్టిఁ డైనను నొరులకుఁ గట్టునొక్కొ?

క—(తనలో) ఆహా! అనురూపభర్తృసుఖోత్సేక యగుమాసఖిని జూచి కరువు దీర మోదించుదమన నట్టిభాగ్యము లేకుండెఁగా! ఈబాల బ్రహ్మాండకటాహాత్రిక్రాంతకీర్తిశోభిత యాటకుఁ దోడు సర్వసుఖాతిక్రాంతం బగునమకూల దాంపత్యసుఖముఁగూడఁ బొందిన మాయుత్సాహ మేరికిఁ గల్గనోపు? ఇదె నానేర్పుపెంపున నీయన నీమెపాదాక్రాంతుఁ జేసెద. (ప్రకాశము) రాజకులమండనా!

ఉ. కోరినదాన్ప్రిసూతి కొడుకుఁ గూర్చెద నీపె నటంచు మీర లా
దారని బల్కుమాట జవదాటఁగ రాదు సుఁడీ! మ ఱెందునే
వారిని గోరునో? ఁ యువిద ఁ వారక వీరినొ? లేక యేరినో?
కోరుట కేమి? భర్తనొడఁ ఁ గూర్చుటకై యిఁక యత్న మొందుఁడీ

ప్ర—(తనలో) ఆహా! ఏమిచాతుర్యముతో నుడివినది? కాని వీరలకు మనయం దెంతయభిమాన మోగదా? వీని కేమి గాని నన్నువరింపఁజేయుటకై కృష్ణకుమారితోఁ జెప్పక చెప్పినయట్లు "వీరినొ, వారినొ" యని యేమిబాగుగ నుడివినది? నన్నాపె కోరెడుభాగ్య మీవిధమున నైనఁ గల్గినఁగాదె! (ప్రకాశము) కనకా! ఏరినిఁ గోరునో? కోరదు మనుము.

భా—చెలీ! కనకా! నీ వెంతజేలవే?

ఉ. కోరుట కేమి యీపె? పతి ఁ గూర్చుట కేమతఁ? శిర్యోరీయెడఁ
గోరియుఁ గోరకున్నటుల ఁ గూడియయుండిరి గాదె! యీతటఁ
గూరిమితోడ నీవ యొడఁ ఁ గూర్చిన నీకది గాకపోయెనే?
మారుని బోలుక్రూరు బ్రతిఁమాలెద వేటికె? జేల వేటికే?.

ప్ర—లలనలారా! మీకంతటిస్వాతంత్ర్యము లేకపోలేదు, అయిన నీపెతలిదండ్రులచే నేను నిర్దిష్టుఁడను గాలేదు, కావున వేఱొకనిఁ గోరిన నాకృత్యము నిర్వర్తించువాఁడ.

భా—అట్లైన నీపె కోరువారెల్ల నిర్దిష్టులేనా?

ప్ర—నావలె ననిర్దిష్టులు కారుగదా!

కృ—(తనలో) అయ్యో! ఏమిదీ! వీనియభినివేశమి ట్లున్నది? ఆహా! ఎంతటిప్రాజ్ఞులకైన నీరీతి మాంద్యము గ్రమ్ముమనే యుండుఁగదా? ఛీ! ఇఁక నేలా నామౌగ్ధ్యము? (ప్రకాశముగా) బావా!

మ. విసముం గ్రోలితి రెండుసార్లది ననున్ వేధించ లే; దిప్డు నీ
విసపుంబల్కులు విన్నదాదిగ మహావిస్ఫూర్తితో నివ్వి నా
యుసురుంబీల్చుచునుండె; నంతటిమహోద్వేగంబునుం జెందితో
రసికాగ్రేసర! పెండ్లిపెద్దవో కో? కోరంజాలుదో యన్యులన్?

సీ. కట్టెదో యొరులఁ? జేపట్టెదో? యీ మేను
పంచబాణా! సమర్పించుదానఁ
గోరెదో? దీని బల్మిఁ దూఱుదో? మానినీ
పంచబాణా! సమర్పించుదానఁ
గాంచెదో? దీని నిందించెదో; కామినీ
పంచబాణా! సమర్పించుదానఁ
గూడెదో? దీనిని వీడెదో? భామినీ
పంచబాణా! సమర్పించుదాన

గీ. నేలెదో? లేక విరహాగ్నిపాలు సేయ
నెంచెదో? లేక గాపాడ నెంచుకొనెదో?
యారా! నీదానఁ బలుబాస లాడుదానఁ
గాను; నే నింకఁ దాళెడుదానఁ గాను.

(అని దైన్యముతో మిన్నకుండును)

ప్ర—(తనలో) ఆహా! ఈ పెహృదయము నెంత క్షోభ పెట్టితి? అయ్యారే! ఏమీ? యీపంచబాణునిప్రాబల్యము? ఈవీరవనితనోట నిట్టివాక్కులా వెడలుట? ఇఁక నావశమా తాళియుంటకు? ఇదె! నాప్రాణములఁ జూర లిచ్చువాఁడ? (పైకి)

చ. అలరులకోరివానిమురువారెడునాఱవనారసంబ! యో
పొలుపగునామపున్నెములమూట! మదుత్కటభాగ్యరాశి! తో
ద్రొలుతను నేను బల్ముదముతోడుత నోఁచిననోముపంట! యీ
ఖలుని త్వదీయదాసునిగఁ గైకొని సేవల నొందు మంగనా!

(అని కౌఁగిలించి యంకమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టును.)

సఖులు—(సంతోషముతో) అనితరావాప్తసుఖసంపత్తిర్భూయాత్.

కృ—(తనలో) హృదయమా! అభీష్టవరబాహాలింగన సుఖమేగదా! నీతుట్టతుదియ యభిలషితము. అట్టియీమహానందామృతరసోపనతవేళయందు నీవెట లీన మైతివి? లెమ్ము. నీకోర్కెలుదీర నీసుఖమును గ్రోలుము.

క—(రహస్యముగా) చెలీ! నేటితోఁ గదా మనసఖిబరువెల్లఁ దీరినది? ఇట్టిమహోత్సవము ప్రత్యక్షమై యున్నను; నాకొక స్వప్నమువలె నున్నదే?

బా—(రహస్యము) సఖీ! కలనైన నిట్టిమహావైభవము గాంచెద మనునిశ్చయ మిన్నినాళ్లు లేకుంటిను జుమా! ఇట్టిమితిమీఱినయానంద మొందుచుంటిమి

ప్ర—చెలులారా! మనకోర్కెలెల్లఁ దీర నిన్నినాళ్లకుఁ గదా! యనుకూలదైవోపపత్తి నొందితిమి.

ఉ. కూడెఁగనద్యశంబు; జతఽగూడె నిఁకీమె నరిఁచుభర్త; చే
కూడెను మోద;మింకనొడఁగూడెను దుఃఖమహాబ్ధిదాఁటుటల్;
గూడె ధరిత్రికెల్లననుఽకూలము మీతరళాక్షిపంపునన్
గూడెనుమీకుమాకు, ధృతిఽగూడెను మీదగుముద్దుగుమ్మకున్.

క—రాజకులమార్తాండా! మీరునొడివినరీతి దైవానుగ్రహముకలన సమస్తవాంఛలుఁ దీరినవి. కాని సర్వజ్ఞులగుమీ కేమియుఁ జెప్పనవసరము కాకున్నను ముగ్ధ యగుమానెచ్చెలినిగుఱించి మాదొకయభ్యర్థన గలదు; దాని నెంతయు మన్నించెదరుగాక.

ప్ర—కనకా! ఈబహిఃకాయము దక్క నిన్నయుమొదటనే మీచెలికి దత్తపఱిచితినే, ఇంక మఱియేమి కోరెదవోగా? కోరుము.

కా—రాజకులదీపా! ఇందుఁ గోరఁదగినదియు, మీరుచెల్లింపఁదగినదియు నేమియు లేదు. అయిన మేమిట్లినఁదగినకాలము గావున నిట్లనుచుంటిమి.

ఉ. రాజకళాధరుండు గిరిఽరాజకుమారిక మాడ్కి; నాసరి
ద్రాజకుమారి లోకములఽరా జరమందు భరించుకీర్తి; వా
గ్రాజు స్వకీయజాయ ననుఽరాజముఖిస్థితిఁ జేయులాగు; మా
రాజమరాళయాన రతిఽరాజసుఖమ్ముల గారవింపుమా?

ప్ర—చెలులారా! ఇన్నియేలా? నాకురాజ్యరాజ్యాంగాదిచిహ్నము లంతగా లేకున్నను, ఈయుండుకొనుగ్రామాదులతోనే మీచెలికి దాసుఁడనై కాలఁబపనయించువాఁడ.

భా—తమరే మాకొక మహారాజ్యము. అవి యున్నవా రేమియింత కెక్కుడను భవింపఁగలరు? కావున మే మదియొకకొఱంతగా నెన్నుకొనము. కాని మా చెలి యిఁకఁ దలిదండ్రులదర్శనము దుర్లభ మనివిచారించు నేమో? యని మే మిఁక నిప్పుడే విచారించుచుంటిమి.

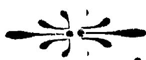
కృ—సఖులారా! ఆవిషయమై మీరెంతమాత్రము విచారింపవలదు. చూచుట కెన్ని సూత్రములులేవు? నా కిన్నియేలా? సేఁగోరుప్రజాసంరక్షణ కేమియు వెల్తి లేదుగదా? కావున దైవానుగ్రహమువలన నెల్లప్పుడు.

ఉ. సారమనఃప్రవృత్తిఘనసారపటీరయశస్కులై సదా
చారధురీణతం గడువిశారదులై భువినాల్గువర్ణముల్
పేరిమిఁ గాంచురీతిఁ దమవృత్తులఁ జూచెదఁగాత మెల్లరున్;
భారతవర్షమంతయును భారతిభారతిఁ బెంపుఁ గాంచుతన్.

ఎల్లరు—లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు.

(ఇ ట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

గద్య. ఇది శ్రీబొబ్బిలిపురవాస్తవ్య శ్రీమదాపస్తంబసూ
త్ర పవిత్రగౌతమగోత్ర
బులుసుకులకలశపాథోరాశికైరవమిత్త్ర బుచ్చనపుత్త్ర
చలమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాయమాన కవితా
ధురీణ సీతారామకవిప్రణీతం బగు
కృష్ణాకుమారీనామాంకిత మహానా
టకంబునందు సప్తమాంక
ము సర్వంబును
సంపూర్ణము.
ఓమ్.
శ్రీపరమేశ్వరార్పణమస్తు.

శుద్ధాశుద్ధపత్రిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	5	వంకజూచి	వంకఁజూచి
4	8	కలద	కలన
4	20	ఉదపుర	ఉదయపుర
6	6	(క్రాశముగా)	(ప్రకాశముగా
19	14	జేవురించి	జేవుఱించి
29	24	బాయని	పాయని
,,	10	కెఁగ	కేఁగ
40	1	కూకలు	కూఁకలు
,,	11	ఇబు	ఇటు
41	13	చుండెడి	చుండెడిజ
46	2	మీాటి	మీాటెమఁది
53	5	అట్టన	అట్లన
,,	6	జెప్పచుటివే	జెప్పచుంటివే
56	16	పూసగ్రుచ్చినట్టు	పూసగ్రుచ్చినట్లు
,,	18	లేనట్టె	లేనట్లె
57	19	అయిస	అయిన
58	20	భక్తశివశంకర	భక్తశివంకర
62	14	ఉద్యావనము	ఉద్యానవనము
64	13	నుంటికి	నుండికి
66	6	తవలో	తనలో
,,	20	వచ్చినార	వచ్చినారలి
67	7	ఏలనే	ఏటికే
68	2	దైర్యము	ధైర్యము
75	10	కాకేల	నాకేల
82	20	లింగాకిత	లింగాంకిత
73	6	ఎంతదైర్యము	ఎంతధైర్యము
95	19	ఎట్టిఁడు	ఎట్టిఁడుకాని,
96	28	డైననను	డైనను

ఆంధ్రగ్రంథములు.

	ప్రతి 1-కి	రూ.	అ.
ఉత్తరరామాయణము, కంకంటి. పాపరాజప్రణీతము, చక్కనికూర్పు	...	1	0
డిటో మేలుప్రతి, కాలికోబైండు	...	1	8
భాస్కరరామాయణము, చక్కనికూర్పు	...	2	8
రంగనాధరామాయణము, ద్విపద, చక్కనికూర్పు	...	2	8
మొల్లరామాయణము, చిన్నసైజున పెద్దక్షరములతో చక్కగ ముద్రితము		0	8
అచ్చతెనుఁగురామాయణము, శుద్ధప్రతి	...	1	4
ఆంధ్రభాగవతము, పోతనామాత్యప్రణీతము, ఈవఱకుముద్రితమైన ప్రతులకన్న అన్నివిధముల బాగుగనున్నది.	...	3	0
డిటో మేలుప్రతి, చక్కనిబైండు	...	4	0
డిటో మేలుప్రతి, 2 వాల్యూములు	...	4	12
డిటో అత్యుత్తమప్రతి, 2 వాల్యూములు	...	5	8
వసుచరిత్ర, సవ్యాఖ్యానము, దళసరికాకితములు, చక్కనికూర్పు	...	2	8
మనుచరిత్ర, సటీక, చిన్నసైజు	...	1	8
ఆముక్తమాల్యద, సటీక, అట్టబైండు	...	2	8
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము	...	0	8
కళాపూర్ణోదయము, దళసరికాకితములు	...	1	8
రాఘవపాండవీయము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	1	8
శృంగారనైషధము	...	0	10
నరసభూపాలీయము, అట్టబైండు	...	0	8
విజయవిలాసము, క్రొత్తకూర్పు	...	0	4
రంగారాయచరిత్ర, దిట్టకవి. నారాయణకవిప్రణీతము	...	0	8
ఉత్తరహరివంశము, నాచన, సోమనాథకృతము	...	1	4
రామాభ్యుదయము, అయ్యలరాజు రామభద్రకవి	...	1	4
నీలాసుందరీపరిణయము, తిమ్మకవి	...	0	4
పారిజాతాపహరణము, చిన్నసైజు, చక్కనికూర్పు	...	0	6
రసికజనమనోభిరామము	...	0	8
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవి ప్రణీతము	...	0	8
రుక్మిణీపరిణయము, కూచిమంచి. తిమ్మకవి	...	0	6
విక్రమార్కచరిత్ర, జక్కనకవి	...	1	0
సారంగధరచరిత్ర, చిన్నసైజు, పెద్దచ్చు	...	0	8
అనిరుద్ధచరిత్ర, అబ్బయామాత్య ప్రణీతము	...	0	8
రాజశేఖరవిలాసము, కూచిమంచితిమ్మకవి	...	0	8

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్, చెన్నపురి.

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
పంచతంత్రము, నారాయణకవి ...	0	12
అప్పకవీయము, చక్కనికూర్పు, అట్టబైండు ...	1	6
ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, సాంబనిఘంటువు టీకానుక్రమణికా సహితము, కాలికోబైండు ...	0	12
సులక్షణసారము, సటీక ...	0	8
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు, 1200 పద్యములు ...	0	4
డిటో బ్రౌనుదొరగారి ఇంగ్లీషుతో ...	1	0
మాతృశతకము ...	0	1
సప్తమస్కంధము, సటీక, చిన్నసైజు ...	1	0
సుమతిశతకము, సటీక ...	0	2
కుచేలోపాఖ్యానము,, (భాగవతములోనిది) ...	0	4
డిటో ,, గట్టుప్రభుకృతము ...	0	6
కుమారీశతకము, సటీక ...	0	2
దాశరథిశతకము ,, ...	0	4
మానసబోధశతకము ,, ...	0	2
భాస్కరశతకము ,, ...	0	3
కలువాయిశతకము, సటీక ...	0	2
కవిచౌడప్పశతకము ...	0	2
నృసింహశతకము ...	0	2
చంద్రశేఖరశతకము ...	0	1
రామలింగేశశతకము, అడిదము. సూరకవి ...	0	2
కాళహస్తీశ్వరశతకము, ధూర్జటికవి ...	0	2
భోగినీదండకము, బమ్మెర. పోతరాజప్రణీతము ...	0	1
కుక్కుటేశ్వరశతకము, కూచిమంచి. తిమ్మకవి ...	0	2
గజేంద్రమోక్షము, సటీక, చక్కనికూర్పు, మంచికాకితములు ...	0	6
రుక్మిణీకల్యాణము, సటీక, చక్కనిప్రతి ,, ...	0	6
ఆంధ్రవచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు, శ్రీశతఘంటము, వేంకటరంగశాస్త్రి కృతము. ...	6	8
ఆంధ్రవచనవిష్ణుపురాణము, శ్రీతుపాకుల అనంతభూపాలకృతము (అచ్చగుచున్నది)		
శ్రీశంకరాచార్యచరిత్ర, ప్రతిమతో ...	0	2
రామకృష్ణపరమహంసచరిత్ర ,, ...	0	2
బాలగంగాధరతిలకుగారిచరిత్ర ...	0	2

	ప్రతి 1-కి	రూ.	అ.
దాదాభాయినౌరోజీచరిత్ర, ప్రతిమతో	...	0	1
ఆనిబిసెంటు చరిత్ర, ప్రతిమతో	...	0	1
శ్రీకృష్ణదేవరాయచరిత్ర ,,	...	0	2
కన్యాశుల్కము, హాస్యరసభరితమగు నాటకము	...	0	12
ఆనందమఠ, నవల	...	0	12
కపాలకుండల ,,	...	0	12
ఐవన్హో ,,	...	0	6
మదాలస ,,	...	0	10
సుజనరంజని ,,	...	0	6
తారాభాయి, చక్కనినవల	...	0	12
టిప్పుసుల్తాన్, నూతనకవితాశైలి శ్రీఅక్కిరాజు, ఉమాకాంతము గారికృతము		1	4
సీతారామము, శ్రీతల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు గారిది	...	1	0
నీతిచంద్రిక, చిన్నయసూరి గారిది, చిన్నసైజు, పెద్దచ్చు	...	0	6
పంచతంత్రము, వచనము, సులభశైలి, పెద్దచ్చు	...	0	6
దశకుమారపూర్వకథలు, కొత్తకూర్పు	...	1	4
రామదాసచరిత్ర, చక్కనికూర్పు	...	0	8
నలచరిత్ర, సటీక, చిన్నసైజు	...	0	6
అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు, చక్కనిప్రతి, చిన్నసైజు	...	0	6
బాలవ్యాకరణము	...	0	12
ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, సటీక, శుద్ధప్రతి	...	0	6
ఆంధ్రభాషాభూషణము	...	0	2
ఆంధ్రభాషార్ణవము, చక్కనికూర్పు	...	0	12
ఆంధ్రచంద్రాలోకము, సటిప్పణము	...	0	6
శబ్దార్థచంద్రిక, శ్రీమహాకాళి. సుబ్బారాయకృత అకారాదినిఘంటువు	...	2	8
శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి ఆంధ్రకవిజీవితములు. ఇందు పూర్వకవుల చరిత్రలే గాక నాధునికకవుల చరిత్రలుకూడ వర్ణింపఁబడినవి, దీనిలో దొరకు కవులచాటు పద్యములు చిత్రకథలు అపూర్వచరిత్రాంశములు మఱియొక దానవెందునుగానరావు. కాలికో బైండుకట్టబడ్డ పూర్తిగ్రంథము	...	2	8
విచారసాగరము; శ్రీజనార్దన చైతన్యస్వామి గారిది	...	5	0

ఇవి మొదలగు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు అనేకములు మావద్దగలవు. క్యాటలాగులు చూడకోరినాము.

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,

192. ఎస్ప్లనేడ్, చెన్నపురి.

PRINTED AT THE PROGRESSIVE PRESS, MADRAS.

బ్రహ్మశ్రీ, బులుసు సీతారామశాస్త్రిలవారు నూతనముగ రచియించిన కృష్ణాకుమారీ నాటకము నవలోకించి కొంతవఱకుఁ జదివితిని. సామాన్య దేశచరిత్రముగ నున్నదై యాస్వాదయోగ్యము గాకయున్న యీ కథను రూపకసంవిధానోచితప్రక్రియానురూపముగా సరి చేసి సుబోధముగను; లలితపదసన్నివేశముచే రమణీయ మగునటులను; వర్ణనప్రస్తావనముల నాతివిస్తృతముగను, నాతిసంక్షిప్తముగను గూర్చిన శాస్త్రిగారి చాతురికిఁ గడుంగడు సంతసిల్లితిని.

ఇట్లు,

వేలాల - సదాశివశాస్త్రి.

3. ఉభయభాషలలో నారితేఱినవారును శ్రీ. శ్రీ. వేంకటగిరి జటప్రోలు బొబ్బిలి మున్నగు సంస్థానాధిపతులచే మిక్కిలిబహూకరింపఁ బడినవారును మదరాసున కలంకారభూతులు నగు బ్రహ్మశ్రీ, చేదలువాడ. సుందరామశాస్త్రిలువా రీవిధమునఁ దమయాశయము నిచ్చియున్నారు.

బ్రహ్మశ్రీ, బులుసు సీతారామశాస్త్రిలవారిచే రచియింపఁబడిన యీ కృష్ణాకుమారీ నాటకము మృదుమధురములైనపదరచనతోడను; మనోహరములైన కల్పనలతోడను మిళితమై సహృదయహృదయ రంజకమగు నున్నదనుటకు నిరాక్షేపము.

ఇట్లు,

చేదలవాడ - సుందరరామశాస్త్రి,

చెన్నపురి.

4. మదరాసు పురవాస్తవ్యులును పచ్చయప్పకాలేజిలోఁ దెనుగు పండితులును నగు శ్రీమాన్ పర్వశాల. నరసింహాచార్యులవారు తమ యభిప్రాయమును దెలుపుచున్నారు.

యీ కృష్ణాకుమారియను నాటకము బ్రహ్మశ్రీ, బులుసు సీతారామశాస్త్రిలవారిచే రచియింపఁబడినది. కవితాధార యనర్గళముగఁ బ్రవర్తిం